

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Heersh Hasan Mahmood MAHMOOD

IRAK TÜRKMENLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA:
KERKÜK ÖRNEĞİ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Heersh Hasan Mahmood MAHMOOD

IRAK TÜRKMENLERİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA:
KERKÜK ÖRNEĞİ

Danışman

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Heersh Hasan Mahmood MAHMOOD'in bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Suat KOLUKIRIK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Ahmed Ünal BOZYER (İmza)

Üye : Hasan Hüseyin AYGÜL (İmza)

Tez Başlığı: Irak Türkmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Kerkük Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 18.12.2019

Mezuniyet Tarihi : 09/01/2020

Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Irak Türkmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Kerkük Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Heersh Hasan Mahmood MAHMOOD

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Heersh Hasan Mahmood MAHMOOD
Öğrenci Numarası	20165223008
Enstitü Ana Bilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Tez Başlığı	Irak Türkmenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Kerkük Örneği
Turnitin Ödev Numarası	1238410547

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 88 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 26/12/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 14

alıntılar dahil % 14 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(*) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

(İmzası)

Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE IRAK'TA TÜRKMEN VARLIĞI

1.1. Türkmen kimliği	3
1.2. Irak'ta Türkmen Varlığı	5
1.3. Irak'ta Türkmen Nüfusu	7
1.4. Irak'ta Türkmenlerin Yerleştiği Bölgeler	9
1.4.1. Kerkük	10
1.4.2. Musul	11
1.4.3. Erbil	12
1.4.4. Diyala	13
1.5. Irak'ta Türkmen Aşiretler	14

İKİNCİ BÖLÜM

BAAS PARTİSİ DÖNEMİNDEN VE ABD İŞGALİ SONRASINDAN GÜNÜMÜZE KADAR IRAK TÜRKMENLERİ

2.1. Baas Partisi Döneminde Irak Türkmenlerin Durumu	17
2.2. ABD İşgali Sonrası Irak Türkmenleri	21
2.3. DAESH Terör Örgütü Operasyonları'nın Türkmenler Üzerindeki Etkisi	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKMENLERİNİN SOSYO - EKONOMİK YAPISI

3.1. Türkmenlerin Toplumsal Yapısı	31
3.1.1. Irak Türkmenlerinin Adet, Gelenek ve Görenekleri	33
3.1.2. Evlilik Ritüelleri	34

3.1.3. Kız İsteme Ritüelleri-----	34
3.1.4. Şerbet İçme Ritüelleri -----	35
3.1.5. Nişan Ritüelleri-----	35
3.1.6. Düğün Ritüelleri -----	36
3.1.7. Çocuğa İsim Koyma Ritüelleri-----	36
3.1.8. Ölüm ve Yas Ritüelleri-----	36
3.1.9. Kutsal Mekânlar ve Mezar Ziyareti -----	37
3.2. Irak Türkmenlerinin Dini Yaşamı -----	38
3.3. Türkmenlerin Eğitim Durumu -----	40
3.4. Irak Türkmenlerinin Ekonomik Durumu-----	45
3.5. Türkmenlerin Siyasi Yaşamı -----	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KERKÜK'ÜN ETNİK YAPISI VE NÜFUSU

4.1. Kerkük Şehri -----	51
4.2. Kerkük'te Türkmen Varlığı ve Türkmen Nüfusu-----	54
4.3. Kerkük Türkmenlerinde Sosyal İlişkiler -----	57

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE KULLANILAN TEKNİKLER

5.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi -----	60
5.2. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları -----	60
5.3. Araştırmanın Sahası ve Katılımcıların Özellikleri -----	61
5.4. Çalışmanın Yöntemi ve Kullanılan Teknikler-----	62

ALTICI BÖLÜM

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1. Sosyal Boyut -----	65
6.1.1. Kerkük Türkmenlerinin Kendi Aralarındaki Sosyal İlişkileri -----	65
6.1.2. Kerkük'teki Türkmen Halkının Sosyo- Ekonomik Durumunun Değerlendirilmesi	65
6.1.3. Kerkük Türkmenlerin Şehirde Yaşayan Diğer Etnik Gruplar ile Kültürel İlişkileri -----	66
6.1.4. Kerkük Türkmenlere Yönelik Gerçekleştirilen Irkçılık Faaliyetleri-----	67
6.1.5. Kerkük'teki Türkmenlerin Eğitim Durumu -----	67

6.1.6. Kerkük'teki Türkmenlerin Diğer Etnik Gruplar İle Yaşadığı Etnik Çatışmalar ---	68
6.1.7. Türkmenlerin Kerkük'te Yaşamaktan Memnun Olma Durumları -----	68
6.2. Siyasi Boyut -----	69
6.2.1. ABD'nin İşgali Sonrası Irak'ta Türkmenlerin Durumu: -----	69
6.2.2. İşgalden Sonra Kerkük Türkmenlerine Uygulanan Baskılar: -----	70
6.2.3. Yeni Irak Anayasasında Türkmenlere Verilen Haklara İlişkin Bilgileri -----	71
6.2.4. Anayasa'da Türkmenlere Verilen Sosyal ve Kültürel Hakların Uygulanma Durumuna İlişkin Değerlendirmeleri -----	71
6.2.5. Irak'ta Bulunan Türkmen Siyasi Partilerin Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi ----	71
6.2.6. Türkmenlerin Irak'taki Türkmen Partilerinden Beklentileri: -----	72
6.3. Kültürel Boyut -----	72
6.3.1. Irak Türkmenlerin Kültürlerini Devam Ettirmeye Yönelik Yaklaşımları -----	72
6.3.2. Türkmenlere Ait Kültürel Kuruluşların Değerlendirilmesi:-----	73
6.3.3. Kerkük'teki Türkmenlerin Eğitime Verdikleri Önem-----	73
6.3.4. Kerkük'te Yaşayan Türkmenlerin Geleceği -----	74
6.4. Ekonomik Boyut -----	75
6.4.1. Kerkük'teki Türkmenlerin Ekonomik Durumu -----	75
6.4.2. Kerkük'te Türkmenlerin Ekonomik Gelirleri-----	75
6.4.3. Irak'taki Türkmenlerin Ekonomik Durumunu Kalkındırmak için Atılması Gereken Adımlar -----	76
6.4.4. Kerkük'teki Türkmenlerin Diğer Etnik Gruplar ile Ekonomik İlişkileri -----	76
SONUÇ -----	77
KAYNAKÇA -----	81
Ek 1- Mülakat Formu -----	84
ÖZGEÇMİŞ -----	87

TABLolar LİSTESİ

Tablo 5.1: Görüşenlerin Demografik Dağılımı	61
Tablo 6.1: Katılımcıların Cinsiyeti	63
Tablo 6.2: Katılımcıların Yaş Grupları.....	63
Tablo 6.3: Katılımcıların Medeni Durumu.....	63
Tablo 6.4: Katılımcıların Aile Üyesi Sayısı	64
Tablo 6.5: Katılımcıların Eğitim Durumu	64
Tablo 6.6: Katılımcıların Meslek Durumu	64

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi
Bknz	Bakınız
DKK	Devrim Komuta Konseyi
IKBY	Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
ITC	Irak Türkmen Cephesi
DAEŞ	(ad-Dawlah al-Islamiyah fil-‘Iraq wa ash-Sham)
km	Kilometre
m	Metre
M.Ö.	Milattan Önce
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
SETA	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
TBH	Türkmen Bağımsızlık Hareketi
TİKV	Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı

ÖZET

Bu tez, yüzyıllardır Irak'ta yaşayan, köklü bir geçmişe ve sosyo-kültürel zenginliğe sahip olan Irak Türkmenleri üzerine yapılmış sosyolojik bir araştırmadır. Çalışmada ilk olarak Irak'taki Türkmen varlığı, kimliği ve nüfusu incelenmiş ve sosyo-ekonomik ve kültürel yapıları ele alınmıştır. Aynı zamanda önemli bir belirleyiciliğe sahip olan Baas Partisi dönemi ve ABD işgali sonrasında günümüze kadar Irak Türkmenleri ele alınmıştır. Böylece tarihsel süreç boyunca Irak'ta değişim gösteren iktidar yapısının, Türkmen toplumu üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmıştır. Kerkük örneği üzerinden gerçekleştirilen bu çalışmanın yöntemi, nitel bir araştırmanın gereklerine göre düzenlenmiştir. Kerkük'te yaşayan 20 kişiyle yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak yorumlanmıştır. Veriler, 4 temel boyut esas alınarak yorumlanmıştır: Siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik. Elde edilen bulgularla birlikte Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin sosyo-demografik özellikleri, kendi içlerindeki ve diğer topluluklarla olan sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkileri, ekonomik yapıları, eğitim durumları, anayasal hakları, siyasi faillikleri ve siyasi politikaların toplumları üzerindeki etkileri ortaya çıkarılmıştır. Böylelikle bu tez çalışmasıyla birlikte Türkmenlerin Irak'taki varlığı, kültürel yapıları ve tarihi zenginliği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Türkmenlerin ülke içinde maruz kaldıkları zorluklar karşısında nasıl bir tutum sergiledikleri ve siyasi ve kültürel yapılarını nasıl korudukları sosyolojik bir perspektiften yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkmenler, Kimlik, Aidiyet, Kerkük, Irak

SUMMARY

A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON IRAQ'S TURKMENS: CASE OF KIRKUK

This thesis is a sociological study made about Iraqi Turcomans who have lived in Iraq for centuries and who have a deep history and socio-cultural wealth. In the study, first the Turcoman existence in Iraq, the identity and population have been analyzed along with socio-economic and cultural structure. Also the Baath Party which has a big determinance and the US invasion and the period until today has been covered. So that, the power structure's change and its impact on Turcoman society has been attempted to analyze. In this thesis study, the Turcomans who have a deep history and socio-cultural wealth living in Iraq for many centuries have been covered. In the study, the demographical, financial and cultural structures of Turcomans have been analyzed and the impact of the changing power structure in Iraq on Turcomans has been addressed. The methodology of this study which is carried out through Kirkuk has been arranged according to qualitative research method. Structured interviews have been made with 20 people living in Kirkuk and the data have been interpreted with descriptive analysis technique. The data have been interpreted based on 4 rules: Political, social, cultural and economic. The socio-demographic characteristics, social, cultural and economic relations, economic structure, education levels, constitutional rights, political activities and the impact of the political activities of Turcomans living in Kirkuk have been explored. As a result, this study has tried to analyze the existence, cultural structure and historical richness of Turcomans in Iraq. At the same time, the difficulties the Turcomans faced and the way how they handled these and the way how they protected their political and cultural structure have been studied from a sociological perspective.

Keywords: Turcoman, Identity, Belonging, Kirkuk, Iraq.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğunun yıkıldıktan sonra tarih sahnesine çıkan "Modern Irak Devleti" mozaik bir yapıya sahiptir. Farklı etnik ve dinsel grupları içinde barındıran Irak, kuruluşundan günümüz kadar olan süreçte mezhep ve etnik çatışmalara ev sahipliği yapmıştır. Arap ve Kürtlerden sonra Irak'ın en büyük etnik grubunu oluşturan Türkmenler, tarih boyunca ülkede yaşanan etnik ve mezhepsel çatışmaların merkezinde yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun bölgede egemen olduğu dönemlerde Türkmenler Irak'ta önemli mevkilere sahip olmuşlardır. Ancak Osmanlı'nın yıkılmasıyla birlikte özellikle Irak'taki Türkmenler için zor günler başlamıştır. Bunun temel neden ise Osmanlı'dan sonra Irak'ta iktidara gelen güçlerin Türkmenleri devletin merkezi konumlarında bulunan bir grup olarak değil de bir azınlık olarak görmelerinden kaynaklanmadır. Irak'ta kraliyet dönemi ve ardından gelen rejimlerde Türkmenlere karşı onları asimile etme ve yok etme yönünde bir siyaset izlenmiştir. Tarih boyunca kendilerine yönelik yapılan bütün bu olumsuz politikalara rağmen Türkmenler, kendi kimliklerini, gelenek ve göreneklerini korumuş ve ne siyasi iktidara ne de diğer gruplara karşı hiçbir silahlı eylemde bulunmamışlardır. Türkmenlerin ülke içinde dağınık bir şekilde farklı bölgelere yerleşmeleri de Türkmenler için bir dezavantaj olarak değerlendirilebilir. Çünkü Türkmenler Irak'taki yerleşim alanı bir şerit şeklinde Arap ve Kürtlerin yaşadığı bölgelerin tam ortasında yer almaktadır. Bu durum sonucunda Türkmenler, Arap ve Kürtler arasında çıkan etnik çatışmalardan en fazla etkilenen grup olmuştur.

Irak'taki Türkmenlerin en fazla yerleştiği şehir olan Kerkük, ülkede en fazla etnik çatışmaya sahne olan şehirlerin başında da yer almaktadır. Dolayısıyla Kerkük, çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Aynı zamanda çalışmada tarih boyunca Kerkük'te Türkmenlere uygulanan asimilasyon politikaları incelenecektir. Buna ek olarak, bu şehirde yaşayan Türkmenlerin kendi kimliklerini korumak amacıyla oluşturdukları örgüt ve kuruluşlar ele alınmıştır. Ayrıca çalışma Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin siyasi, ekonomik, sosyal ilişkileri ve nüfus yapısı incelenmiştir. Son olarak, Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinden sonra Türkmenlerin elde ettiği haklar ve yaşadığı mağduriyetler ele alınmıştır.

Çalışmamız birbiriyle bağlantılı beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde tezin amacı, konusu, önemi, kapsamı ve sınırlıkları ele alınmıştır. İkinci bölümünde ise tarihi açıdan Türkmenlerin Irak'taki kimliği, varlığı, nüfus yapısı, yerleştiği bölgeler ve Türkmen aşiretleri incelenmiştir. Böylece Türkmenlerin günümüzde maruz kaldığı zorlukların geçmiş uzantılarının neler olduğunun ilk bakışta ortaya konulması ve tezin ilerleyen bölümleri için de temel oluşturması amaçlanmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümde ise Bass partisi döneminden günümüze kadar olan süreçte Irak'ta Türkmenlere uygulanan

politikalar incelenmiştir. Aynı zamanda Irak'ın nerdeyse üçte birini işgal eden DAESH terör örgütünün Türkmenlere yönelik gerçekleştirdiği saldırılar ele alınmıştır. Çalışmamızın dördüncü bölümünde ise Türkmenlerin sosyo-ekonomik yapısı incelenerek Türkmenlerin dini, eğitim, siyasi ve ekonomik yapısı ortaya çıkarılmıştır. Kerkük'teki Türkmen varlığı, nüfusu, sosyal ilişkileri, ekonomik ve sosyal yapısı analiz edilmiştir. Beşinci bölümde ise araştırmanın konusu, amacı ve önemi ele alınmış ve araştırma gerçekleştirilirken kullanılan yöntem ve teknikler açıklanmıştır. Bulgular bölümünde ise Kerkük şehrinde yaşayan Türkmenlerle gerçekleştirilen görüşmeler sonuncundan elde edilen veriler yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE IRAK'TA TÜRKMEN¹ VARLIĞI

1.1. Türkmen kimliği

İslam tarihçileri ve ansiklopedilerine göre Türkmenler, Orta Asya'da var olan ve hakimiyetini orada devam ettiren bir Türk kavmidir. Moğol döneminde putperest ve şaman dinine inanan Türkmenler, İslam diniyle tanışınca kendi gelenek ve görenekleri gibi sosyal yaşamlarına uygun olduğuna düşündükleri bu dini benimsemiş ve Müslümanlığı kabullenmişlerdir.²

Fakat bazı tarihçi ve araştırmacılar “Türkmen” kelimesi üzerinde net bir görüş birliğine varamamışlardır. Bazı araştırmacılar bu kelimenin 8. yüzyılda Çin kaynaklarında “Tomunken” olarak geçtiğini ve anlamının “Türk'e benzer” olduğu görüşünü savunmuşlardır. İkinci bir görüşe göre ise bu kelimenin Müslümanlığı kabul eden Türkleri ifade ettiğini ifade edilmiştir. Bazı Oğuz boylarının Horasan'a göç etmesiyle 11. yüzyıldan itibaren İslam ülkeleri ile yapılan ticari ilişkiler neticesinde Oğuz boylarına “Türkmen” sözcüğü birçok tarihçi tarafından kabul edilmiştir. Hatta bu tarihçiler Oğuz sözcüğü ile Türkmen sözcüğünün eş anlamlı olduğunu belirtmişlerdir.³

Kaşgarlı Mahmut döneminden itibaren Türkmen sözcüğü Türk kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kaşgarlı, Biruni ve daha birçok yazar, tarımla uğraşan kavimler için Türkmen adını kullanmıştır.⁴ Bunun yanı sıra İbn-i Saidise Türkmenleri, Selçuklu zamanında Rumları fetheden büyük bir topluluk olarak ifade etmiştir.⁵ El Biruni ise dokuz Oğuz boylarına yakın olan oğuz ülkesini, Türkmenlerin ana yurdu olarak nitelendirmiştir. Bu açıklama ve görüşlerden anlaşıldığı üzere, Türkmenler Orta Asya'da göç eden Oğuzlardır. Oğuzların bir kısmının şehirlerde bir kısmının kırsal alanlarda ve bir kısmının ise Maveünnehir ve Harezm bölgeleri yakınlarında yaşadığı belirtilmektedir. Daha sonra Müslüman olan Oğuzlara Türkmen denilmiştir. İslam dinini benimseyen soydaşlarla

¹ Literatürde genel olarak “Türkmen” ifadesi kullanılmakla birlikte bazı kaynaklarda “Türk” olarak nitelendirildikleri görülmüştür. 1959 yılından itibaren Irak hükümeti “Türkmen” kelimesi resmi olarak kabul edilmiştir (Doğan, 2018:2). Bu sebeple tez çalışması boyunca Türkmen kelimesi kullanımı temel alınmıştır.

² Hürmüzlü, 2006: 9.

³ Kemali ve Sinjar, 2017: 7.

⁴ Hürmüzlü, 2006: 9.

⁵ Hürmüzlü, 1997: 6.

mücadeleye girişerek, Karadeniz kıyılarında bulunan Peçeneklerin yurduna göç etmişlerdir. Böylece İslam ülkelerine yayılan Türkmenler, çeşitli devletler kurmuşlardır.⁶

Türkmen kelimesinin üzerine Türk tarihiyle ilgilenen birçok bilim insanı ve tarihçi, Türkmen kelimesiyle ilgili farklı varsayımlar öne sürmüştür. Bunların en çok ön plana çıkarılanı ise, Türkmenlerin Türk boylarından olduğu görüşüdür. Ayrıca dikkate değer bir diğer durum ise bu kelimenin 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eserinde yer almasıdır. Bir çok kaynağında bu kelime ile karşılaşılsa da Türklerde bu sözcüğün anlamı için “Büyük Türk, Koyu Türk, Türklük” gibi pek çok bulgular yapılmıştır. O dönemden günümüze kadar pek çok görüş ve bulgular öne sürülmüştür. Ancak bunlardan en önemlisi, önemli Türk âlimi Birûn'in de savunduğu “Türk” adı ile Farsçadan gelen “Man” ekinden türeyip, “Türk'e benzer” şeklinde kabul edilip 14. yüzyıla kadar dahi İran da kabul edilmesidir. Bu bilgilerin gerçek kaynakları Reşided-din'in, Cami-ut Tevarih adlı eserinde bulunmaktadır. Bir başka ikinci önemli görüş ise “Türkmen” kelimesinin Türk-i imanından geldiği görüşüdür. Bu ifadelerin Müslüman olan Türkler içinde kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca bu görüşü sadece İbni Birûn ve diğer âlimler değil Türk tarihinde önem arz eden birçok âlim ve tarihçi de kabul etmiştir. Bu görüşler arasında en çok kabul görülen ve benimsenen görüş ise “Müslüman oğuzlara Türkmen adının verildiği” görüşüdür. Oğuzlarda ise bu görüş kabul görülmeyip İslamiyet'i kabul edince “Türkmen” adını kabullendiği bilgisine varılmıştır.⁷

Literatürde Türkmen kelimesi üzerine çeşitli görüşler söz konusudur. Bunlar içerisinde en fazla ön plana çıkanları ise şu şekildedir:

1- Dorblue'nin ileri sürdüğü görüşe göre, Horosan yakınlarına göç eden Oğuz Han'a mensup birçok boy kendilerine ait lehçelerini korumuşlardır. Bunun için Horosanlılar tarafından kendilerine “Türkmaned-Türk'e benzer” ismi verilmiştir.⁸

2- İbn-i Kesir ve Mehmet Neşri'nin benimsediği başka bir görüş ise, Türkmen kelimesi “Türk ve “İman” kelimelerinden ortaya çıkmıştır.⁹

3- Ebü-l Fida'ya göre ise Horosa ve Mavünnehir bölgelerinden bulunan Türkler, Müslüman olan kişilere Türkmen adını vermiştir. Ayrıca İslam dinini benimseyen bu kişilerin Araplar arasına karışmış olmaları ve Türkler arasında tercümanlık yapmalarıyla ön plana

⁶ Hürmüzlü, 2006:10.

⁷ Doğan, 2018: 2.

⁸ Hürmüzlü, 1997:8.

⁹ Hürmüzlü, 1997:9.

çıktıkları için başlangıçta “Tercüman” ismini almıştır. Bu kelime zamanla “Türkmen” olarak değiştirilmiştir.¹⁰

4- Necip Asım ise Türkmen kelimesinin, Türk insanını veya Türk savaşçısını belli eden (Türk+Man) kelimelerinden ileri geldiğini savunmuştur.¹¹ J.Denyise, birleşik bir kelime olan Türkmen'in “Asil Türk” veya “Saf kan Türk” insanını ifade ettiğini belirtmiştir.¹²

6- Bu görüşlerle benzerlik gösteren bir açıklama ise, Türk müelliflerinden olan Hüseyin Hüsamettin'in ileri sürdüğü görüş olmuştur. “Man” kelimesinin yücelik veya büyüklüğü ifade ettiğini, bunun yanı sıra Türkmen kelimesinin büyük veya yüce Türk anlamını içerdiğini savunmuştur.¹³

7- Claude Chen'nin “Osmanlı Türkiye'si” adlı eserinde savunduğu görüş ise, Türkmen kelimesinin Türklerin İslamlaşma döneminde ortaya çıktığıdır. Bu kavramın Müslüman olan göçebe Türkleri, Müslüman olmayan medeni Türklerden ayırt edebilmek için kullanıldığını ileri sürmüştür.¹⁴

Irak hükümeti bazı dönemlerde Irak'ta yaşayan Irak Türkmenlerin kendi kimliğiyle adlandırılmasından kaçınmıştır. Bunun en önemli başlıca sebebi ise gündemde olan bir takım kaygı ve kuşkulardır. Bu kaygılar Lozan konferansında İngiliz heyeti tarafından Türklere Türkmen olarak hitap edilmiştir. Heyetin başkanı olan İsmet İnönü buna karşı çıkarak Türkmen'in Türk'e eş olduğunu açıklamış ve bunun sadece politik bir manevra olmaktan başka bir şey olmadığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Birinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'den ayrılıp Irak hükümetine katılan Türkmenler yaşadığı bölgelerde Türk olarak nitelendirilmişlerdir. Ancak 1959'dan sonra Irak'ta yaşayan Türklerin, Türkiye ile olan bağlarını kopartmak için Irak hükümeti tarafından “Türkmen” kelimesi resmi olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵

1.2. Irak'ta Türkmen Varlığı

Çeşitli Türkmen grupları farklı tarihlerde Irak'a gelmişlerdir. Nüfuslarının artmasında önem taşıyan durum ise yerleşik yaşama geçmeleri olmuştur. Özellikle Abbasi ve Emevi dönemlerinde orduda görev almaları, önemli mevkilerde görev yapmaları, devlet ve beylik kurmaları, Türkmenlerin varlığına büyük kaynaklık etmiştir. Birçok tarihçi Türklerin göçleri

¹⁰Hürmüzlü, 1997:9.

¹¹ Hürmüzlü, 1997:10.

¹² Hürmüzlü, 1997:10.

¹³ Hürmüzlü, 1997:10.

¹⁴ Hürmüzlü, 1997:11.

¹⁵ Doğan, 2018: 2.

konusunda farklı fikirler öne sürmüşlerdir. Örneğin Iraklı tarihçi Abdulrezzak el-Hasaniye, Türkmen boylarının birbirini takip ederek Irak'a göç ettiğini ve bugünkü Türk bölgesini Arap bölgesinden ayıran bölgelerde Türk ve Türkmen isminin verildiğini açıklamıştır.¹⁶

İslamiyet, 10. yüzyıldan itibaren özellikle ticari ilişkiler nedeniyle Oğuzlar arasında yayılmaya başlamıştır. 11. yüzyılda ise ezici bir çoğunluğun dini haline gelmiştir. Bunun neticesinde 11. yüzyılda Oğuzlara Türkmen adı verilmiştir. Bu isim yaklaşık olarak iki yüzyıl sonra Oğuz kelimesinin yerine geçmiştir. Fakat bu ad her ne kadar değiştirilmiş olsa da Türkmenlerin destan ve hatıralarında atalarının ismi olarak uzun bir süre kalmıştır. Türkmenlerin Irak'a gelişleri kesin olarak bilinmemektedir. Fakat M.Ö. Orta Asya'dan Anadolu ve Mezopotamya bölgelerine göç eden farklı Türk grupların olduğu bilinmektedir.¹⁷

Öte yandan bakıldığında ise, Türklerin Irak'a ilk gelişleri Hicri 54 (Miladi 674) tarihine kadar dayanmaktadır.¹⁸ Irak'ta ilk Türk topluluğu, Emevi halifesi olan Muaviye'nin Horosana göndermiş olduğu Ubeydullah Bin Ziyad'ın 2000 kişilik ordusuyla Türk askerlerini götürmesi ile yerleşmiştir. Ancak bazı tarihçilere göre Türkmenlerin varlığı daha eskilere dayanmaktadır.¹⁹

Osmanlı imparatorluğunun kurulmasından önce de Türklerin Irak'taki varlığı İslam ansiklopedilerinde yer almaktadır. Ancak 9. yüzyıl Abbasi halifelerinin Türklerden oluşan bir orduya sahip olduğunu ve Türkmen beyliklerinin Irak'ta bulunduğuna ilişkin net bir bilgi verilmemiştir. Bu konu daha sonra Birinci Dünya Savaşıyla gündeme gelmiştir. Musul eyaletiyle ilgili ortaya çıkan Türk-İngiliz anlaşmazlığı üzerine Cemiyet-i Akvam tarafından bir kurul oluşturulmuştur.²⁰

16. yüzyılda Bağdat, Türk kültür merkezi olmuştur. Bu kültür merkezinde Türk dünyasının en büyük ve en önemli şairlerinden biri olan Nesimi'den sonra Fuzuli edebiyat tarihinde zirveye çıkmıştır. Aynı dönemde yetişen Ahdi ve Ruhi gibi şairlerin olması da Bağdat şehrinin Türk dünyası ve dilinde ne kadar büyük bir önem arz ettiğinin göstergesidir.²¹

Türkmenlerin Irak'ta varlığını ön plana çıkaran diğer önemli unsurlar ise yaşadıkları bölgenin coğrafi konumu ve geçim kaynaklarıdır. Yaşadıkları bölgenin coğrafi konumu itibarıyla zengin petrol yataklarının yer aldığı bölgede yaşamaktadırlar ve temel geçim kaynakları ise tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Yerleşik bir kültüre sahip olmaları

¹⁶ Hürmüzlü, 1997:17.

¹⁷ Güngör, 2014: 17.

¹⁸ Saatçi, 2003: 20.

¹⁹ Duman, 2008: 8.

²⁰ Hürmüzlü, 1997:19.

²¹ Çetinoğlu, 2012: 32.

sebebiyle geçmişten olduğu gibi günümüze kadar sahip oldukları kültürel zenginliklerini devam ettirmişlerdir. Ayrıca kendi etkileşim grupları içerisinde kendi dilleri olan Türkmenceyi konuşmaları da milli kültürlerini sürdürmelerinde önemli bir etken olarak değerlendirilebilir.²²

Binlerce yıldan beri Irak'ta varlığını sürdüren Türkmen topluluğu, tarih boyunca verdikleri mücadeleler ile varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Son dört yüz yılda Osmanlı Devleti toprakları içerisinde bulunan Türkmen topluluğu, Birinci Dünya Savaşından sonra Osmanlı Devleti sınırları dışında kalmıştır. İtilaf güçleri Osmanlı'nın topraklarını kendi aralarında miras olarak paylaşırken, Türkmen topluluklarının yaşadıkları bölgeler ise İngilizlerin hisseleri arasına düşmüştür.²³

1.3. Irak'ta Türkmen Nüfusu

Günümüzde Irak topraklarında, birden fazla farklı etnik ve kimliğe sahip topluluk bulunmaktadır. Bu topluluklar Araplar, Kürtler, Türkmenler, Süryaniler, Acemler, Yahudiler, Ermeniler, Yezidiler ve Sabilerdir. Bu toplulukların en büyüğü Arap topluluğu olmasına rağmen, Araplar da kendi bünyesinde farklı kimliklere sahiptir. Nitekim, Irak'taki Türkmen nüfusunu ele alacak olursak, Irak hükümeti farklı nedenlerden dolayı Türkmen nüfusu hakkında net ve kesin bilgiler vermemektedir. Bunun başlıca sebebi ise devletin uyguladığı asimilasyon politikasıdır.

Türkmenlerin sanat dalları ve askeri alanlarda yetişmelerini diğer etnik gruplar istememesinin yanı sıra hükümette istememiştir. Günümüzde ise koalisyon güçlerinin yerel yönetim çatısı altında Türkmen nüfusunun temsil edememesi ile karşı karşıya kalınmıştır. Oysa Türkmen nüfus verilerinin açıklanmamasının en büyük nedeni, koalisyon güçlerinin Türkmen nüfusu hakkında yanlış bilgiler vermesi ve yanlış kanıtlar sunması değildir. Bunun en önemli nedeni, koalisyon güçlerinin göstermiş oldukları siyasi tercihlerdir.²⁴

Irak Türkmen nüfusu, Irak'ın kuzeyinden başlayıp Telafer, Musul, Erbil, Altınköprü, Kerkük, Tuzhurmatu, Kifri, Hanekin, Mendeli ve Bağdat'ın Güney kısmında bulunan Bedre'ye ve "Türkmeneli" olarak bilinen coğrafi bölgeye kadar yaygınlık göstermektedir. Türkmenlerin nüfusuna ilişkin net bilgiler Irak yönetimi tarafından saklı tutulmaktadır.

²² Köprülü, 1996: 87.

²³ Çetinoğlu, 2012: 32- 33.

²⁴ Hürmüzlü, 2003: 81.

Yukarıda da belirtildiği üzere Irak hükümetinin asimilasyon politikaları nedeniyle Iraktaki Türkmen nüfusuna ilişkin net bilgiler ortaya çıkarılmamıştır.²⁵

1957 yılında Irak hükümetinin Türkmenlerin sayısı hakkında en düşük sayı 136.800 olduğunu belirtmiştir. Yapılan nüfus sayımından sonra bu rakamın gerçekleri yansıtmadığı görülmüştür. Nitekim gerçek dahi olmayan bu rakamlar birçok yazar ve araştırmacı tarafından kullanılmıştır. Hatta bazı resmi makamlarda dahi bu rakamlar kullanılmış ve mevcut Türkmen nüfusunu gizlenme yönünde bir eğilim sergilenmiştir.²⁶

Irak'ta 1957 yılında Krallık döneminde yapılan nüfus sayımında 500.000 Türkmen'in yaşadığı bulgulanmıştır. Ancak 1957'de yapılan sayımda ise ortaya çıkan sonuçlarda Türkmen sayısının 567.000 olduğu belirlenmiştir. Her ne kadar bu bilgiler saklanmış olsa da Irak'ta yapılan yıllık nüfus artış hızı hesaplamalarında bu oran % 3,5 olarak bulunmuştur. Buna rağmen 1997 yılında Irak'ta yaşayan Türkmen sayısı 2,5 milyonu aşarken ortaya çıkan bu rakam Irak hükümetinin ortaya koyduğu bu iddiaları yok etmektedir.²⁷

Birinci Dünya Savaşından sonra (1921) Irak'ta toplam nüfus 2.500.000 olarak bulgulanmıştır. Ancak 1927 sayım kanunu ile nüfus sayımı kanunu yasalaşmıştır. Yapılan genel nüfus sayımı ise 19 Ekim 1947 de yapılmıştır. Ortaya çıkan sayım sonucunda Irak'ın nüfusu 4.816.165 olmuştur. 1947'de Kerkük'ün nüfusu 286.005 iken 1957'de tekrar yapılan bir nüfus sayımıyla Irak'ın nüfusu 6.339.960'a kadar yükselmiştir. 1981'de Irak'ın istatistiki tahminlerine göre 567.957 olmuştur. Ancak daha sonra Kerkük nüfusunda görülen azalma, Kerkük'ün bazı bölgelerine bağlı illerin idari sınırlara bağlanmasından dolayı olmuştur. Gösterilen açıklamalarda görüldüğü gibi Türkmenlerin nüfusu 320.000 olarak açıklanmıştır.²⁸

Irak'ın nüfusuna genel olarak bakıldığında Irak'taki Türkmen nüfusunun yaklaşık olarak % 10 oranında olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra 2006'da ortaya çıkan Dünya Bankası verilerine göre Irak'taki Türkmen nüfusunun 3 milyon civarında olduğu sonucuna varılmaktadır.²⁹

Fakat Irak'taki Türkmen nüfusuna asli kaynaklarda bakıldığında kesin ve net bir bilgiye varılmamaktadır. Bu en önemli nedeni ise Irak'taki kaynakların tarafsız ve objektif olmamasıdır. Bir diğer neden ise Irak'ta meydana gelen istikrarsızlık ve çıkan savaştır.

²⁵ Kazancı, 2004: 44.

²⁶ Hürmüzlü, 2003: 81.

²⁷ Kazancı, 2004: 44.

²⁸ Samancı, 1999: 94-95.

²⁹ Duman, 2012: 23.

1.4. Irak'ta Türkmenlerin Yerleştiği Bölgeler

Irak'a bin yıllık süreyle gelip yerleşen Türkmenler, yaklaşık olarak 7. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar Irak'ta varlıklarını sürdürmüşlerdir. Genel olarak ülkenin kuzeyinden güneydoğusuna kadar gelmişlerdir. Ülkenin kuzeyinden başlayıp orta kesime kadar yerleşen Türkmenler, Musul şehrinin Telafer ilçesinden başlayıp oradan güneydoğuda Erbil, Altıncöprü, Kerkük ve Tazehurmatu'ya kadar ulaşmışlardır. Ülkenin en güneyinde ise Dakuk, Kifri, Karatepe, Mendeli ve Bedre'ye kadar ulaşmakta ve Şahraban'da son bulmaktadır.³⁰ Nitekim Irak'ta yaşayan Türkmenlerin yoğun oldukları yerleri dikkate alacak olursak, Irak'ın kuzey ve batısından güney doğusuna kadar yaklaşık olarak 50 kilometre (km) boyutunda bir şerit çizilebilir.³¹

Osmanlı İmparatorluğu döneminden 1918 yılına kadar olan dönemde Musul ve Kerkük bağımsızdır. Bu dönemde aynı zamanda Erbil'in Kerkük'e Hanekin'in de Bağdat'a bağlı bir merkez konumunda olması ve 1957'den günümüze kadar şehrin Irak hükümeti tarafından değiştirilip demografik yapısının bozulmaya çalışılması, Türkmenlerin farklı bölgelere yerleşmesine neden olmuştur. 1957'de Türkmenlerin yerleştiği bölgeler Musul, Kerkük, Erbil ve Diyale bölgeleri olmuştur.³² Ayrıca Erbil'de olduğu kadar Bağdat şehrinde de Türk nüfusu bulunmaktadır. Hatta Bağdat'ın bir çok semtinde Türkmen nüfusunun yüz binin üzerinde olduğu varsayılmıştır.³³ Fakat 1976'dan sonra Irak'taki yapının değişmesiyle yeni vilayet ve şehirlerin oluşmasıyla Irak'ın il sayısı 18'e yükselmiştir. Gerçekleştirilen bu düzenleme, Türkmen nüfusunun çoğunlukta olduğu bölgelerde parçalanmaların olmasına sebep olmuştur.³⁴

Irak'taki Türkmenlerin yerleştiği bölge illerinin dağılımını kısaca ele alacak olursa, Türkmenlerin yerleşim alanları genel olarak Irak'ın kuzeyindeki dağlık alanlar ve güney bölümleri arasında bulunmaktadır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Türkmenler kuzey doğudan güney batıya kadar gelen ve Irak'ın kuzey batısındaki Tellafer'den kuzey doğusundaki Mendili'ye kadar yerleşen bir topluluk olmuştur. Takip eden bölümlerde Türkmen nüfusunun yoğun olduğu illerin dağılımını açıklanacaktır.

³⁰ Kemali, 2017: 16.

³¹ Duman, 2011: 11.

³² Saatci, 2003: 79.

³³ Saatci, 2015: 91.

³⁴ Saatci, 2003: 82.

1.4.1. Kerkük

Kerkük, Bağdat ile Erbil'in kara yolu üzerinde bulunan ve Bağdat, Basra ve Musul'dan sonra en büyük dördüncü yüzölçümüne sahip bir şehir merkezidir. Deniz seviyesine 310 metre (m.). yükseklikte olan kent, konum olarak 350 25 ' kuzey enlemi 440 25 ' doğu boylamı üzerinde yer almaktadır. Bağdat'a kara yolu ile 283 km, demiryolu ile 338 km'lik bir mesafede bulunmaktadır.³⁵

Tarihi kaynaklara bakıldığında ise kentin Asur medeniyeti döneminde, MÖ.800'lerde kurulduğu düşünülmektedir. Birçok medeniyetin bulunduğu bir kent olan Kerkük, Hz. Ömer devrinde (MS.642) ilk olarak Müslümanların ve Türkistan'dan gelen Oğuzların Abbasi ve Emeviler'in yaşadığı bölge konumunda olmuştur.³⁶

Kerkük ismi ilk olarak Timur döneminde Şerafettin Ali Yezidi'nin tarihinde kullanılmaya başlanmıştır. Çaldıran Savaşının 1514'de kazanılmasıyla Osmanlı Devleti Kerkük şehrinde hakimiyet kurmaya başlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat'ta yaptığı sefer döneminde önemli bir savunma merkezi olan Kerkük, Birinci Dünya Savaşı sırasında İngilizler tarafından işgal edilse de kısa bir süre sonra yine Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında kalmıştır.³⁷

1976'da zengin petrol yatakları olan Kerkük şehrinin ismi, Araplaştırma politikası sebebiyle El Temim olarak değiştirilmiştir. 1960'a kadar Kerkük'te Türkmen nüfusunun sayısı %95 iken Araplaştırma politikasının getirmiş olduğu nedenlerden dolayı bu nüfus oranı %60'a düşürülmüştür. Irak'ın işgaliyle beraber Kerkük'teki demografik yapısının değişmesini, tarihçi ve araştırmacı Aziz Samancı "Irak Türkmenlerinin Siyasi Tarihi" adlı eserinde dört bölümde ele almıştır. Bu bölümler şu şekildedir: Ekonominin gelişmesi, iş gücüne olan ihtiyaç, Irak'taki orduların bölgelere yerleştirilmesi, Irak hükümeti ile Kürtler arasında çıkan çatışmadan kaynaklanan göç ve yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıkması.³⁸

Kerkük'ün konumu kadar yerleşim yerlerinden birisi olan tarihi kalesi de çok önemlidir. Türkmenler için ayrı bir sembol niteliğinde olan kale içinde tarihi niteliğe sahip pek çok mekân vardır ve kalenin çevresinde de pek çok önemli semt bulundurmaktadır. Bu tarihi ve önemli semtler: İmam Kasım, Yedi Kızlar, Helvacılar, Çukur, Yeni Damlar, Büyük Mahalle, Gavur Bağı, Sarı Kahya, Arafe ve Kuriye Şarırılı'dır. Kaleyi önemli kılan bir başka durum ise içinde Hristiyanlar için mevcut bir alana sahip olmasıdır. Ayrıca kale içinde Danyel

³⁵ Saatci, 2015: 137.

³⁶ Bademci, 2014: 59-60.

³⁷ Kemali ve Sinjar, 2017: 20.

³⁸ Samancı, 1991: 85.

Peygamber Yatırı ve Camisi, Uzeyir, Huneyin ve Meryem Ana Kilisesi, Bağdat Hatununun kızı Yaşa ve Allük'ün de mezarları yer almaktadır.³⁹

1.4.2. Musul

Musul şehri, Irak'ın en büyük ve en kalabalık şehri olmakla beraber halkının çoğunluğu Arap, Türk ve Kürtlerden oluşmaktadır. Musul, Telafer, Sincar, Hazar, Tilkef, Ba'aj, Hamadiye, Sihkhan ve Akra olmak üzere toplam 9 ilçeye sahiptir. 19 vilayet içerisinde en kalabalık nüfusa sahip olan ilçe ise merkez ilçesidir. Yunus Peygamber, Faysaliye ve Mansur mahalleleri ise Türkmen nüfusunun yoğun olduğu merkez ilçelerdir. Bunun yanı sıra Irak Türkmenlerinin yaşadığı birçok kırsal alan da bulunmaktadır.⁴⁰

Türkmenler Musul'a Emeviler döneminde yerleşmeye başlamıştır. İslam döneminde şehir Araplar tarafından inşa edilirken şehir merkezinde ise Araplar, köylerde ise Türkmenler çoğunlukta olmuşlardır. Türkmenlerle fazla ilişkileri olmayan Araplar, Türklerle daha iyi ilişkiler kurmuşlardır. Hatta bu ilişkiler Atabeyler dönemine kadar devam etmiştir. Bu nedenle Araplarla Türkmenleri sadece konuştukları dilleriyle ayırt edebiliriz.⁴¹

Etnik yapı olarak bakıldığında Musul halkının çoğunun Türkmenlerden oluşmasına rağmen günümüzde, uygulanan asimilasyon politikalarıyla sebebiyle halkın Araplaştığını görmek mümkündür. Araplaşan bu Türkmen halkı arasında, soyadlarını Türkçe olarak devam ettiren birçok aile bulunmaktadır. Musul'da bu tanınmış aileler arasında en büyükleri arasında Beytül Çadircı (Çadircıevi), Beytül Çelebi (Çelebievi), Beytül Deveci (Devecievi), Beytül Katircı (Katircıevi), Beytül Kazancı (Kazancıevi) ve Beytül Sabuncu (Sabuncuevi) bulunmaktadır. Ayrıca Musul'un içerisinde halen dilini ve kültürünü devam ettiren önemli Türkmen topluluklarının da olduğunu unutmamak gerekir.⁴²

Musul ve etrafında bulunan yaklaşık 70 köy vilayetine rağmen bölgede “Şebekler” olarak tanımlanan 50 köy daha bulunmaktadır. Çoğunluğu Sünni ve Şii mezhebinden olan bu köylerin en önemlileri şu şekildedir: Afgani, Butepe, Buhur, Kırmızı, Arfı, Mastah, Şeyh İbrahim, Humre, Termi, Tel Gazu, Cemmaş Harabeleri, Mal Firan ve Cuma.⁴³

Türk tarihinde çok az bilinen fakat Türkmenler için son derece önemli bir ilçe olan Telafer, 300.000 nüfusa sahip bir Türkmen topluluğundan oluşmaktadır. Musul'a dahil olan ve Ortadoğu'nun büyük ilçelerinden biri olan Telafer, uygun şartlarına rağmen Baas partisinin

³⁹ Hürmüzlü, 2003: 28.

⁴⁰ Doğan, 2018: 3.

⁴¹ Bademci, 2014: 62- 63.

⁴² Saatci, 2015: 98.

⁴³ Hasan, 2003: 49.

sürdürdüğü Türk düşmanlığı politikası sebebiyle il merkezi konumuna getirilememiştir. Musul'dan 70 km uzaklıkta olan Telafer'in nüfusunun tamamı Türklerden oluşmaktadır. Ayrıca Telaferde birçok önemli Türkmen aşireti de bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir: Bayat, Alabay, Seyitler, Babalar, Çulaklar, Çelebiler, Muratlı ve İlhanlılar⁴⁴

1.4.3. Erbil

Türkmenlerin en çok yaşadığı ikinci büyük il merkezi ise Kerkük'ten sonra Irak'ın kuzeyinde bulunan Erbil'dir. Bağdat'a demiryolu ile bağlanan Erbil, Musul-Kerkük karayolu için büyük önem taşımaktadır. Kerkük'e 86 km, Musul'a 93 km uzaklıkta olan şehir, kuzey ve güneyden Zap dağlarına, batıdan ve doğudan ise Dicle ve İran sınırları bölgesine kadar uzanmaktadır. Engebeli ve 4.000 km karesi tarıma elverişli olan ilin 6 tane ilçesi bulunmaktadır. Bunlar: Erbil, Şaklava, Mahmur, Köysancak, Revanduz ve Zebar'dır.⁴⁵

İlk kez M.Ö. 3. bin yılında Sümer kitabelerinde ismi geçen Erbil, kayıtlara Erbilum veya Urbilum olarak geçmiştir. Babil ve Asur kitabelerinde ise “Dört Tanrıça” anlamına gelen Erba-lylu olarak yer almaktadır. Akad tanrıçasının ibadet merkezi olarak bilinen Erbil, çivi yazılarında “Aştar-Arbila” (Ülke hatunun evi) olarak ifade edilmektedir.⁴⁶ Erbil, M.Ö. 331'de Sasani kralı ile Büyük İskender arasında çıkan savaşın yanı sıra birçok tarihi olaya da tanıklık etmiştir.⁴⁷

En eski yerleşim merkezlerinden biri olan Erbil, 1190-1223 yılları arasında Muzafferettin Kukebri döneminde altın çağını yaşamıştır. Şehir 1438'de Türkmenlerin kurmuş olduğu Karakoyun devletinin hakimiyeti altına girmiştir. Ardından 1637 yılında ise IV.Murat döneminde Osmanlı Devletinin yönetimine girmiştir. Sultan Muzafferettin döneminde restore edilen Erbil kalesi, Asur medeniyeti dönemine kadar ayakta kalmıştır.⁴⁸

1190 tarihinde Muzafferettin Gökbörü tarafında Erbil'de inşa edilen Büyük Cami, Türkmenlerin en önemli tarihi eseridir. Erbil'deki diğer önemli eserler ise Erbil kalesi, Çöli Minaresi, Seyit Ahmet tepesi ve Muzaffer Minaresi'dir. Şehir yoğun bir nüfusa sahip olmakla birlikte birçok Türkmen semtine de ev sahipliği yapmaktadır. Bu semtlerin en önemlileri ise Arap ve Aşti Mahalleleridir.⁴⁹

⁴⁴ Köprülü, 1996: 14.

⁴⁵ Saatci, 2015: 117.

⁴⁶ Kemali ve Sinjar, 2017: 19.

⁴⁷ Saatci, 2015: 119.

⁴⁸ Özmen, 2002: 87.

⁴⁹ Hasan, 2003: 48.

Günümüzde Erbil, ilk yerleşim yeri olan tarihi kale içindeki bölge ile kalenin dışında kalan düzlük alanlara kurulmuş mahallelerden oluşmaktadır. Çoğunluğu kale içine yerleşen Türkmenlerin kendilerine ait mimari ve tarihi yapıları bulunmaktadır. Birçoğu Kerkük evlerine benzeyen bu yapılar, Türkmenlere özgü olan mimari motifleri yansıtmaktadır. 1950'lere kadar kale dışında Muzaffer Gökbürü'nün ve Uzeyir Peygamberin mezarlarından başka dini mekân bulunmamaktaydı. 1950'den sonra Erbil'e yapılan göçler, kalenin dışına yerleştirilen birçok farklı etnik yapıya sahip ailelerin kalmasına neden olmuştur. Bu bölgeye yerleşen aileler şehrin nüfus yapısında değişikliğe neden olsa da bölgedeki Türkmen kimliğinde bir değişikliğe sebep olmamıştır.⁵⁰

1.4.4. Diyala

Çoğunluğu Arap nüfusa sahip olan Diyala şehri, Türkmen ve Kürtlerin de yoğun olduğu merkezler arasında yer almaktadır. 6 ilçeden oluşan şehrin tamamına yakını Irak Türkmenlerinin yaşadığı ilçelerden oluşmaktadır. Bu ilçeler sırasıyla Babuka, Mendeli, Halis, Kifri, Şahraban ve Hanekin'dir.⁵¹

Kifri ilçesi Süleymaniye'nin il sınırında olmasından dolayı Irak'ın kuzeyindeki bölgesel yönetimin kontrolü altındadır. Kifri de 700'e yakın Türkmen ailesinin var olduğu ve orada yaşamlarını sürdürdükleri bilinmektedir. Bir dönem direnişin merkezi olarak bilinen Diyala şehri, Babuka'yı kendi bünyesinde barındırırken Hanekin ve Kifri merkezleri Irak'ın kuzeyindeki yönetimin bölgesel çatışmalarına maruz kalmıştır. Öte yandan Diyala da Sünni nüfus yoğunluğu olmasına rağmen Şii-Sünni çatışmalarının en çok yaşandığı olduğu bölge olmuştur. Bu bölgede dağınık yerleşme eğilimi gösteren Türkmenler, çatışmalardan doğrudan etkilenmektedirler. Diyala'da Bayat bölgesinde Türkmen nüfus olmasına rağmen, burada yaşayan Türkmenlerin geçmişte, Saddam Hüseyin döneminde rejim tarafından Araplaştırıldıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca Diyala'da yaşayan birçok Türkmen aşiret ilişkilerini yoğun bir şekilde devam ettirmektedir. Tüm bunlar sonucunda Diyala'daki Arap nüfusun ve aşiret yapısının getirmiş olduğu yapının Türkmenler üzerinde de etkili olduğu ifade edilebilir.⁵²

⁵⁰ Kemali ve Sinjar, 2017: 19.

⁵¹ Doğan, 2018: 4.

⁵² Duman, 2011: 12.

1.5. Irak'ta Türkmen Aşiretler

Günümüz Orta Doğunun tarihi, stratejik ve toplumsal yapısını kavramamıza önemli katkıları olan 14. yüzyıl düşünürü ve tarihçisi İbn-i Haldun, aşiretçilik veya aşiret sözcüğünü Mukaddime adlı eserinde tanımlarken iki farklı tabir kullanmıştır. Bu kavramlar nesep ve sebep asabiyeti kavramlarıdır. Irak'ta günümüzdeki bu aşiretlerin oluşumuna ve davranış biçimlerine bakıldığında bu tanımlamanın doğru olduğu ifade edilebilir. Fakat Irak'ta 20. yüzyıl siyasi tarih üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, 2003 yılı öncesinde 3 farklı aşiret olduğu ifade edilmektedir. Bu aşiretler: Devletçi aşiretler, sosyal aşiretler ve ideolojik aşiretlerdir. Bu aşiretlerin birinci statüsünde olanlar, aşiret bağlarını, kültürünü, iktidarın ve meşrutiyyetin güçlenmesine yardımcı olan aşiretlerdir. Bunlar özellikle de Baas döneminde Saddam Hüseyin'in yönetiminde büyük güç elde etmişlerdir. İkinci olarak sosyal aşiretlere bakıldığında ise bunlar modern şehir içinde güç kaybeden ülkenin siyasi ve sosyal yapısını kontrol edemeyen devletin yerel aşiretleri kullanmasıyla ortaya çıkmışlardır. Özellikle Saddam Hüseyin 1980 ve 1990 yılları arasında civardaki birçok aşireti bu amaç doğrultusunda kullanmıştır. Bundan dolayı 1991 yılından sonra bu aşiretler kendileri için bazı ayrıcalıklar ve çıkarlar karşılığında Saddam Hüseyin'e hizmet etmişlerdir. Son olarak kalan üçüncü aşiret ise askeri-ideolojik bir yapıya sahiptir. Bu aşiret özellikle Kürt bölgelerinde ortaya çıkan ve sonralarda Saddam Hüseyin'e karşı çıkıp isyan eden aşiretler olmuştur.⁵³

Bir etnik grup olarak değerlendirdiğimizde Irak Türkmenleri kendine özgü toplumsal yapıya sahiptir. Ayrıca Irak'taki Türkmenler farklı aşiretlerden oluşmakta ve farklı bölgelerde dağılım göstermektedir. Bu Türkmen aşiretleri Irak'ın kuzeyi, güneyi ve merkezinde yer almaktadır.

Iraklı araştırmacı Tamir Abdulmuhsin el-Amiri 9 ciltlik, Irak aşiretleri ansiklopedisi, eserinde Ural-Altay dil grubuna bağlı olan Türkmenlerin el-Tamim, Kerkük, Ninova, Musul, Diyala ve Erbil ile bu şehirlere bağlı bazı ilçe, kasaba ve köylerde yaşadığına dair çeşitli aşiretler hakkında bilgiler vermiştir.. Bunlar şu şekildedir:⁵⁴

- 1-Bayat Aşireti
- 2-Kara Ulus Aşireti
- 3-Kanber Ağa Aşireti
- 4- Çayırli Aşireti
- 5- Bent Ali Aşireti

⁵³ Erkmen, 2010: 114.

⁵⁴ Hümmüzlü, 2003: 87.

- 6- İlhanlı Aşireti
- 7- Celili Aşireti
- 8- Demirci Aşireti
- 9- Şah Seven Aşireti
- 10- Deliveli Aşireti
- 11- Marağa Aşireti
- 12- Gülbanı Aşireti
- 13- Yakubi Aşireti
- 14- Dakira Aşireti
- 15- Saraylı Aşireti
- 16- Vendavi Aşireti
- 17- Pir Nedir,Pir Nezar, Aşireti
- 18- Ferhatlılar Aşireti
- 19- Seyitler Aşireti
- 20- İlhanlılar Aşireti
- 21- Tatran Aşireti
- 22- Hatlan Aşireti
- 23- Kasaplılar Aşireti
- 24- Hasekli Aşireti
- 25- Kahyalar, Muratlı, Aşireti
- 26- Safuk Aşireti
- 27- Şeyhler Aşireti
- 28- Çeçen Aşireti

Hürmüzlü kitabında Bayat aşireti, Oğuz Han'ın 6 oğlundan biri olan Gün Han'ın oğlu Bayat'a mensup bir boy olarak ifade etmektedir. Aynı zamanda şimdiki Bayatlıların Sadiye, Şehreban, Mendeli, Zırbatiye, Kazanıya, Mansuriye, Bedre, Hanekin, Karatepe ve Kifri'de yaşamakla birlikte yoğunlukla Tuzhurmatu, Karatepe ve Kerkük'ün merkezinde yaşadıklarını belirtilmiştir. Ansiklopedi de Telafer ve çevresindeki bütün aşiretlerin Türkmence konuştuğunu söyleyerek, bu aşiretleri belli bir sıraya göre sıralamıştır. Bunlar şu şekildedir:⁵⁵

- 1- Ali Han Beg Aşireti
- 2- Pir Nedir Aşireti
- 3- Hamat Aşireti

⁵⁵ Hürmüzlü, 2003: 87-88-89.

4- Ferhat Aşireti

5- Davudi Aşireti

6- Hala ve Al Harbu Aşireti

Tuzhurmatu Aşireti ise şu şekilde sıralanmaktadır:

1- Bender Aşireti

2- Çayır Aşireti

3- Kanbe Ağa Aşireti

4- Kara Nas Aşireti

5- Assafî Aşireti

Bir diğer aşiret ise Şebekler'dir.

Şebek Aşireti

Dr. Suphi Saatçi, “Tarihi Gelişim İçinde Irak'ta Türk Varlığı” adlı eserinde Musul ve çevresinde bulunan Şebek Aşireti'ne ilişkin Iraklı araştırmacı Ahmet Hamit el-Sarraf'ın verdiği bilgileri aktarmıştır. 1989'da Şebeklerin nüfusunun 40 ile 50 bin arasında olduğu ifade edilmektedir. Şimdi ise 75 binden daha fazla olduğu biliniyor. Çeşitli bölgelerde yerleşim göstermişlerdir. Bunlar şu şekildedir: Abbasiya, Elbeg, Arpacı, Babinit, Basahra, Başika, Bavize, Bazoya, Baybuğ, Bedne, Bilavat, Bisan, Bisatlı, Hiluhan, Çinici, Deraviş, Gökçeli, Haraba Sultan, Hazen Bent, Hıdır İlyas, Karakoyun, Karaşor, Karatepe, Akratepe Şebek, Kara Yatak, Kaziye, Kibirli, Kehriz Kör Gariban, Minare Şebek, Ömer Kayacı, Nebi Yunus, Selamiye, Şemsiyat, Şeyh Emir, Şirin Han, Tel Yara, Tercile, Tez Harap, Topzava, Yarımca, Yengi Bastamlı ve Zehre Hatun⁵⁶

⁵⁶ Hürmüzlü, 2003: 89-90.

İKİNCİ BÖLÜM

BAAS PARTİSİ DÖNEMİNDEN VE ABD İŞGALİ SONRASINDAN GÜNÜMÜZE KADAR IRAK TÜRKMENLERİ

2.1. Baas Partisi Döneminde Irak Türkmenlerin Durumu

Bass Partisi döneminden söz etmeden önce Baas partisinin ortaya çıkışını ve ideolojik duruşu ortaya koyulmalıdır. Özellikle Suriye ve Irak bölgelerinde etkin olan Bass partisi, farklı kişilerin önderliğinde kurulmuş ve farklı gelişmeleri takip edip uygulamışlardır. Bu partinin kurucu önderleri Rum Ortodoks Mişel Eflak ile Sünni Arap Salar Bitar'dır. İki kurucu önderin ortak özelliği ise 1928 yılında Paris'e eğitim için gidip, komünist partinin ideolojik etkisi altına girmeleridir. Buna ek olarak parti, 1943 yılında Suriye'de kurulmuştur. 1949 senesinde ise partinin ideolojisi Irak'ta kendisini göstermeye başlamıştır. 1949 yılından sonra Bass partisinin ideolojisi, Filistin mültecileri ve Suriye ile Lübnan da okuyan Iraklı öğrenciler tarafından devam ettirmiştir.⁵⁷

Bass Partisinin programına göre Arapların anavatanı, Toros Dağlarından Basra Körfezi, Arap Okyanusu, Etiyopya Dağları, Büyük Sahra, Atlantik Okyanusu ve Akdeniz'e kadar olan bölgedir. Daha çok Arap milliyetçiliği ve ırkçı temeller üzerine kurulmuş olan Bass partisi, Birleşik Arap (El-Umma El-Arabiye El-Vahide) ilkelerine ve programlarına dayanarak çalışmalarını başlatıp Irak ve Suriye de iktidarı böylece ele geçirmiştir.⁵⁸

17 Temmuz 1968 yılında Iraklılar için 35 yıl devam edecek yeni bir döneme geçiş yapılmıştır. Bu dönemde Bass Partisi yanlıları o dönemin başkanı olan Abdurrahman Arif'in iktidarını darbe ile ele geçirmişlerdir. Darbeyi yapan ve darbenin başında olan kişi ise Abdüsselam Arif'in yardımcısı General Ahmed Hasan el- Bekir'dir. General Ahmed Hasan el-Bekir darbeden sonra devlet başkanı, başbakan ve Devrim Komuta Konseyi (DKK) Başkanı görevlerinde yer almıştır. Aynı zamanda Saddam Hüseyin Ahmed Hasan el-Bekir'in yardımcısıydı. 1970 yılında konseye üye olunmak için Bass partisine üye olma şartı getirildi ve ülkede tek parti rejimi oluşturuldu. Güvenlik ve istihbarat alanlarında ordu devre dışı bırakılıp önemli noktalara Tikritliler getirildi. Saddam Hüseyin bu önemli noktalara akrabalık ilişkileri üst düzeyde olan kişileri getirmiştir. En yakın örneği ise Saddam Hüseyin'in dayısının Hasan el- Bekir'in teyzesinin oğlu olmasıdır. Bass Partisi iktidarda olduğu dönem,

⁵⁷ Türel, 2004: 14.

⁵⁸ Haşim, 2003: 53.

parti içinde Saddam Hüseyin ikinci planda görünse de Hasan el-Bekir'den daha aktif bir politika sürdürmüştür. Parti içi yapılanmalarda kendisine daha yakın olan kişileri partiye getirip kendisini güçlü gösterme çabalarına girmiştir. Bunların etkisinde tabi ki partiye getirdiği kişilerin tecrübelerinin az da olsa etkisi vardır. Saddam Hüseyin 1957'de Bass partisine üye olmuş ve 1959'da General Kasım'a yapılan suikast ekibinin içinde yer almış ve daha sonra Şam ve Kahire'ye sürgün edilmiştir. 1963 darbesinde Irak'a döndüğünde hapse girse de tekrar kaçmayı başarmıştır. 1968'e kadar yer altı örgütlemesinde önemli roller oynayan Saddam Hüseyin, akrabalık ilişkileriyle ve gerçekleştirdiği çalışmalarla Bass partisinde önemli mevkilere gelmiştir. Bu gerçekleştirdiği çalışmalarıyla daha sonraki dönemlerde Irak'ın liderliğini yapmıştır.⁵⁹

Bass Partisinin 1968 yılında hükümete yaptığı darbelerin sonucunda Türkmenler için pek fazla bir değişiklik olmamıştır. Kerkük'te bir yıl sonra aynı olayların yaşanması beraberinde Türkmenler üzerindeki baskıyı arttırmış ve tutuklanmalara kadar giden olaylara sebep olmuştur.⁶⁰

Irak Hükümeti 1970 yılında hiç yargılaması yapılmayan ve kimsenin savunması alınmayan birçok siyasetçi ve aydın kişiyi rejim aleyhine darbe hazırlığı yaptıkları iddiasıyla idam etmiştir. Bu kişiler arasında Kerkük'te yetişmiş olan Nizamettin Arif ile Türkmen kökenli olan subay Nejdet Asker Mahmut'da bulunmaktadır.⁶¹ Aradan geçen bir kaç günden sonra hükümet bir isim benzerliği nedeniyle bu genç subayların aslında istenilen kişiler olmadığını ve yanlışlıkla idam edildiklerini açıklamıştır. 1979 yılında Türkmenlerin liderlerinden bir kaçının tutuklandığı bilgisi alınmıştır. Bu kişilerin en başında Türkmen asıllı lider Nejdet Koçak ve emekli General Abdullah Abdurrahman bulunmaktadır. Yaşanan bu olaylardan bir kaç gün önce Türkmen liderlerinden Dr. Rıza Demirci ve iş adamı Adil Şerif tutuklanmış ve kendilerinden 9 ay boyunca haber alınamamıştır. Tutuklanmanın ardından yargılamaları yapılmadan ve avukatla görüşmeleri gerçekleştirilmeden Devrim mahkemesine çıkarılıp idam edilmişlerdir. Bunların yanı sıra Koçak, Abdurrahman ve Şerif'in de idamına karar verilmiş ve bu Türkmen liderler idama mahkum edilmiştir.⁶²

Saddam Hüseyin 1979 yılında yönetimi ele geçirmiştir. Ülke içinde Şiller, Kürtler ve Türkler içerisinde yönetime karşı olanlar üzerinde baskıcı bir politika izlenmiştir. Uygulanan bu politika sonucunda Irak Türklerinden sözü geçen Türklere karşı işkence edilmiş hatta

⁵⁹ <https://www.tesadernegi.org/irak-baasi.html> (erişim tarihi 26-12-2018)

⁶⁰ Erendor, 2018: 262.

⁶¹ Hürmüzlü, 2003: 60.

⁶² Erendor, 2018: 262- 263.

öldürülenler olmuştur. Saddam Hüseyin'in iktidara gelmesiyle Irak'taki Türklerin açık yerlerde ve telefonla Türkçe konuşulması bile yasaklanmıştır.⁶³

1980 yılında Irak ile İran arasında 8 yıl sürecek bir savaş başlamıştır. Bu savaş boyunca kötü durumda olan Türkmenlerin durumu giderek daha da zorlaşmıştır. Tüm yaşananlar ilk olarak Irak'ta bulunan Türkmenlere yansımıştır. Türkmenler yaşadıkları bölgelerden çıkarılmakta boş kalan köyler ise yakıp yıkılmakta ve bir kısmına da Araplar yerleştirilmektedir. Kerkük yakınlarında bulunan ve halkın çoğunluğunun Türkmenlerden oluşan Blava köyü askeri havaalanı yapılacağı söylenerek boşaltılmıştır. Badava, Topzova, Kümbetler, Yayçı ve Tokmaklı köylerinde yaşayan Türkmenlere ise hiç bir tazminat verilmeden köylerinden çıkarılmışlardır.⁶⁴

Savaşın Irak Türkmenleri üzerindeki bir diğer olumsuz yönü ise Irak yönetiminin devam ettirdiği baskıcı politikalar olmuştur. Beşir köyünün de içerisinde yüze yakın Türk gencinin idam edilmiştir ve geri kalanı ise Ben-i Sılava'daki kamplara sürülmüştür. Tüm bunlar Irak Türkmenleri üzerinde yıkıcı etkiler bırakırken Baas yönetimi, Kerkük'ün Araplaştırılması politikasını ısrarla uygulamaya devam etmiştir. Diğer yandan Türkler yaşadığı birçok bölgeden çıkarılmış ve Türk mimarisi olan 500 tarihi ev ve köy boşaltmışlardır. Ardından bu bölgelere Araplar yerleştirilmişlerdir.⁶⁵

Saddam yönetiminde 1981 tarihli Devrim Komuta Konseyi kararı ile Türkmenlerin yaşadığı bölgeleri Araplaştırma politikası büyük hız kazanmıştır. Bu karara göre:

- "1- Orta ve güney vilayetlerindeki (Bağdat, Diyala ve Selahattin hariç) toplu konut sitelerinin inşaatını yürütmek amacıyla bir komisyon kuruldu.
- 2- İlk etapta asgari 20 bin konutun yapılması kararlaştırıldı.
- 3- Biten konutlarda kimlerin iskan edeceğini Kuzey İşleri Komisyonu koordine edecekti.
- 4- Yapılan konutlara yerleştirilecekler yeni yerlerine devlet hesabına taşınacaklardır.
- 5- Bu karar El-Tamim (Kerkük) vilayetinde birinci derecede Türkmenlerden, ikinci derecede ise Kürtlerden oluşan unsur ve işçileri kapsayacaktır".⁶⁶

Alınan bu kararların uygulanması sürecinde, Türkmenlerin olduğu bölgelerdeki taşınmaz malların alım satımı engellenirken, Arapların taşınmaz mal alım satımına izin verilmiştir. Ayrıca 1982 tarihli kararda açık artırmayla satılan malların hakkı Kerkük

⁶³ Ertuğrul, 2006: 147.

⁶⁴ Erendor, 2018: 263.

⁶⁵ Ertuğrul, 2006: 147-148.

⁶⁶ Kemali ve Sinjar, 2017: 171.

Valiliği'nin iznine bağlanmıştır. Fakat valilik Arap olmayan kişilere bu malların hakkını vermemiştir.⁶⁷

1985 yılında Irak Hükümeti tarafından önce Kerkük daha sonra ise, Türkmenlerin yaşadığı birçok bölgede sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. Başlatılan operasyonlarda evler askeri güçler tarafından geniş çaplı aranmış ve birçok Türkmen'in evinde silah çıktığı gerekçesiyle tutuklanma kararı alınmıştır. Bass hükümeti ajanları ve sivil emniyet görevlileri, Türkmen iş adamlarına operasyon düzenlemiştir. İş adamları malları stoklama ve Araplara mal satışı yapmamakla suçlanmış ve birçok iş yeri ise Araplara yağmalatılmıştır.⁶⁸

Saddam Hüseyin 1987 yılında bir sayım yapma kararı almıştır. Aldığı bu kararlar yapılacak olan seçimde seçim yapan kesimin ya Kürt kesiminden ya da Arap kesiminden olduğunu belli edecek bir form düzenlemiştir. Fakat bölgedeki Türkler, Saddam Hüseyin'in hazırlamış olduğu bu formu kabul etmeyerek kendi kimliklerinin kaybolmasından endişe duyarak bu olaya tepki göstermişlerdir.⁶⁹

1988 yılında Telafer de Dava Partisi'ne üye oldukları gerekçesiyle idam edilen birçok Türkmenin arasında hamile kadınlar da yer almaktaydı. Musul 'a yakın olan Türkmen köylerinden biri olan Sellamiye'de ise 6 Türkmen idam edilmiştir. Musul'da Türkmenlere yapılan birçok Araplaştırma politikasıyla bazı Türkmen köylerinin isimleri Türkçeye çevrilmiştir. Hatta boşaltılan bu yerlerin bazılarında Saddam Hüseyin'e saray inşa edilmiştir.⁷⁰

Irak'ta 2 Ağustos 1990'da Baas partisi Kuveyt'e saldırı yapmış ve böylece ülkeyi savaşa sürüklemiştir. Bu savaşta cepheye gönderilen birçok Türkmen asker ve subay hayatını kaybetmiştir. Aynı zamanda bir kısmı da yedek hizmete alınıp savaşta katledilmiştir.⁷¹ Yapılan bu saldırı bir ambargo niteliğindedir ve en çok Irak'taki Türkmenlerin etkilenmesine neden olmuştur. Bu durum Kerkük'te özellikle Türklerden oluşan bazı kişilerin dilencilik yapmasına, cinayet işlemesine ve hırsızlık yapmalarına sebep olmuştur bunun yanı sıra işsizlik sorununun getirmiş olduğu nedenlerden dolayı, birçok Irak Türkmenleri Türkiye, Amerika ve Avrupa gibi ülkelere göç etmiştir.⁷²

Zehra Bektaş isimli bir Türkmen kızı, 1995'de Saddam Hüseyin'in yaptığı zulümleri protesto etmek amacıyla Kerkük'te üzerine benzin dökerek kendisini yakmıştır. Yaşanan bu

⁶⁷ Kemali ve Sinjar, 2017: 171.

⁶⁸ Erendor, 2018: 263.

⁶⁹ Ertuğrul, 2006: 148.

⁷⁰ Kemali ve Sinjar, 2017: 172- 173.

⁷¹ Hürmüzlü, 2003: 67.

⁷² Ertuğrul, 2006: 148.

durum Türkmenlerin nasıl tür zulümlere maruz kaldığının gösteren almamıştır. Ayrıca 2003 tarihinden bu yana 10'dan fazla Türkmen lideri öldürölüp katledilmiştir.⁷³

Kısaca, Baas partisi iktidarda olduğu ilk andan itibaren Türkmenlere karşı baskıcı politikalar uygulamıştır. Ardından sonraki rejimin başına Saddam Hüseyin getirilmiştir. Saddam Hüseyin iktidarı kurmadan on yıl önce ailesiyle beraber ülkeyi ele geçirerek, Cumhurbaşkanı Ahmet Hasan el-Bekir'i istifa etmesine sebep olarak iktidarını sağlamlaştırmıştır. Daha sonra ise Irak'taki azınlıkları baskılama politikasına hız verip Irak ile İran arasındaki savaşın sindirilmesini fırsat olarak kullanmıştır. Irak'ın en büyük etnik gruplarından biri olan Türkmenlerin Araplaştırılması, ülkenin açıkça uygulanan bir devlet politikası olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2. ABD İşgali Sonrası Irak Türkmenleri

Liderlik özeliğı taşıyan insanları öldürölün ve hiç bir siyasi alanda herhangi bir faaliyet göstermelerine izin verilmeyen Türkmenler, bölgede gerçekleşen silahlı mücadeleyi, Türkiye'ye duydukları güven sebebiyle benimsememiş ve kültürel yapılarına odaklanarak bunları korumayı tercih etmişlerdir. Yukarıda da belirtildiğı gibi siyasi alanda faaliyet gösteremeyen Türkmenler, zaman zaman kültürel ve sosyal içerikli kuruluşlar kurmalarına rağmen rejimin izlediğı politikadan dolayı herhangi bir sonuç alamamışlardır.⁷⁴

ABD, Irak'ı özgürlük ve demokrasi getirmek amacıyla işgal ettiğı açıklasa da asıl amaç oldukça farklı olmuştur. Bu süreçte insanların beklentileri karşılanmamış ve Saddam Hüseyin'in dönemine olan özlem ortaya çıkmıştır. Irak'taki yaşanan bu durumu anlamak açısından çok önemlidir. Irak'ta çok yapılı yönetime geçilmesi ve otoritenin sağlanamaması sebebiyle Irak'taki birçok aile güvenli olarak gördükleri alanlara göç etmişlerdir. Irak'ta yaşayan bu göç olayı durumundan yine en çok Türkmenler etkilenmişlerdir. Türkmenler daha önceki dönemlerde olduğı gibi Saddam Hüseyin döneminde de çeşitli şiddet ve haksızlığa maruz kalmışlardır ancak diğer grupların yaptığı gibi herhangi bir karşı eylem göstermemişlerdir. Ancak haklarını arasalar da sistem buna izin vermemiştir. Bu durum Türkmenler için kötü sonuçlara neden olmuştur. Diğer milletler gibi Irak Türkmenleri de Saddam Hüseyin'in döneminin yıkılmasıyla ellerinden alınan hakların geri verileceğini ve iyi bir yaşam sürdüreceklerini düşünmüşlerdir. Fakat durumun istedikleri gibi olmayacağını

⁷³ Erendor, 2018: 266.

⁷⁴ Erendor, 2018: 312-313.

işgalden sonra anlamışlardır. Kürt ve Şii gruplar federal bir sistemin olmasını isterken, Irak Türkmenleri Irak'ın bütünlüğünü savunmuştur.⁷⁵

Türkiye ile aynı doğrultuda politika izleyen Irak Türkmenlerinin diğer gruplar arasında zayıf olmasının ve etkin olmamasının en büyük sebeplerinden biri, Türkiye'yi ana vatan olarak görüp, bu ülke ile karşıt bir durum yaşamak istememeleridir. Bir diğer neden ise diğer gruplar gibi silahlı bir güce sahip olmamalarıdır. Bu gücün olmaması Türkmenler için olumsuz bir durum oluşturmuşsa da bu güne kadar Telafer bölgesindeki Türkmenler hariç diğer Türkmen grupların hiç biri silahlı birlik oluşturmamıştır. Her alanda kendi çıkarları için hakimiyet kurmak isteyen gruplar, devlet idaresinin olmadığı yerlerde daha etkin olmak istemişlerdir. Bu nedenle ABD tarafından sonlandırılan savaştan sonra yeni devlet kurumları oluşturulmaya başlanmıştır.⁷⁶

13 Temmuz 2003 yılında ABD, 25 üyeden oluşan Irak Geçici Yönetim Konseyi oluşturmuştur. Bu konseyin içinde 13 Şii, 5 Kürt, 5 Sünni, 1 Türkmen ve 1 Hristiyan yer almıştır. Her ne kadar konsey dini ve etnik bir çeşitliliği yansıtsa da nüfus bakımından ülke de üçüncü etnik grup olan Türkmenleri temsilen sadece 1 kişinin olması beklentileri karşılamamıştır. Her ne kadar demokratik bir durum söz konusu olmasa da ABD'nin Irak'a atadığı yöneticilerin ve konseyin aldığı kararlar, Irak'taki vatandaşları memnun etmemiştir. Bu durum Irak Türkmenlerine yapılan bir haksızlık olarak görülse de Irak'ta üçüncü etnik grup olan Türkmenlerin istekleri dikkate alınmamıştır. Bu durum, Irak'taki Türkmenlerinin bu coğrafyada yaşamadıkları yönünde bir politika olarak değerlendirilmiştir.⁷⁷

Irak Geçici Yönetim Konseyi tarafından geçici bir idare yasası oluşturmuştur. Bu kurulda ABD Türkmenlerin haklarının anayasal güvence altına alacağını açıklamıştır. Bu durum Türkmenler için iyi bir gelişme olarak görülse de 1 Haziran 2004 yılında Irak düzenlenen geçici bir yönetim konseyi ile Türkmenlere Bakanlar Kurulunda İletişim ve Teknoloji Bakanlığı görevi verilmiştir. Reşat Ömer Mendan'a verilen bu görev ülkede Türkmenlerin temsil edilebilmesi için için işlevsel bir konum değildir. Bu durumla yaratılmak istenen ise dış ülkelere karşı Türkmenlerin ülkede dışlanmadıklarına ilişkin bir algı yaratmaktır. Savaştan yeni çıkmış ve tüm işletmelerin battığı bir ülkede Türkmenler için böyle bir bakanlık görevinin verilmesi Türkmenlerin pasifliklerini sürdürmeleri yönünde bir adım olarak değerlendirilebilir.⁷⁸

⁷⁵ Doğan, 2018: 13.

⁷⁶ Doğan, 2018: 13.

⁷⁷ Ertuğrul, 2006: 162-163.

⁷⁸ Duman, 2011: 24.

Irak'ta 2005 yılında kabul edilen Irak anayasası Türkmenlerin varlığını tanısa da Kuzey Irak'taki Kürtlere verdiği gibi özerk bir bölge ya da vilayet vermemiştir. Dolayısıyla anayasa Türkmenlere, Kürtlere verdiği geniş hakların hiç birini tanımamıştır. Türkmenler ancak azınlıklar için verilen haklardan yararlanabilmişlerdir. Birtakım dinsel haklar kazanmış olmalarına rağmen Türkmenler, kültürel bir özerkliğe sahip olamamışlardır. Düzenlenen bu anayasayla Arapça ve Kürtçe ülkenin resmi dili olmuştur. Ancak verilen bir kanun teklifinin onaylanmasıyla Türkmençe, Süryanice ve Aşurice dilleri de resmi dil olarak kabul edilmiştir. Böylelikle ülke de Arapça ve Kürtçe ile beraber resmi dil sayısı 5 olmuştur. Türkmenler için önemli bir gelişme olarak görülse de yasanın sorunlu tarafı, bu hakkın ülke genelinde değil de Türkmenlerin çoğunlukta yaşadıkları bölgelere verilmiş olmasıdır. Türkmenler bundan sonraki en büyük hedeflerinden birisi de dillerinin Irak genelinde Kürtçe ve Arapça gibi resmi dil olarak kabul edilmesidir.⁷⁹

Sosyal bir sözleşme olan anayasalar, tüm halka seslenmeye yönelik bir yasal belgedir. Daha çok herkesi ya da ezici çoğunluğu tatmin edecek çözümlerden yana olur. Bu anayasalar halkın düşüncelerini yansıtmıyorsa, halkın çoğunluğu tarafından benimsenilmez. Bu sebeple halk tarafından sürekli bir sorgulamaya tabi tutulur. Irak Anayasasının da böyle olduğunu söyleyebiliriz. Bu Irak Anayasası iki temel önemli çizgiyi ele alır. Birincisi temel hak ve özgürlükleri ele alırken ikinci olarak ise azınlıkların gerçekleşeceğine inanmadığı prensipleri ele almaktadır. Kürt yönetimi ise bu anayasa da kesin olarak en karlı çıkan grup olmuştur.⁸⁰

Irak'ta anayasa çalışmaları, İbrahim Caferi hükümetinin kurulmasından sonra başlamıştır. 28 Ağustos 2005 tarihinde ise Irak Parlamentosuna sunulmuştur. Referanduma sunulan bu yeni anayasa 15 Ekim 2005'te % 78.59 orana karşılık gelen “Evet” oyu ile kabul edilmiştir.⁸¹

Irak siyasetinde sürekli olarak dışlanan Irak Türkmenleri, nitekim daha aktif olmaları gerektiğini düşünerek 2005'ten itibaren yapılan tüm seçimlerde aktif rol almışlardır. Fakat kendi içlerinde bir bütünlük ve dayanışma hareketi içerisinde yol almadıkları için Türkmenlerin güçleri azalmıştır.⁸²

Saddam Hüseyin döneminden sonra Irak'ta yapılan ilk seçim 2005 Aralık seçimleri olmuştur. Seçimlerden sonra Irak Türkmenleri Cephesi, Irak'ta yapılan genel seçimlerde 93,408, Kerkük 73,791, Türkmen Milliyetçi Hareketi ise Irak genel seçimlerinde 3,450

⁷⁹ Çankara, 2014: 729-730.

⁸⁰ Doğan, 2018: 13.

⁸¹ Erendor, 2018: 314.

⁸² Doğan, 2018: 14.

Kerkük 1,851 oy almıştır. Türkmenler adına seçime giren iki partinin oy sayısı yaklaşık olarak 97,000 olarak görülmüştür. Türkmenler, milletvekili listesi sayısına göre Irak Türkmenleri Cephesinde 3, Birleşik Irak Cephesinde 5, Kürt listesinde ise 4 milletvekiline sahip olmuşlardır. Seçilen milletvekilleri ise Uluslararası Ticaret Merkezi Başkanı Faruk Abdullah Abdurrahman, F.Zeynel Abiddin ve Feryat Tuzlu milletvekilleri olarak seçilmiştir.⁸³

Irak'taki hükümet, yapılan 30 Ocak 2005 seçimlerinden sonra 28 Nisan 2005'te kurulmuştur. Kurulan bu hükümetten sonra başbakan olarak oluşturduğu 37 kişilik kabiniyle İbrahim El-Caferi olmuştur. Bu bakanlık sisteminde Türkmenlere sadece 2 bakanlık verilmiştir. İmar ve İskan Bakanlığına getirilen Cesim Muhammed Cafer olmuştur. Belediye ve Genel İşler Bakanlığına ise Nesrin Mustafa Bervari getirilmiştir.⁸⁴

Irak'ta savaş sonrası yükselen bir gerilim ortamı olmuştur. Bunun yanı sıra savaştan sonra ülkenin siyasi yapısını şekillendiren temel yapılardan biri de “mezhepçilik” fikri olmuştur. Mezhepler arası gerginlik 2006 ve 2007 yılları arasında az da olsa azalırken, ABD askerlerinin çekilmesiyle yine 2011’de artış göstermiştir. Bu artış sonucu çatışmalar meydana gelmiştir. Oluşan bu çatışmalar sonucu Türkmenlere yönelik baskı ve şiddet daha da artmıştır. Irak Türkmen Cephesi Başkanı Salihi, Türkmen halkına yapılan bu saldırılar sonucu önemli Türkmen liderleri ve siyasetçilerinin kaybedildiğini açıklamıştır. Başkan son 10 yılda Kerkük, Selahaddin, ve Musul da Türkmen halkının saldırılara maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Ayrıca Türkmenlere yönelik yapılan bu silahlı eylemlerin ülkede yapılan şiddet eylemlerinin bir parçası olmadığına yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Yapılan bu eylemlerin sadece Türkmen halkını yok etmeye yönelik planlar olduğunu söylemiştir. Tek amaçları Türkmen halkını yok etmek ve kendi kaderine terk etmek olduğunu açıklamıştır.⁸⁵

Irak parlamentosunda 7 Mart 2010 yılında yapılan genel seçimlerde parlamento içinde 327 sandalye için, 6 bin 200 aday, 167 partiden oluşan 12 koalisyon ve 74 parti birbiriyle rekabette girmişlerdir. Seçimden hemen sonra yapılan oyunlar ve hile tartışmaları 26 Mart 2010 tarihine kadar sürekli olarak devam ederken, gerçekleşen tartışmalar sonucunda genel seçimler 16 Ocak 2010'dan 7 Mart 2010'a ertelenmek zorunda kalınmıştır. Nitekim yapılan bu seçimlerde Kerkük'te Kürtler bekledikleri gibi bir oy alamamışlardır.⁸⁶

Bu süre zarfında Irak siyasetinde doğrudan bir söz gücüne sahip olmayan Türkmenler, Süleymaniye ve Erbil’de 7 Mart 2010 seçimlerinde ayrı bir listeyle tek başlarına seçime

⁸³ Erendor, 2018: 313.

⁸⁴ Erendor, 2018: 313-314.

⁸⁵ Çankara, 2014:730.

⁸⁶ Duman, 2010: 62.

katılmışlardır. Ayrıca Erbil Türkmenleri listesi de Kürt ittifakıyla beraber seçimlere katılmıştır. Irak Türkmen Cephesi ise 7 Mart 2010 seçimlerinde Musul'da 3, Kerkük'te ise 2 tane milletvekili olmak üzere toplam 5 milletvekili kazanarak, Türkmen grupları içerisinde en fazla milletvekili alan grup olmuştur. Milletvekilli olarak Irak Ulusal İttifakı'ndan aday olan Taki El Mevla, Kanun Devleti Koalisyonunda ise Abbas Beyati milletvekili adayı olarak seçilmişlerdir.⁸⁷

7 Mart 2010 yılında Irak'ta yapılan genel seçimlerden sonra hükümeti kimin kuracağına ilişkin tartışmalar 9 ay boyunca devam etmiştir. Bu tartışma, “en uzun hükümet kurma arayışı” tartışması olarak tarihe geçmiştir.⁸⁸

Irak'taki en önemli gelişmelerden biri olan 2010 yılında yapılan genel seçim ve hükümet kurma süreci olmuştur. Bu süre içerisinde 7 Mart'ta seçimler yapılmış olsa da, hükümetin kurulma süreci zaman almıştır. Yapılan seçimler sonrası hiç bir siyasi grubun hükümet kurma yeterliliğinin olmaması ve seçimlerden önce listelerin hazırlanması, bu hükümet kurma sürecinin daha zor geçeceğini göstermiştir. Hükümeti kurma sürecinde bu gecikme sorununun yaşanması ülkede siyasi ve ekonomik belirsizlikleri ortaya çıkarmış ve aynı zamanda şiddet olaylarında ciddi artışları da beraberinde getirmiştir. 2010 yılında hükümeti kimin kuracağına ilişkin yaşanan belirsizlikler, oldukça artmış olan terör eylemlerinin azalmasında etkili olmuştur. Yaşanan tüm bu sorunlara ve belirsizliklere rağmen Irak halkının ekonomik faaliyetlerinde ve yatırımlarında artış söz konusu olmuştur. Bu gelişmeler sadece Bağdat veya Kürt bölgelerinde değil, ülkenin birçok farklı bölgelerinde gerçekleşmiştir. Tüm bunlara ek olarak Kerkük ve diğer bölgelerdeki petrol kaynaklarının geleceği hakkındaki konu ise hükümetin ele aldığı en büyük konulardan biri olmuştur.⁸⁹

Irak'ta 2014'te yapılan ülke genelindeki seçimlerde Türkmenler, farklı siyasi oluşumlara sahip olan 12 milletvekili çıkarmıştır. Kerkük'te sadece 2 tane milletvekili çıkartmalarının en büyük nedenlerinden biri, farklı gruplardan seçimlere katılanların nüfusunun dikkate alınmayarak yaklaşık 60 Türkmenin aday olarak gösterilmiş olmasıdır. Ancak yapılan bu seçimler sonucunda Türkmenler, Musul'da 4, Selahattin'de 4, Diyale ve Bağdat'ta ise 1 milletvekili çıkararak, toplam 12 milletvekili sayısına ulaşmışlardır. Bunun yanı sıra Selahattin'de 1, HDK da 1, ve Vatandaşlar Bloğunda ise 1 tane olmak üzere toplam 3 vekili bulunan Türkmenler, öte yandan Musul'da 1, Ulusal Ninova İttifakında ise toplam 2 vekil ile sandalye kazanma hakkına sahip olmuştur. Türkmenler için bir diğer önemli gelişme

⁸⁷ Erendor, 2018: 315-316.

⁸⁸ Yazıcı, 2011: 5.

⁸⁹ Çubukçu ve Özhan, 2010: 23.

ise son 1.5 yıldır Türkmen kimliğini silmeye çalışan Tuzhurmatu'dan 3 vekilin seçilmiş olmasıdır.⁹⁰

Irak'ta 2010 seçimlerdeki başarıyı 2014'te de yakalayan Türkmenler, bir önceki Maliki hükümetinde 3 bakanlık alırken, Haydar İbadi Hükümeti döneminde sadece 1 bakanlık almıştır. Alınan İnsan Hakları bakanlığı, Şii Bedir örgütünde olan Muhammed Mehdi Bayatlı'ya verilmiştir. İlerleyen dönemlerde reform hareketleri adı altında İdabi'ye devredilen bu bakanlık görevi Irak Türkmenlerinin tepki göstermesine sebep olmuştur. Irak Türkmen Cephesi'nden (ITC) yapılan açıklamaya göre Türkmenler kendileri için yapılan reform hareketlerine destek vereceklerini belirtmişlerdir. Fakat kendilerine bir bakanlığın verilmesinin daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak İbadi'nin bu tutumu ülkedeki temsili yeti açısından olumsuz bir durum olmuştur. Irak Türkmenleri için bir başka üçüncü husus ise hükümette temsil edilmemeleri durumudur. Bu sorun toplumdaki huzursuzluğu da beraberinde getirmiştir.⁹¹

Irak son dönemlerde sürekli olarak büyük çapta olan birçok terör örgütü ile mücadeleye girmiştir. Irak'ta uzun bir süredir kendi varlıklarını ispatlamaya çalışan Irak Türkmenleri, bu dönemde El Kaide, Hizbullah, PKK gibi terör örgütünün ortaya çıkarmış olduğu kaos ortamıyla mücadele etmiştir. Verilen bu son mücadele de Irak Türkmenleri 2014'te DAESH terör örgütünün getirmiş olduğu tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. DAESH terör örgütünün amacı, kendi hilafetlerine dayalı bir “İslam Devlet”i ilan edip, terör üretmeyi sağlamaktır. Yaptıkları tüm bu eylemlerle Türkmen halkına şiddet uygulamaya başlamışlardır. DAESH terör örgütünün Irak'ta Türkmenlere vermiş olduğu bu maddi ve manevi kayıplar, onların yaşam alanlarının daralmasına ve yaklaşık olarak 600 binden fazla Türkmen halkının göç etmesine neden olmuştur.⁹² Ayrıca DAESH terör örgütünün Türkmenler üzerinde yapmış olduğu etkileri bir sonraki konuda detaylı olarak ele alınacaktır.

Irak'ta 12 Mayıs 2018 yılında 328 üyeli Millet Meclisini belirlemek amacıyla 5. kez yapılması planlanan genel seçimler, Irak Türkmenlerinin geleceği açısından çok büyük önem taşımaktadır. İlk genel seçimler, 30 Ocak 2005 yılında yapılmıştır. Yapılan bu seçimler neticesinde Birleşik Irak İttifakının yaklaşık olarak 4 milyon, Kürk ittifakının 2 milyon 100 bin, Irak-iye listesinin 1 milyon 100 bin, Irak Türkmen Cephesinin ise 93 bin oy almıştır. Fakat aldıkları bu oy, demografik yapıyla eşdeğer değildir. Diğer bir taraftan ise yapılan bu seçimlerin sonuçlarında usulsüzlük olduğu yönünde tartışmalar meydana gelmiştir. Yapılan

⁹⁰ Erendor, 2018: 316.

⁹¹ Doğan, 2018: 14-15.

⁹² Duman, 2016: 7.

bu seçimler neticesinde Irak Türkmen Cephesinde (ITC) 3, İslami listelerden 6 milletvekili ve toplam olarak mecliste 9 Türkmen milletvekili yer almıştır⁹³.

Nitekim 12 Mayıs 2018 yılında Irak'ta yapılan parlamento seçim sonuçları ülkede büyük bir kargaşa ortamının oluşmasına sebep olmuştur. Ancak ilk kez kullanılan elektronik oy sayım cihazları seçimde yapılan büyük hilelerin gerçekleştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu durum kazanan ve kaybeden bazı kesimlerin seçim sonuçlarını kabul etmemelerine sebep olmuştur.⁹⁴

Bunun yanı sıra Kerkük'te 12 Mayıs tarihinde Türkmenler, bir bildiri yayımlayarak yapılan seçim sonuçlarında hilelerin olduğunu ve bunu kabul etmeyeceklerini belirterek, oyların Yüksek Seçim Kurumunda elle sayılmasını talep ederek tepkilerini göstermişlerdir. Bununla beraber Erbil'de Türkmen nüfusun yoğun olduğu Altinköprü ve Dahuk gibi birçok kasabada Türkmenlerin çok az sayıda oy alması, akıllarda soru işareti bırakmıştır. Ayrıca Erbil başta olmak üzere pek çok bölgede yaşayan Sünniler DAESH terör örgütünün yaptığı saldırılardan dolayı evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bunun için iç bölgelerde yaşayan halkın oy kullanımında birçok sorun ortaya çıkarmıştır.⁹⁵

Genel olarak bakıldığında Irak'taki Türkmenlerin siyasi yaşam alanlarında yaşadıkları en büyük sorun, siyasi alanda tek başlarına bir bütünlük sağlamış olmamalarıdır. Buradaki siyasi bölünmüşlüğü'nün sebeplerinden birisi de siyasi tecrübesizlikleridir. Duman'a göre Irak'ta siyasi alanda en tecrübesiz kesim Türkmenler olmuştur. Bu durum Türkmenlerin geçmişteki başarısızlıklarından farklı olmadığını göstermektedir. Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi olarak 1968 yılında atanan Pertev Subaşı, 29 Ağustos 1968 tarihli raporunda verdiği bilgilere göre Türkmenler arasındaki dayanışma eksikliği, güvensizlik ortamının, lidersizliğin ve mezhep farklılıklarının onların oluşturduğu temel kimliklerinin göstergesi olmuştur.⁹⁶

2.3. DAESH Terör Örgütü Operasyonları'nın Türkmenler Üzerindeki Etkisi

Türkmenler Irak'ta yıllar boyunca çeşitli baskı ve asimilasyon politikalarına maruz kalmıştır. Özellikle 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle beraber ortaya çıkan etnik, dini, mezhepsel, siyasal ve ekonomik çatışmaların beraberinde getirdiği sonuçlardan etkilenen Türkmenler, ortaya çıkan bu çatışma ve savaşlarda doğrudan hedef alınan ve etkilenen taraf olmuştur. Ancak tüm bunların sonucunda en fazla olumsuz etkilenen taraf yine onlar

⁹³ <http://www.kerkukgazetesi.com/3871-2/> (erişim tarihi: 2-1-219)

⁹⁴ <http://www.kerkukgazetesi.com/3871-2/> (erişim tarihi: 2-1-219)

⁹⁵ Kekilli, 2018: 10.

⁹⁶ Duman, 2012: 27.

olmuştur. Irak'ta seçimden sonra yapılan rejim değişikliğiyle beraber ortaya çıkan yeni devlet yapısı Türkmenlerin aleyhine olmuştur. Aynı zamanda ortaya çıkan bu yeni devlet yapısıyla DAEŞ terör örgütünün 2014 Haziran ayında Irak topraklarının üçte birini ele geçirmiş ve böylece o bölgede yaşayan Türkmenleri kontrol altına almıştır. Bunun sonucunda pek çok Türkmen bölgesinde göç meydana gelmiştir. Bu göç sonucu yüz binlerce insan savaş ve baskılardan dolayı hayatını kaybetmiştir. Türkmenler 2003 yılından sonraki dönemde hiç bir siyasi, sosyal ve ekonomik konuma getirememiştir. Böylece DAEŞ'in ülkede Türkmenler için yarattığı yeni durum, onların hem yerleşim bölgelerinde hem de nüfuslarında kayıplar yaşamalarına neden olmuştur.⁹⁷

Sünnilerin yoğun olarak kaldığı bölgelerde DAEŞ terör örgütünün etkinlik kurması, o bölgelerde yaşayan diğer bütün toplumları da doğrudan etkilemiştir. Fakat bu bölgede yaşayan Türkmenlere yönelik tehditler oldukça açık bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Sünni yoğunluklu bölgelerde Türkmen nüfusunun da yaşaması, yapılan DAEŞ operasyonlarının Türkmenler üzerinde doğrudan bir tehdit unsuru haline getirmiştir. Irak'ta Türkmenlerin bütüncül bir yapıya sahip olmamaları, bölgelerde güvenlik açığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylelikle Türkmenler açısından güvenli ve korunaklı bir bölge oluşturulamamıştır. Bunun sonucunda Türkmenlerin yaşadığı bölgelerde sürekli bir tehdit ile karşılaşmıştır. Türkmenlerin yaşadığı pek çok bölgede DAEŞ operasyonları gerçekleştirilmiştir. Bu yerler arasında Musul, Kerkük, Selahaddin ve Diyale bulunmaktadır. Ayrıca Irak'ın kuzeyinde yaşayan Şii nüfusunun da büyük bir kesimini yine Türkmen nüfusu oluşturmaktadır. Bu bölgelerde Sünnilerin fazla olması ve ayrıca Şii nüfusunun da Türkmenlerden oluşması, Türkmenleri DAEŞ terör örgütü karşısında doğrudan bir hedef haline getirmiştir. Türkmenlerin korumasız olması, silah gücüne sahip olmamaları ve ayrıca coğrafik olarak dağılmış olmaları da Türkmenlerin DAEŞ terörü karşısında etkisiz bir hale getirmiştir.⁹⁸

Bununla beraber Türkmenlerin yaşadığı pek çok bölgede çatışma polemiği de ortaya çıkmıştır. Türkmenlerin ilk defa yaşadığı bölgelerde Sünni Arapların çoğunlukta olmaları, bu bölgelerin birbirinden farklı etnik ve mezhepsel bir topluluk oluşturduğu bir coğrafya halini almıştır. İkinci bir unsur olarak ise Irak'ın kuzeyinde bulunan petrol yataklarının Türkmenlerin yaşadığı alanların için dek almasıdır. Bu sebeple yaşanan mücadelelerinin

⁹⁷ Duman, 2017: 7.

⁹⁸ Duman, 2014: 3-4.

çoğunluğu burada gerçekleşmektedir. Başka üçüncü bir nedeni ise bu bölgenin merkezi hükümet ve IKBY'nin (Irak Kürt Bölgesel Yönetim) çarpışma noktası olmasıdır.⁹⁹

2014 yılında DAESH, Musul'u aldıktan sonra Kerkük bölgesinde saldırı başlatmıştır. Başlatılan bu saldırılar neticesinde özellikle Sünni Arapların yaşadığı Kerkük vilayetinin güney ve güneybatı bölgelerinde etkinlik kazanılmıştır. Kerkük nüfusunun tamamı neredeyse Sünni Araplardan oluşmakta ve Kerkük'ün Havice ilçesi DAESH'in Musul operasyonu öncesinde örgütün hakimiyetinde bulunmaktaydı. Ayrıca Havice ve Kerkük arasındaki Abbasiye, Zap, Riyaz gibi köyler de DAESH 'in etkisi altına alınmıştır. Nitekim Kerkük'ün güneybatısından güneyine doğru gidildikçe Türkmenlerin yaşadığı Beşir Köyü ve Tazehurmatu, Dakuk gibi birçok yerleşim bölgesi çatışma alanı olmuştur. Dakuk etrafındaki birçok köy DAESH'in eline geçmiştir. Kerkük-Tikrit yolunda bulunan ve uzaklığı sadece 8 ile 10 km arasında olan Molla Abdulla bölgesine yaklaşan DAESH terör örgütü, Kerkük şehir merkezine doğru saldırılar yapsa da merkeze ilerlemeyi başaramamışlardır. Ancak buna rağmen DAESH'in aniden yapmış olduğu baskınla Molla Abdulla, Mektep Halit, Meryembeg ve Tel el Verd Köyleri ele geçirmiştir. Kerkük vilayetinin üçte birini kontrol altına alan DAESH terör örgütü, Kerkük'ün güneyinden başlayıp batı, güneybatı hatta kuzeybatısına kadar olan ve Kerkük'ün şehir merkezine 12-15 km uzaklıkta olan alana kadar ulaşmıştır.¹⁰⁰

DAESH kısa bir süre zarfında Irak'taki hızlı yükselişi, ülkenin azınlıklarını ve özel güvenlik gücüne sahip olmayan Türkmenleri ve Asurileri kötü bir duruma sürüklemiştir. DAESH savaşçıları, 12 Haziran 2014'de Türkmen nüfusunun yoğun olduğu Telafer bölgesini ele geçirmişlerdir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün sunmuş olduğu verilere göre toplam olarak yüz kişi öldürülmüş ve 200.000 kişi ise Telafer'den kaçmıştır. Ayrıca DAESH güçleri, 40 Şii Türkmen'i kaçırp, 950 Şii Türkmen ailesinin Guba ve Shireekhan köylerinden ayrılmalari için emir vermiştir. Aynı zamanda Reşadiye ve Musul'un etrafında yaşayan 100'den fazla Türkmen'in köylerinden ayrılmalari için baskı yapılmıştır. BM Raporuna (2014) göre ise tahmini olarak 350.000 Türkmen Telafer bölgesinden ayrılmıştır.¹⁰¹

Diğer bir taraftan bakıldığında Musul'daki Şii Türkmenler dolaylı olarak DAESH güçlerinin baskılarına maruz kalmışlardır. Başta Musul merkeze bağlı olmak üzere Türkmenlerin bulunduğu Şerihan, Karakoyun ve Kubbük köylerine de DAESH güçleri tarafından gözdağı verilmiştir. Öte yandan Irak Ordusu DAESH güçlerine operasyonlar yaparken bir diğer taraftan Türkmenler zarar görmüşlerdir. Ayrıca Irak Ordusunun DAESH

⁹⁹ Duman, 2014: 4-5.

¹⁰⁰ Duman, 2016:13.

¹⁰¹ Erendor, 2018: 268.

güçlerine karşı Telafer de uçaklarla düzenlediği operasyonlarda birçok Türkmen halkı yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir. Tüm bu olaylarda her türlü zarara uğrayan Türkmenler olmuştur.¹⁰²

Ayrıca DAEŞ güçleri 13 Haziran 2014'te Beşir'deki sivillere saldırıp kadın ve çocukları kaçırap öldürüp tecavüz etmişlerdir. Üçü çocuk ve kadın olmak üzere toplam 59 kişiyi öldürmüştür. Bununla yetinmeyerek camiler ve ibadet yerleri yıkılıp harap edilmiştir. Bunun sonucunda yaklaşık olarak 1.000 aile Beşir'den ayrılmıştır. Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun Irak temsilcisi Makro Babill'in yapmış olduğu açıklamaya göre 12 Temmuz tarihinde DAEŞ güçleri, Kuzey Irak'taki Beşir köyünde yaşlı, çocuk ve kadınların da dahil olduğu toplam 700 Türkmen sivil katledilmiştir.¹⁰³

Nitekim Türkiye, Türkmen bölgelerinde yapılan DAEŞ operasyonları sonrasında çeşitli insani yardımlarda bulunmuştur. Türkiye AFAD ve Kızılay'ın yapmış olduğu işbirliğiyle bölgeye insani yardım göndermiş olsa da yaklaşık 350.000'e yakın Türkmen göçmenin sorunlarının giderilmesinde yeterli olmamıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'deki bazı sivil toplum örgütleri de Türkmen göçmenler için Irak'a yardım göndermiştir.¹⁰⁴

DAEŞ terör örgütünün yapmış olduğu Haziran 2014 operasyonlarında Türkmenler üzerindeki baskı gittikçe artarken, bunun yanında Irak'ta yeni bir süreç başladı. Yapılan bu DAEŞ güçlerinin operasyonlarıyla beraber Irak'ta ekonomik, siyasi, askeri alanda hiç bir şeyin eskisi gibi olmayacağı ve daha gevşek bir yapıya sahip oldukları görülmüştür.

¹⁰² Duman, 2014: 6.

¹⁰³ Erendor, 2018: 268.

¹⁰⁴ Gökler Firuze, 2014: 9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK TÜRKMENLERİNİN SOSYO - EKONOMİK YAPISI

3.1. Türkmenlerin Toplumsal Yapısı

Irak'taki Türkmen varlığı 6. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ve Irak'ta yaşayan Türklerin anavatanlarından ayrı kalmalarının sonucunda “Türkmen” kavramı ve kimliği ortaya çıkmıştır. Nitekim 1950 yılından sonra Türkmen kelimesinin Irak'taki Türkler için kullanıldığını da unutmamak gerekir. Ayrıca 1959'da Türkiye de bulunan Türkmenler tarafından kurulan ilk Türkmen kuruluşu da “Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği”dir. Bundan dolayı özellikle Baas rejimi döneminde amaç, Irak'ta bulunan Türklere yapılan siyasi etnik ve kültürel baskı ile Türk kimliğini unutturmak, asimile etmek ve Türk yerine Türkmen denilerek Türklük bağı zayıflatıp onları tarih sahnesinde yok etmek olmuştur.¹⁰⁵

Fakat Türkmenlerin kimliği üzerine yapılan tüm baskılar onların kimliklerine olan bağlılıklarının daha da artmasını sağlayacak yönde etki yapmıştır. Böylece Türklük ve Türkiye'ye olan o güçlü bağlar giderek daha da kuvvetlenmiştir. Bunun neticesinde dini ve diğer alandaki yönelimleri arka planda kalmıştır. Irak'ın kurucu unsuru Türk varlığının ortaya çıkmasına engel olurken diğer bir taraftan Türk varlığının Irak'ta her rejim tarafından dışlanıp “ajan” muamelesi görmesine neden olmuştur. Yapılan bu baskı ve dışlanmalara rağmen isyancı bir özelliğe sahip olmayan Türkmenler, içe kapanarak dillerini, kültürlerini ve kimliklerini koruyabilmişlerdir.¹⁰⁶

Irak'taki Türkmenlerin genel olarak topluma ve bölgelerine uyum sağlamış olmalarına rağmen diğer etnik grupların kimliklere yönelik yapmış olduğu saldırılar, Türkmenlerin bu tehdit ve saldırılar karşısında doğal bir tepki mekanizması geliştirmesine neden olmuştur. Yapılan çalışmada Türkmenler etnik kimliklerine ve topraklarına olan bağlılıklarının işareti olarak kendilerini Kerküklü, Telaferli ve Erbilli olarak ifade etmişlerdir. Bu durumda Türkmenlerin yapmış olduğu bu davranışa “Toprağa Bağlı Milliyetçilik” demek mümkündür. Örnek olarak, Telafer de farklı mezhep ve inanışlara bağlı olarak güçlü bir aşiretsel yapı görülmesine rağmen var olan üst kimliğin Telaferlilik olarak görülmesi, bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Erendor, 2018: 198.

¹⁰⁶ Duman, 2011: 14.

¹⁰⁷ Erkmen, 2009: 8.

Irak'taki Türkmenlerin kimliklerini korumaya yönelik istekleri, Türklüğün “Türkiye yanlısı” olmakla aynı anlama gelmesi sebebiyle “hain”lik olarak değerlendirilmiştir. Türkmenler Irak'ta kendilerine ait bir konuma sahip olmadıkları için sadece Türkiye'nin bir uzantısı olarak görülmekte ve “üvey evlat” muamelesine maruz kalmaktadırlar. Gördükleri tüm muamelelere rağmen devlete karşı bağlılıklarını gözetmişlerdir. Bu durum Türk topluluklarının devlete olan bağlılıklarının kutsal bir değer olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple 2003 yılında Türkmenler, Irak'ta yeni ortaya çıkmış olan anayasadaki federal yapıya karşı çıkmış ve Irak'ın üniter bir devlet yapısına sahip olduğunu savunmuşlardır. Türk toplumundaki dini inanış da bu durumun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Göktürk devletindeki tek tanrılı dine inanç, bu anlayışı açıkça ortaya koymaktadır. Tek otoriteye olan inancın başka bir örneğini imparatorluklar döneminde de görmek mümkündür. Türk imparatorluklarında hükümdara olan bağlılık bir başka örnek olarak ifade edilebilir bunu açıkça anlayabiliriz. Tüm bunlar Irak'ta Türkmenlere yapılan her türlü baskıya rağmen, vatana ve devlette olan bağlılıklarını kaybetmemelerinin geleneksel dayanaklarını olarak ifade edilebilir.¹⁰⁸

Türkmenler, bir yandan Irak'taki yaşama uyum sağlarken diğer bir taraftan ise Arap kültüründen etkilenip onu benimsemişlerdir. Bu sebepten ötürü Türkmenlerin aşiret yapılarında farklı şekillenmeler görülmektedir. Bazı aşiretlerin toprağa olan aidiyetleri temelinde belirlenirken (Bağdadi aşireti gibi) bazılarının aile isimlendirilmelerine (Neftçi, Hüzmüzlü, Avcı gibi) göre bir yapı oluşturdıkları görülmektedir.¹⁰⁹

Fakat Irak'taki Türkmen aşiretlerine genel olarak bakıldığında zaman içerisinde farklı isimler aldıkları görülmektedir. Bu boylar arasında farklı aşiretler de bulunmaktadır. Irak'ta bulunan Türk varlığının eski zamanlara dayanması sebebiyle Türkmenler birden fazla devletin varlığına şahit olmuştur ve dönem dönem bazı göçler yaşanmıştır. Tüm bunlardan hareketle aynı Türkmen aşiretinin farklı bölgelerde yerleşip varlığını devam ettirdiği söylenebilir. Muratlı aşiretinin hem Telafer'de hem de Tuzhurmatu'da varlık göstermesi bunun en açık örneğidir.¹¹⁰

Tüm bunların yanı sıra Arapların çoğunluk olarak bulundukları bazı bölgelerde, Türkmen aşiretlerinin Arap aşiretlerine katılmaya zorlandıkları da bilinmektedir. Bu duruma en iyi örnek ise Karağul aşireti gösterilebilir. Irak'ın birçok vilayetinde bu aşirete rastlanılır. İsminden anlaşılabileceği üzere bir Türk aşireti olduğu açıkça görülmektedir. Irak'ta 2010

¹⁰⁸ Duman, 2011: 14-15.

¹⁰⁹ Erendor, 2018: 199.

¹¹⁰ Duman, 2011: 15.

yılından yapılan seçimlerde Bağdat'ta milletvekili olan Ala Mekki Karağul'un Arap olduğu bilinmektedir ve hiç Türkçe bilmemektedir. Türkmen aşiretleri arasında Araplaşmış olan böyle pek çok aşiret görülmektedir.¹¹¹

Nitekim Telafer, Tuzhurmatu, ve Diyale gibi kırsal alanlarda Türkmenlerin aşiret bağlarının daha güçlü olduğu bilinmektedir. Erbil ve Kerkük gibi şehir merkezlerinde ise daha çok aile kavramı kullanılmaktadır. Ancak Türkmenlerdeki aşiretsel yapı ile Kürt ve Arap topluluklarındaki aşiret yapıları birbirinden farklıdır. Bu nedenle Türkmenlerdeki aşiret yapısında net bir çizgi bulunmamaktadır. Fakat her aşiretin içerisinde farklı mezheplerin bulunması, aşiretler arasında olan akrabalık bağlarının daha da güçlü olmasına neden olmuştur.¹¹²

Irak'ta kırsal alanlarda olan aşiretsel yapının dışında şehirde yaşayan Türkmenler, aydın kesim olarak bilinmektedir. Bu durum en çok da eğitim alanında ön plana çıkmalarında görülmektedir. Ayrıca bazı anketlerde Türkmen nüfusunun içinde öğrenim görmüş üniversiteli kesimin daha çok fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Başka bir diğer önemli husus ise yüksek tahsil görmüş kişilerin arasında kadın oranlarının erkek oranına yakın olmasıdır.¹¹³

3.1.1. Irak Türkmenlerinin Adet, Gelenek ve Görenekleri

Irak Türkmenlerinin genel olarak coğrafi yapısına ve yaşam alanlarına bakıldığında, Irak'ın kuzeyinden bulunan Telafer'den Mendeli bölgesine kadar ve bugünkü Habur sınır kapısını kapsayan yere kadar uzanmaktadır. Kültürel ve sosyal yapılarına bakıldığında yerleşik bir kültüre sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca tarım ve ticaret gibi işlerin yanında resmi devlet dairelerinde de çalışmışlardır. Nitekim bunun yanı sıra yüksek bir şehir kültürüne sahip olup okur-yazar oranı yüksek olan bir toplum olmuşlardır.¹¹⁴

Bunun yanı sıra Kürt ve Arap toplumlarına oranla en yüksek öğretmen oranına sahip olan yine Türkmenler olmuştur. Türkmenlerdeki okur-yazarlık oranının yüksek olmasının nedeni ise yerleşik kültür hayatına uyum sağlamaları olarak ifade edilebilir. Bu uyumun yanında doktorluk, mühendislik ve hukuk gibi pek çok meslek gruplarında yine Türkmenler ön plana çıkmıştır.¹¹⁵

¹¹¹ Erendor, 2018: 200.

¹¹² Duman, 2011: 15.

¹¹³ Sirkeci, 2005: 14.

¹¹⁴ Erendor, 2018: 203.

¹¹⁵ Erendor, 2018: 203.

Türkmenlerde gelenek ve göreneklerine de son derece bağlı oldukları görülmektedir. Özellikle kız alıp verme konusunda göstermiş oldukları tutumları, onları uzun yıllar boyunca Kürtler ve Araplar arasında asimile olmalarını engellemiş ve etnik yapılarının bozulmasına engel olmuştur. Türklerde var olan ve onlara has olan misafirperverlik Irak Türkmenlerinde de görülmektedir. Böylelikle gelenek ve görenek bakımından Anadolu Türklerinden pek fazla farkları olmamıştır. Bunun yanı sıra Irak Türkmenlerinin komşuluk bağları da çok güçlü olduğu görülmüştür.¹¹⁶

Bundan sonraki bölümlerde Irak'taki Türkmenlerin bazı adet, gelenek ve göreneklerini ele alınmıştır.

3.1.2. Evlilik Ritüelleri

Irak Türkmenlerinin genel olarak ataerkil aile tipine sahip olmaları sebebiyle gerçekleştirilen evlilikler hep yakın akrabalarla yapılmıştır. Evlendirilen kızın çeyizine Kur'an-ı Kerim, ayna ve mum gibi şeyler koyulması, önemli bir gelenekleri olarak görülmektedir. Ayrıca Irak Türkmenlerinde gelin alınıp eve getirildikten sonra damat tarafından gelinin başına kuru yemiş atılmaktadır. Gerçekleştirilen bu geleneğin amacı ise bereketlendirme olarak ifade edilmektedir.¹¹⁷

3.1.3. Kız İsteme Ritüelleri

Irak Türkmenlerinde kız isteme, geleneklere göre gerçekleştirilmektedir. Öncelikle evlenme çağına gelmiş erkek çocuk, evlenmek isteyeceği kızdaki özellikleri annesine söyler. Daha sonra ise anne bu konuyu çocuğun babasına açar. Baba bu durumu onayladıktan sonra aranılan nitelikteki kızlara bakılır. Kız bakmadaki en önemli husus namuslu ve güzel olmasıdır. Aranılan ve bulunan bu kızın evine görücü gönderilir. Görücü, erkek tarafından gelen bir kadın olur. Bu kadın gittiği evde sebebi ziyaretini saklasa da gelinlik kızlar ziyaretin sebebini tahmin edip, ona göre giyinir ve görücü karşısına çıkar.¹¹⁸

Görücü daha sonralarda kızı çarşı hamamına götürüp, vücudunda herhangi bir yanık veya kusur var mı kızı inceleyip öğrenir. Eğer kız görücü tarafından beğenilmişse, “Kaşla göz, kalmadı söz”, henüz kesin bir karar verilememişse “Ağızla burun, kapıda durun” ve eğer kız hiç beğenilmemişse “Kaşla dudağ, yerivün gideğ” sözleri kullanılır. Kız beğenilirse, her iki aile önce araştırılır daha sonra ise tanışırlar. Böylece erkek tarafı, kız evine “elçi” veya

¹¹⁶ Yakuboğlu, 1976:68.

¹¹⁷ Erendor, 2018: 2004.

¹¹⁸ Tokatlı, 1995: 199.

“dilekçi” olarak isimlendirilen bir kadın gönderir. Dilekçi öncelikle kızı kime istediğini söyler, daha sonra kız evi erkeğin evine haber gönderir. Erkeğin babası buna onay verirse kız istemeye gidilir.¹¹⁹

Çocuğun babası kız evine giderek, “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle” kızı babasından istedikten sonra, eğer kız babası kabul ederse aynı gece de kebin parası konusunda anlaşılır. Kebin parası, kıza yapılacak olan düğün hazırlıkları için oğlan tarafının kız evine verdiği belli bir miktarda parasını ifade etmektedir. Tüm konularda anlaştıktan sonra aynı gece de şerbet içme ve kebin parası kızın babasına verilir.¹²⁰

3.1.4. Şerbet İçme Ritüelleri

Bu geleneğe göre erkek evinde şeker, su ve hel karışımı ile hazırlanan şerbet, kız evine gönderilir. Şerbet içme merasiminde oğlanın arkadaş ve tanıdıkları çağırılır. Şerbet içmeye gelen davetliler, imam ile beraber kız evine gider. Dualar edildikten sonra şerbet içilip kız evinden ayrılır. Bu merasimde genellikle damat bulunmaz. Sadece erkeğin evine şerbet gönderilir. Şerbet götüren kişiye damat belli bir miktarda para verir. O sırada kız evin bir köşesinde oturup damat tarafından gelen davetlilerle ilgilenir. Yapılan bu şerbet içme geleneğinden bir hafta sonra ise nişan (şirinlik) merasimi başlar.¹²¹

3.1.5. Nişan Ritüelleri

Nişandan bir gün önce erkek evinden kız evine pirinç, yağ, sebze, meyve ve benzeri yiyecek maddeleri gönderilir. Nişan günü erkek evinde toplanan davetliler, kız evine giderler. Gittikleri kız evinde davetli olan kadınlar, kız için farklı hediyeler getirir. Getirilen bu hediyeler arasında yer alan ve erkeğin annesinin getirdiği yüzük, bilezik ve elbise gibi hediyeler nişan olarak sayılır. Bu hediyelerin yanı sıra kara üzüm de getirilir. Ziyaret bitikten sonra ertesi gün, kız evi getirilen kara üzümleri komşu ve akrabalara dağıtır. Oğlan evi ise o günden sonra düğün gününe kadar, her gün kıza meyve veya başka eşyalar gönderir. Kız tarafı ise bu süre zarfında aldıkları kebin parası ile kız için kumaş ve eşyalar almaya başlar. Daha sonra nikah merasimi için kız tarafına gidilir. Böylelikle nişan merasimi bittikten sonra ardından düğün merasimine geçilir. Ayrıca bazı yörelerde bu merasim, nikah sırasında makas veya cep çakısı açıp kapayarak büyü yapıp damadı bağlayabilecek düşmanlardan korktukları için yapılır. Yapılan bu merasim ise gizli tutulur. Nikah esnasında damadın tarafından biri kız

¹¹⁹ Erendor, 2018: 2004.

¹²⁰ Yakuboğlu, 1976: 69.

¹²¹ Erendor, 2018: 2005.

kapısında bekler. Bunun nedeni ise damadın düşmanlarının kapıya sürme dökmeleri içindir. Sürme dökülünce damat bağlanmış oluyor. Bundan dolayı nikah kıyıldığı vakit, orada bulunan herkes parmakları açık, elleri bacaklarında oturup Fatiha okunur. Fatiha okunduğunda eller birbirine bitişik ise damat bağlanır. Düşmanlarına bu fırsatı vermemek için nikah sırasın da bir iplik düğümlenir ve düğün günü bu iplik çözülerek büyü bozulmuş olur.¹²²

3.1.6. Düğün Ritüelleri

Türkmenlerde basılı davetiyelerin yaygın olmadığı zamanlarda damadın babası düğün günü düğüne gelen davetliler için bir liste hazırlar ve davetlilerin kapılarına sopayla vurularak davet edilirdi. Bunu yapan çocuklara ise “havadar” denilirdi. Bazı Türkmen kabilelerinde öğle yemeği için gelen davetliler sofraya parayı bırakıp giderlerdi. Bunun nedeni ise ileride ödenecek borçlar ve düğün masrafları içindir. Ayrıca kimisi para yerine koyun veya hububat getirirdi. Düğün gecesinden önce kız bazı davetliler ile hamama gider ve bu hamam masrafları oğlan tarafından karşılanırdı. Aynı gün içerisinde kızın arkadaşlarına gidilerek ziyaret edilir. Ziyaretten sonra kızın evinde eğlence başlanılır ve gecenin geç saatlerine kadar bu eğlence devam eder. Aynı eğlence ise damat evinde de düzenlenir. Her iki tarafta yapılan bu eğlenceden sonra iki sağdıç ellerinde para ve şekerlerle gelinin eve girişini bekler. Gelin eve girdikten sonra başına bu para ve şekerler saçılır. Böylelikle düğün merasimi bu tür eğlencelerle sona erer.¹²³

3.1.7. Çocuğa İsim Koyma Ritüelleri

Türkmenlerin sahip olduğu diğer ritüelleri ise çocuğa isim koyma geleneğidir. Eskiden Irak'ın kuzeyinde bulunan çocuklara isimleri genelde ataları tarafında yapılırken günümüzde ise bu geleneği baba gerçekleştirmektedir. Ayrıca Erbil ve Kırmanç Türkmenlerinde zamanı geldiği halde yürümeyen ve yürümesi geciken çocuklar üç cuma günü boyunca caminin önüne götürülmektedir. Çocuğun başparmakları birbirine bağlanıp camiden çıkan ilk kişiye bu bağ açtırılırdı. Bu inançla çocuğun yürüyeceğine inanılırdı.¹²⁴

3.1.8. Ölüm ve Yas Ritüelleri

Irak Türkmenlerinde ölülerin ardında yapılan yas törenleri onların ölülerine ne kadar değer verdiklerinin bir göstergesidir. Ölüm olan evde kadınlar tarafından bağrıışmalar ve

¹²² Erendor, 2018: 2005-206.

¹²³ Erendor, 2018: 206-207.

¹²⁴ Erendor, 2018: 211.

naralar atılır. Cenaze olan evde her türlü hazırlık ve dini vecibeler komşular tarafından düzenlenir. Ölü toprağa verildikten sonra erkek ve kadınlar için de ayrı matem törenleri düzenlenir. Erkekler Fatiha meclisi kurarlar buna “Taziye” denir. Kadınlar ise evde yas tutarlar. Bu yas tutma süresi 3 gün ile 7 gün arasındadır. Ayrıca ölünün 40'ı çıkmadan da komşu ve akrabalar baş sağlığına gelmektedirler. Matem töreninden sonra taziye, ölünün evi müsaitse orada gerçekleştirilir. Müsait değilse, en yakın camide gerçekleştirilir. Üç gün boyunca devam eden bu taziyeye ölünün akraba ve dostları gelir. Taziyeye gelen kişiler önce Fatiha sonra ise Kuran-ı Kerim okur ve ölünün yakınlarına baş sağlığı dilenir. Taziye meclisi, en yaşlı kişinin Fatiha okuması ile terk edilir. Ayrıca Irak Türkmenlerinde eskiden taziye sigara ve acı kahve ikram edilirdi. Fakat günümüzde bu gelenek devam etmemektedir.¹²⁵

Irak'ta yapılan bu yas töreni geleneği ise şu şekilde yapılmaktadır. Öncelikle ölümlerin ardından ağlaması için tutulan ağıtçı kadınlar vardır. Bu kişilere “sazlayıcı” denir. Bu kadınlar ölünün ardından ağıt yakarlar. Erbil ve Kırmançlarda bu kadınlar fazla bulunur. Ölünün 3. ve 51. gününde genellikle helva pişirip dağıtılır. Ayrıca ölünün ardında yemekler yapılır ve dağıtılır. Yapılan bu yemeklere “ölü aşı, ölü sofrası veya ölü arafası” adı verilir. Ölünün evinde 3 gün boyunca yapılan bu yemeklere ise “kefeni” denir. Ayrıca Irak Türkmenlerinde köpeklerin sahibi ölünce onların da yemeden ve içmeden kesildiğine inanılmaktadır. Bu inanç sadece köpekler için değil, atlar için de geçerli olmuştur.¹²⁶

Bir başka inanış ise bebek ile ölünün kırkları karışmasın diye yeni doğan bebeğin kırk banyosu yapıp suyu dökülürken, bebeğe banyoyu yaptıran kişi, birçok hayvan ismi söyler. Buna “kedinin kırkı, köpeğin kırkı, kurdun kırkı” şeklindeki ifadeler örnek verilebilir. Irak Türkmenlerinde yas tutmaya ve ölüye verilen önem başka ritüellerde de görülmektedir. Bayramlardan bir gün önce mezarlığa gidilmesi ve ölü için dua edilmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Nitekim bayram günü üzölmek ve yas tutmak, hem ölü için hem de bayram için yapılan bir saygısızlıktır.¹²⁷

3.1.9. Kutsal Mekânlar ve Mezar Ziyareti

Kerkük Türkmenlerinin olduğu yörelerde imam ve şehitlere ait olan ve tahta ve madenden yapılmış, açık el şeklinde yapılan beş parmak tespit edilmiştir. Bu mezarlıkları çocuk sahibi olmayan eşler, ziyaret edilir. Bu ulu kişilerin mezarlıklarına veya ocaklarına yeşil bez bağlanılır. Irak Türkmenlerinde buna “beydak” bezi denilir. Bir diğeri ismi ise İmam

¹²⁵ Yakuboğlu, 1976: 76-77.

¹²⁶ Erendor, 2018: 211.

¹²⁷ Yakuboğlu, 1976: 79.

Abbas bayrağıdır. Ayrıca Irak Türkmenlerinde çocukları nazardan korumak için kurşun kutsal mekanlara döktürülür. Döktürülen bu kurşun hangi hayvana benziyorsa çocuğun o hayvandan korktuğu kanaatine varılır. Türkmeneli'nde Türklüğe çağrışım yapan kutsal mekanlardaki birçok ifade ve yer ortadan kaldırılmış ve Türklük inancı sistemi yok edilmeye çalışılmıştır. Buna şu örnekler verilebilir: Şeyh Abdulkerim Tekkesinde ay yıldızlı tekke bayrağının yok edilmesi, pek çok türbe isminin değiştirilmesi, Horasan Baba'nın tabelasındaki ay yıldızın kazınması ve Karakoyunların hatırası olan koç ve koyun motifli mezar taşlarının yerinden taşınmasıdır.¹²⁸

Ayrıca Türkmenlerin ağaca adak bağlama inancı da vardır. Hatta Türkmenelinde Süt İmamı Türbesi gibi çalılara adak bezi bağlanan türbeler oldukça fazladır. Bazen bu tür ağaçlara mistik bir güçle bağlanılır. Bazen ise bu ağaca olan inançtan dolayı ağaç aziz bir konuma getirilir. Bununla ağaç kültü ile ilgili olup eski inanç sisteminin getirmiş olduğu bir inançtır. Bu inanç Türk coğrafyasının neredeyse her yerinde görül. Kerkük Türkmenlerinde Ömer Menden'in kabri, imam ve şehitlerin kabirleri ulu kabir olarak kabul edildiği için buralara hasta olan küçük çocuklar götürülmektedir. Çocukların yanı sıra akıl hastaları da bu yerlere i şifa bulacaklarına inanıldıkları için getirilirdi.¹²⁹

3.2. Irak Türkmenlerinin Dini Yaşamı

Irak'ta Müslüman Türkmenlerin yanı sıra çok az sayıda Hristiyan Türkmenler de bulunmaktadır. Türkmenler Irak'a yerleştikleri dönemde Müslüman olarak bilinmektedir. Ancak Hristiyan Türkmenler ise dini kimliklerini korumak için Kerkük kalesinde yaşamışlardır. Bu nedenle onlara “Kale Gavurları” denilmektedir. Ayrıca bu kalede oturan çok az da olsa Hristiyan Türkmen bulunmuştur. Kerkük kalesini boşaltan Hristiyan Türkmenler kalenin etrafındaki mahallelere dağılmışlardır. Ayrıca Hristiyan Türkmenlerin “Katolik” olduğu bilinmektedir. Hristiyan Türkmenlerinin kaldığı Almas mahallesinde halen faaliyete olan bir kilise de bulunmaktadır. Hristiyan Türkmenlerinin “Taranım” adı ile ifade edilen ve yazı dilinin Türkçe olduğu bir dua kitabı da vardır.¹³⁰

Nitekim Irak Türkmenlerinin çoğunluğu Sünnilerden oluşmaktadır. Geriye kalan kısmı ise Şii'dir. Ayrıca Telafer, Tuzhurmatu, Hanekin ve Kerkük'ün bazı köylerinde de Şiiler bulunmaktadır. Bunun yanı sıra az sayıda Hanefi mezhebinde bulunan insanlar da vardır.¹³¹

¹²⁸ Erendor, 2018: 212.

¹²⁹ Yakuboğlu, 1976: 80.

¹³⁰ Erendor, 2018: 233- 234.

¹³¹ Yakuboğlu, 1976: 68.

Müslüman olan Türkmenler arasında genellikle hem Şii hem de Sünni mezhebine bağlı topluluklar var olmuşlardır. Bulundukları her bölgede de beraber yaşamışlardır. Fakat bulundukları bölgelerde oran olarak birbirinden farklılık göstermişlerdir. Nitekim Türkmenlerin mezhepsel yapılarına ve yerleşim bölgelerine bakıldığında kesin bir dağılım tutarlılığı görünmemektedir. Ayrıca Bektaşî geleneğine sahip olan Türkmenlerin birçok yerleşim yeri olmakla beraber Türkmen Şiilerinde alevî olup, daha sonradan Şiileştikleri birçok kaynakta gösterilmektedir. Telafer ve Tuzhurmatu da özellikle Alevî-Bektaşî Türkmenlerinin yaşaması sebebiyle 1940'lara kadar Telafer de cami olmadığı hatta Saddam rejimi tarafından yıkılmadan Kerkük'ün Tisin semtinde bir Bektaşî Tekkesinin olduğu söylenmektedir. Telafer'de bulunan Kızıl Deli Ali Sultan Tekkesi günümüzde varlığını korumaktadır. Hanefî mezhebine bağlı olan birçok Sünnî Türkmen'in yanında Erbil'de yaşayan Türkmenlerinin de Şafî mezhebine bağlı olduğu bilinmektedir. Öte yandan Sünnî Türkmenler arasında tarikat varlığının yaygın olduğunu söylemek mümkündür. En yaygın tarikatları ise Nakşibendi, Kadiri ve Rûfai'dir. Bunun yanı sıra Kerkük'te ve diğer birçok Türkmen bölgesinde bu tarikatların tekkeleri vardır. Ayrıca Türkmen inancında Irak'ta Bektaşîliğin bir başka kolu olan Kakailik'in var olduğunu söylemek mümkündür.¹³²

Böylelikle buradan Türkmenlerin dini inançlarına gelenek ve göreneklerine bağlı olan bir topluluk olduğunu anlaşılmaktadır. Ayrıca dini ibadetlerine çok büyük önem veren Türkmenlerin, çok sayıda dini eserlere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu dini inanca olan bağlılığın bölgedeki Türk geçmişiyle ilgili olduğu bilinmektedir. Ayrıca değinilmesi gereken bir diğer durum ise Mevlid okuma geleneğinin ilk kez Erbil'de ortaya çıkmış olmasıdır. Müslümanlar için çok önem arz eden Mevlid kandili kutlamalarını ilk düzenleyen sultan, Türkmen hükümdarı Erbil Atabeyi olan Muzaffereddin Gökburû'dür. Ayrıca bu sultan Arap ve Acem Mevlid ziyaretini yapan ilk sultan olarak bilinmektedir. Mevlid ilk defa Erbil atabeyi tarafından resmi hale getirilmiştir. Kutlamaların ilk merkez yeri Erbil olmuştur. Daha sonra ise Musul ve birçok yerde bu kutlamaların giderek yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra Türkmenlerin birçok din adamını yetiştirdiği de söylenebilir.¹³³

Bağdat-Kerkük yolu üzerinde ve yakınlarında kırsal alanda yaşayan Türkmenlerin büyük bir çoğunluğunun Caferî (Şii) mezhebine bağlı olduklarını söylemek mümkündür. Ancak şehir merkezinde bulunan Türkmenlerin Sünnî-Hanefî, Kürt bölgelerinde yaşayanları ise Şafî mezhebine bağlı olmuşlardır. Güney bölgesine doğru gidildiğinde ise Arap

¹³² Duman, 2011: 16.

¹³³ Erendor, 2018: 234.

bölgelerine yakın yerlerde yaşayan Türkmenlerinin ise çoğunluğunun Caferi mezhebine mensup olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Türkmenlerde var olan aşiret yapılarının net bir çizgiyle ayrılmış olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü her aşiretin kendi içinde Şii, Sünni, ve Alevi mezhebine mensup kişilerin yer aldığı bilinmektedir. Nitekim bu aşiretler arasında akrabalık bağlarının olduğunu da söylenebilir.¹³⁴

Öte yandan kimlik tartışması yaşayan Irak'taki halklardan biri olan Şebeklerin de Türk kökenli olduğu söylenmektedir. Ayrıca bu ismin Türkçe'deki “ŞAHBEK” isminden türediği ve Türkmen aşiretlerinden biri olarak bilinen bu aşiretin Müslüman olduğu daha sonra ise farklı bir din anlayışı geliştirerek, değişikliğe uğradığını söylemek mümkündür. Nitekim daha çok Musul ve etrafında bulunan Şebek aşiretinin kendilerine özgü bir dini kitaplarının olduğu da bilinmektedir. Ayrıca bu dini kitabın sadece Şebek şeyhleri tarafından okunabildiği ve Türkçe bir isim olan “Buyruk” olarak adlandırıldığı söylenmektedir. Zira bazı kitaplarda Şebeklerin Türkiye'nin güneyinden başlayarak Irak'a kadar göç ettiklerini de söylemek mümkündür.¹³⁵

Irak Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadıkları kuzey bölgelerindeki yaygın mezhep Şafiilik ve Hanefilik'tir. Ancak güney bölgelerinde yaygın olan mezhep ise Şii Caferi mezhebidir. Ayrıca Irak'ta yaşayan Türkmenlerin bir kısmına “Sarı” adının verilmiş olduğunu da bilmek gerekir. Irak'ta Türkmenler tarafından yaygın olarak kullanılan ve yaşatılan orijinal Türk dili ve Türk sazı onlar tarafından kullanılmıştır. Nitekim Türkmenlerin her ne kadar eski Türk diline mensup oldukları görülse de bu bilgi detaylı olarak kaynaklarda yer almamaktadır.¹³⁶

3.3. Türkmenlerin Eğitim Durumu

Irak Türkmenlerini ilgilendiren kararların alındığı 1925 ve 1958 yılları arasında iki yasa kabul edilmiştir. 1931 yılında kabul edilen “Yerel Diller Yasası”nda yerel dillerin kullanımına ilişkin çeşitli kararlar alınmıştır. Bu yasa ile Kerkük ve Kifri ilçelerinde bulunan Türkmenlere sanık veya tanık olarak kendilerini ifade edebilme, dilekçe yazabilme ve yazdıkları ifadeleri kendi dillerine çevirebilme imkanı sağlamıştır. Ayrıca bu yasalarda ismi geçen bölgelerin ilkokullarında Türkçe eğitim görme hakkı da tanınmıştır. Ancak aradan bir kaç yıl geçtikten sonra Türkçe eğitim tamamen ortadan kaldırılmış ve yasa işlevini yitirmiştir.

¹³⁴ Erendor, 2018: 235.

¹³⁵ Duman, 2011: 16-17.

¹³⁶ Erendor, 2018: 238.

Yapılan bu yasa sadece göstermelik olarak kalmıştır.¹³⁷ Türkçe eğitimi veren öğretmenleri ise sürgüne göndermişlerdir. Bu yüzden Irak Türkmenleri 1931 ile 1970 yılları arasında Arapça dilinde eğitimi almak zorunda kalmışlardır.¹³⁸

Irak Hükümeti 1970 yılında yaptığı bir yasayla Türkmenlerin kültürel haklarını koruma çerçevesinde anadilleriyle eğitim yapma hakkını geri vermiştir. Böylelikle 1970 tarihinde Kerkük ve Tuzhurmatu'da 200'e kadar Türkçe eğitim veren okullar açılmıştır. Fakat dil eğitimi veren bu okullarda eski alfabe kullanılmış ve yeni harflerle eğitim verilmesi yasaklanmıştır. Bunun nedeni ise Irak hükümetinin dış ülkelere karşı iyi görünmek istemesi etkili olmuştur. Ancak bir buçuk yıl sonra aynı hükümet tarafından Türkmenlerin eğitim gördüğü okullar tekrar kapatılmıştır.¹³⁹

Türkmen çocukları ve gençleri anadilde eğitim alma hakkına 1993 yılından sonra sahip olmuşlardır. Türkmençe eğitimi ilk veren kurum Kifri'de açılan Karacaoğlan İlkokulu olmuştur. 1991'de Irak'ın kuzeyinin güvenli bölge olarak ilan edilmesiyle 1996'ya kadar Erbil, Duhok ve Süleymaniye'de Türkmen çocuklar için 20'ye yakın okul açılmıştır. Fakat bu eğitim veren iller dışında 2003'e kadar Türkmen çocuklarına eğitim verilmemiştir. Ancak bu eğitim diğer illere, Türkmen öğrencilerin sayısının 1996 yılında 12.800'e ulaşmasıyla verilmeye başlanmıştır.¹⁴⁰

ABD'nin 2003 yılında Irak'a yapmış olduğu işgal sonrası Saddam Hüseyin Hükümeti dönemi sona ermiştir. Bu dönemden sonra Kerkük, Diyale, Selahaddin, Musul ve Bağdat'ta olmak üzere birçok Türkmen okulu açılmıştır. Nitekim okul sayısının yeteri kadar olmaması, yeterli hazırlıkların yapılamaması, yerel yönetimlerin ilgisizliği ve Türkmen kurum-kuruluşlarının eğitime yeterli derecede destek vermemelerinden dolayı Türkmençe eğitim günümüze kadar yeterli ilgiyi görmemiş ve çeşitli sorunla karşılaşmıştır.¹⁴¹

2005 yılında Irak Anayasanın 4. maddesine göre ülkenin resmi dili Arapça ve Kürtçe olmakla birlikte Türkmen, Süryani ve Ermeni çocuklar için de ana dilde eğitim hakkı tanınmıştır. Uygulanan bu maddeye göre Türkmen ve Süryani dillerinin nüfus olarak fazla olduğu yerlerin idari birimlerinde bu dil resmileştirilmiştir. Ayrıca her il ve bölge, resmi dilin yanı sıra başka bir dil ekleme hakkına da sahip olmuştur. Böylelikle Türkmenlerin kendi dillerinde eğitim alma hakları bir kez daha resmileştirilmiştir.¹⁴²

¹³⁷ Erendor, 2018: 270.

¹³⁸ Erendor, 2018: 271.

¹³⁹ Anvar, 2012: 6.

¹⁴⁰ Erendor, 2018: 271.

¹⁴¹ Erendor, 2018: 271- 272.

¹⁴² Duman, 2012: 8.

Irak Hükümeti tarafından 2005'te yapılan kabul edilen anayasanın 145. maddesine göre Türkmen, Süryani, Keldani ve diğer grupların idari, siyasi, kültürel ve eğitim hakları garanti altına almıştır. Türkmenler 1990 yılına kadar kendi dillerinde okuma hakkı tanınmasa da kendi içlerinde dillerini korumayı başarmışlardır. Türkiye'ye çok sayıda eğitim almaya gelen Türkmen olmuştur. 2013 yılında “Resmi Diller Yasası” adı altında bir yasa ortaya çıkmıştır. Bu yasa ile Irak'taki diller: Resmi (Arapça-Kürtçe) ve Mahalli diller (Türkçe-Süryanice-Ermenice) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Böylece eğitimin bütün aşamalarında Türkmen nüfusunun yoğun oldukları bölgelerde Türkçenin uygulanmasına imkan sağlanmıştır.¹⁴³

Irak genelinde Türk ve Arap gibi milletlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde esas ve Şumali olmak üzere iki farklı okul bulunmaktadır. Bunlar:

- Esas Okullar: Bu okullarda eğitim tamamen Türkçedir. Okul binası ise devlet tarafından yapılmış olan bir binadır. Ancak araç ve gereçler (kitap, yazı tahtası, panolar) Türkmenler tarafından karşılanmaktadır. Bu okullarda uygulanan ders programlarında bir tanesi din dersi diğeri ise Arapça dersi olmak üzere müfredatta iki tane Arapça dersi bulunmaktadır.¹⁴⁴

- Şümal Okullar: Bu okullarda müfredatta bulunan bütün dersler Arapçadır. Sadece Türk dil bilgisi dersi Türkçe olarak verilmektedir. Türkçe eğitim konusunda çok fazla sorun yaşanması sebebiyle Esas okullara giden Türkmen öğrenci sayısı oldukça düşüktür. Bu durumun en büyük nedeni, Türkçe eğitim alan öğrencilerin, Arapça olarak yapılan üniversite sınavında başarısız olmalarıdır. Nitekim Türkçe okullarda eğitim alan Türkmen öğrenciler ya Türkiye'ye gelmekte ya da Irak'taki üniversitelerin Türk dili bölümünü seçebilme şansına sahip olmaktadır.¹⁴⁵

2003 yılında Irak eğitim sisteminde şu güne kadar olmayan önemli gelişmeler ve ilerlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu eğitim sistemindeki en önemli gelişme esas okullarının açılmış olmasıdır. Bir diğer durum ise Baas ideolojisini yok etmek için sürekli gerçekleştirilen düzenlemelerdir. Aynı zamanda Irak Eğitim Bakanlığına bağlı olan Müfredat Genel Müdürlüğü sistemi de tamamen değiştirilmemiş ve sadece müfredat üzerinde bir parça değişiklik yapılmıştır. 2003 yılı sonrası dönemde Irak merkezi hükümeti eğitim alanında herhangi bir sorun oluşturmamıştır. Şumali okullarının geçmişini 1920'lere kadar görmek mümkün olmuştur. Tüm aksaklık ve koşullara rağmen Şumali okullarının eğitim sistemi

¹⁴³ Erendor, 2018: 272.

¹⁴⁴ Duman, 2012: 8- 9

¹⁴⁵ Duman, 2012: 8- 9.

kurumlaşmış bir yapıya sahip olmuştur. Bundan dolayı Şumali okullarında öğretmen ihtiyacı konusunda fazla sorun yaşanmamıştır. Ayrıca Irak merkezi hükümeti her yıl yaklaşık olarak 100.000'e yakın devlet memuru ataması yapmaktadır. Yapılan bu atamaların 20.000'e yakını Irak Eğitim Bakanlığı kadrolarına verilmektedir.¹⁴⁶

Irak'ta Türkçe eğitimi veren 428 tane ana okul, ilkokul, ortaokul ve lise bulunmaktadır. Bunların sadece 78 tanesi tam olarak Türkçe eğitimi vermektedir. Bu okulların 63 tanesi Kerkük, 11 tanesi Erbil ve 2 tanesi ise Kifri de bulunmaktadır. Fakat nüfusun tamamının Türkmen olduğu bilinen Telafer'de tamamen Türkçe eğitim veren okullar bulunmamaktadır. Ancak ileriki dönemlerde açılması planlanmıştır. Tamamı Türkmenlerden oluşan Tuzhurmatu'da da Türkçe eğitim veren okul bulunmamaktadır. Fakat genel eğitim veren okullara bakıldığında Kerkük ve Telafer en önde gelenleridir. Ancak Kerkük'te tam eğitim veren okullardaki öğrenci sayısında azalma olmuştur. Örneklere bakıldığında Kerkük'te 63 esas ve 74 Şumuli okul bulunmuştur. 2008 ve 2009 yıllarının istatistikleri göz önünde bulundurduğunuz da, esas Türkmen okullarına giden öğrenci sayısı 6113 iken, Şumuli okullarına giden Türkmen öğrenci sayısı ise 19269 olduğu görülmüştür. Bu durum Türkmen okullarında eksikleri açıkça ortaya koymaktadır. Irak Türkmen Cephesi Genel Eğitim ve Kültür Müdürlüğünün hazırlamış olduğu rapora göre, Türkmen okullarında kitap sorununun yaşanmakta, okul kitapları vaktinde öğrencilere ulaştırılamamakta ve bilgi ve baskı hatalarının olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu eksiklerin en önemli nedenlerinden biri de Irak hükümetine bağlı bir Türkmen Eğitim Dairesinin bulunmamasıdır. Ayrıca Irak'taki Türkmen Eğitimi, Kürtçe gibi ayrı bir müdürlük tarafından değil de diğer diller kapsamı altında bir genel müdürlük tarafından yönetilmektedir. Bu sebeple kitapların tercüme edilmesi ve basıldıktan sonra kontrollerinin gerçekleştirilip onaylanması çok fazla zaman almakta ve okullara vaktinde ulaşmamaktadır.¹⁴⁷

Türkçe olarak hazırlanan kitaplar, Irak müfredatından hem geri kalmakta hem de ilkokulda kitapları öğrencilerin okuma ve anlama seviyelerinden daha yüksektir. Bundan dolayı anlama konusunda sorunlar yaşanmıştır. Bunun yanı sıra hükümet Türkmen okullarına gerekli yardım ve eğitim malzemesi vermemesi de büyük sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Ayrıca sadece eğitim malzemelerinin yardımı değil Türkmen okullarına öğretmen ataması da yapılmadığı bilinmektedir. Bundan dolayı ITC Türkmen okullarında eğitim vermeleri için 479 tane öğretmene sözleşmeli maaş vermiştir. Fakat verilen bu maaşlar

¹⁴⁶ Duman, 2012: 9.

¹⁴⁷ Duman, 2011: 17- 18.

Irak hükümetinin öğretmenlere verdiği maaştan daha düşük olmuştur. Irak'ta bir öğretmene 1000 dolara yakın maaş verildiğinde sözleşmeli olan öğretmene ise 120 civarında dolar verilmektedir. Bu miktar ise bir sözleşmeli öğretmen için oldukça azdır. Devlete bağlı olarak çalışan Türkmen öğretmen sayısı 2010 yılında 876 iken diğer taraftan Türkçe eğitim veren öğretmen sayılarında bir azalma olduğu bilinmektedir. Ayrıca Türkçe eğitim veren okullarda yapılan takviye kursları yeterli olmamakla beraber öğretmen sıkıntısı nedeniyle birçok Türkmen'in yaşadığı kesimlerde Türkçe eğitim verilmemiştir. Yapılan öğretmen taleplerine rağmen Kerkük'e bağlı olan Tazehurmatu, Beşir, Yayı ve Türkalan bölgelerinde Türkçe eğitim yapılamamış ve tamamen ortadan kaldırılmıştır.¹⁴⁸

Türkmenler dil açısından farklı lehçelere sahiptirler. Türkmencedeki dil farklılıklarını ortaya çıkarabilme durumu sebebiyle ortak eğitim dili olarak Türkiye Türkçesi seçilmiştir. Okul kitapları ona göre hazırlanmıştır. Fakat öğretmenlerin Türkçe seviyeleri düşük olduğu için okullarda öğretmenler dersleri Türkmence anlatmaktadır.¹⁴⁹

3 Ocak 2005 tarihine kadar Türkmence esas okullarında görev yapan öğretmenlerin maaşları Türkmenli İşbirliği ve Kültür Vakfı (TİKV) tarafından karşılanmaktayken, bu tarihten itibaren öğretmen atamaları ile maaşlarının ödenmesi Irak Eğitim Bakanlığı tarafından üstlenilmiştir.

Türkmence esas okullarında 2005 yılına kadar görev yapan öğretmenlerin maaşlarını Türkmenli İşbirliği ve Kültür Vakfı tarafından verilirken, bu tarihle beraber öğretmen atamaları ve maaşları Irak Eğitim Bakanlığı tarafından ödenmiştir. 2005 ile 2011 tarihleri arasında Türkmen esas okullarına Irak Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmen ataması yapılmıştır. Fakat günümüzde dahi halen TİKV tarafından maaşları verilen sözleşmeli öğretmenler görev yapmaktadır. Ayrıca Türkmencenin eğitim dilli olarak kullanıldığı bu esas okullarında 4 saat Arapça dil dersi ile 2 saat Arapça din dersi verilmektedir. Bu dersler dışında kalan tüm eğitim ise Türkmence işlenmektedir. Görülen eğitim dilinde ayrıca İstanbul lehçesi de kullanılmıştır.¹⁵⁰

Irak Eğitim Bakanlığı tarafından Şumuli okullarının kitapları dağıtılırken, Türkmen esaslı okulların kitap ihtiyaçları ise TİKV tarafından karşılanıp temin edilmiştir. Her yıl gözden geçirilen kitapların Arapçaları TİKV tarafından Türkçe'ye çevrilip Kerkük'e bağlı Tazehurmatu'da bulunan Fuzuli Basımevi tarafından basılıp okullara dağıtılmıştır. Fakat 2013 ve 2014 yılı eğitim döneminden itibaren Türkçe kitapların, Irak Eğitim Bakanlığı tarafından

¹⁴⁸ Duman, 2011: 18.

¹⁴⁹ Erendor, 2018: 274.

¹⁵⁰ Duman, 2012: 11.

hazırlanıp dağıtılması planlanmıştır. Ayrıca Irak Eğitim Bakanlığı tarafından bütün okulların kırtasiye ihtiyaçlarının karşılanması da yapılan planlar arasında yer almaktadır.¹⁵¹

Irak'ta Şumuli okullarında alfabe olarak Arap alfabesi kullanılırken, Türkmen esas okullarında ise Latin harfleri ile eğitim verilmektedir. Ayrıca Şumali okullarında da Türkmençe dersi Latin alfabesi ile işlenmektedir. 2003 tarihinde eğitimin Latin alfabesi ile yapılmasına karar verilip uygulanmıştır. Fakat bu tarihlerden sonra Arap alfabesinden vazgeçilip Latin alfabesine tepkiler doğmuş olsa da, daha sonra bu tepkiler zamanla ortadan kalkıp alfabe benimsenmiştir.¹⁵²

Irak'ta yazı dili olarak Arapçayı, konuşma dili olarak da Türkmen şivesini kullanan aile ortamında bir çocuk, Türkiye Türkçesi ağırlıklı bir eğitim dili ve Latin harfleriyle karşı karşıya gelince bu durum neticesinde eğitimde istenilen kaliteye ulaşmada güçlük çekebilmektedir. Ayrıca yapılan okul binalarında üç farklı etnik grup ders yapmaktadır. Bunlar, sabahçılar (Araplar), öğlenciler ve akşamcılar (Türkmen ve Kürt) olarak ayrılmaktadır. Bunun sonucunda şumul okullarında haftada iki saat Türkçe dersi işlenmekteydi. Fakat Irak'ta Türkçe öğretmen yetiştiren herhangi bir program mevcut değildir. Sadece Türkçe eğitim veren öğretmenler yaz dönemlerinde kısa süreli kurslara tabi tutulmakta veya yaz dönemlerinde Türkiye'ye gelerek Gazi Üniversitesi'nde bir süreliğine eğitimden geçmektedirler. Fakat bu eğitim yeterli seviyede değildi. Bir başka husus ise Türkiye Türkçesi eğitimi alan öğretmenlerin daha çok orta yaşlarda olmaları ve bu dili zor kavramaları da etkili olmuştur.¹⁵³

3.4. Irak Türkmenlerinin Ekonomik Durumu

Irak Türkmenlerinin yaygın ekonomik geçim kaynağı ziraat ve hayvancılık olmuştur. Bunun yanı sıra büyük merkezlerde emlak işleriyle ilgilenenler de olmuştur. Başlıca tarım ürünleri ise buğday, arpa, pirinç, narınc, kabbat, kavun, zeytin, nohut, darı, pamuk, susam ve fasulyedir. Belli bölgelerinde ise başlıca ürünler yetişmektedir. Örneğin Tuzhurmatu, Kızlarbat, Hanekin ve Şahraban'da hurma yetişirken, Kerkük ile Tuzhurmatu bölgelerinde ise üzüm yetişmektedir. Halkın büyük bir çoğunluğu da dokumacılık, demircilik, çinicilik, marangozluk, sepetçilik ve dericilik gibi zanaat işleriyle uğraşmışlardır.¹⁵⁴

¹⁵¹ Erendor, 2018: 275.

¹⁵² Duman, 2012: 11.

¹⁵³ Anvar, 2012: 9.

¹⁵⁴ Yakuboğlu, 1976: 83.

Irak, zengin geçim kaynaklarının yanı sıra en büyük petrol rezerve merkezlerine sahiptir. Kerkük, Hanakin, Telafer ve Anzala bu merkezler arasında yer almaktadır. Bu merkezlerden Kerkük'te zengin mermer ve tuz madenleri bulunmasına rağmen halkın büyük çoğunluğu orta düzey ekonomik seviyeye sahiptir. Bunun nedeni ise sahip olduğu petrol rezervlerinden yeterince yararlanamamalarıdır. Şehrin yakınlarında bulunan Baba Gürgür petrol kaynağı eskiden beri bilinen petrol yatağıdır. Fakat Osmanlı Devleti bu bölge hakkında yeteri kadar araştırma yapamadığı için sadece çıkarmış oldukları fermanlarla burada bulunan petrol kaynaklarını özel kişilere vermek durumunda kalmışlardır.¹⁵⁵

Baba Gürgür kelimesi anlam olarak ateşin bulunması, bulutun çıkardığı anlamları ifade etmektedir. Kerkük halkı için Baba Gürgür'n büyük bir önemi vardır. Kerkük'te bulunan anneler eskiden ocuk istedikleri zaman buraya giderek ellerindeki sopalarla toprağı karıştırır, ateş çıkarmaya çalışırlardı. Ateşin çıkması halinde dileklerinin gerçek olacağına inanırlardı. Oysaki burada sürekli yanan ve hiç sönmeyen kükürt gazı bulunmuştur. Bu kükürt gazının deri hastalıklarına şıfa kaynağı olduğu inancı doğmuştur.¹⁵⁶

İngilizlerin Lozan Barışında ve ondan sonra Musul antlaşmasındaki direnişlerinin tek nedeni bu zengin petrol yataklarına sahip olma isteğidir. Musul'u 1918 yılında işgal eden İngilizler, amaçlarına ulaşırken, bir milyondan fazla Türkmen ise ana vatanları dışında yaşamanın vermiş olduğu trajedi ile yaşamışlardır. Türkiye ise bu konu da ekonomik ve politik açıdan birçok şey kaybetmiştir.¹⁵⁷

3.5. Türkmenlerin Siyasi Yaşamı

2003 yılına kadar Türkmenlerin siyasi alandaki faaliyetleri, Irak hükümeti tarafından ciddi baskı altına alınmıştır. Bu sebeple Türkmenler, 2003 yılına kadar siyasi arenada aktif olarak yer alamamışlardır.

2003 yılında ABD'nin işgalinin ardından, siyasi alanda da yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Kabul edilen yeni Irak Anayasası ile tüm vatandaşlara siyasi parti kurma ve faaliyet gösterme hakkı tanınmıştır. Irkçılık ve terör gibi çeşitli ayırım ve katliamlar yapmamak şartıyla çeşitli partiler kurulmuştur. Sadece ilerinden Baas Partisi kapatılmıştır. Ancak açılan siyasi partilerin oldukça düzensiz bir yapıya sahip oldukları ve kaynak ve deneyimden yoksun olduğu grlmştir.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Yakuboğlu, 1976: 83.

¹⁵⁶ Yakuboğlu, 1976: 83- 84.

¹⁵⁷ Yakuboğlu, 1976: 84.

¹⁵⁸ Baştürk,Torlak vd, 2013: 67.

1990 tarihine kadar Türkmenler, kendi kimliklerini korumak ve devam ettirebilmek için çaba harcamışlardır. Körfez Savaşı'ndan sonra siyasi adımlar atan Türkmenler, çeşitli partiler kurmuşlardır. Ardından bazılarının birleşerek tek çatı altında bir araya gelmelerine rağmen ilerleyen dönemlerde bu birleşmeler çözülmeye başlamıştır. Özellikle Türkmenlerin yoğun olduğu bölgelerde çok sayıda Türkmen partileri kurulmuştur. Çok fazla partinin olmasının uygulamada olumsuz etkileri olmamasına rağmen partilerin ideolojik olarak ciddi bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Milliyetçiliği ve dini temel referans olarak almışlardır.¹⁵⁹

Tarih sahneye bakıldığında Türkmen partilerinin çok az etkili olduğu görülmüştür. Partilerin karmaşık yapısı ve sahip olduğu liyakatsız siyasetçi kadroları, etkisiz oluşumların ortaya çıkmasına ve beklentilerin de sonuçsuz kalmasına sebep olmuştur.¹⁶⁰

Irak Türkmenlerinin en büyük problemi, onları çeşitli alanlarda temsil edebilecek ve haklarını elde etmelerini sağlayacak tecrübeli ve bilgi birikimine sahip siyasetçilerden yoksunluğudur. Gerçekleştirilen siyasi çalışmalar yeterli olmamakla birlikte Irak'taki tüm Türkmenleri temsil edebilecek bir düzeye de sahip değildir.¹⁶¹

Partilerin birleşmesinin beraberinde getirebileceği olası güç ve birlik, Irak Türkmenleri arasında gerçekleştirilememiştir. Sağlam bir temele sahip olmayan çeşitli partiler Türkmenler arasındaki ayrışmayı daha da arttırmıştır. Aynı zamanda partilerin faaliyetleri, çeşitli çıkar gruplarına hizmet edecek şekilde organize edilmeye başlanmıştır. Tüm bunlar Türkmenler için oldukça olumsuz ve onlara zarar verici nitelikteki durumlar olarak değerlendirilebilir.¹⁶²

Siyasi alanda kısıtlanan ve liderlik edebilecek özellikteki Türkmenler öldürülmesine rağmen. Türkmenler silahlı eylemlerde bulunmamışlardır. Siyasi faaliyetlerde bulunamayan Türkmenler daha çok sosyal temelli çeşitli kuruluşlar oluşturmaya çalışmışlar ancak mevcut politika sebebiyle girişimlerinden olumlu sonuçlar alamamışlardır.¹⁶³

Politik alanda girdikleri mücadelede barışçı bir tutum sergileme eğilimi göstermişlerdir. Siyasi alanda saldırgan bir yapıya sahip olabilen muhafazakar örgütler Türkmenler arasında görülmemiştir. Genel olarak ifade edilecek olduğunda ise, silahlı çatışmayı tercih etmeyen siyasi grupların, silahlı çatışmayı tercih edenlere kıyasla daha başarılı oldukları görülmüştür.¹⁶⁴

¹⁵⁹ <http://www.kerkukgazetesi.com/1641-2/> (erişim tarihi: 11-8-219)

¹⁶⁰ <http://www.kerkukgazetesi.com/1641-2/> (erişim tarihi: 11-8-219)

¹⁶¹ Erendor, 2018: 277.

¹⁶² Erendor, 2018: 277- 278.

¹⁶³ Erendor, 2018: 278.

¹⁶⁴ Hasan, 2003: 47.

Tarihe bakıldığında Irak'ta Türkmenlere ait bazı partiler ortaya çıkmaktadır. Önemli partilerden şunlardır:

•Irak Türkmen Mili Partisi

Irak Türkmen Milli Partisi, Türkmenlerin bölgede kurdukları ilk parti olarak bilinmektedir. Irak Türkmen Mili Partisi, 1991 senesinde Türkiye'nin başkenti Ankara'da kurulmuştur. Bu parti bir süre Türkiye tarafından desteklenmiştir. Partinin ilk başkanı ise Irak'tan gelerek Türkiye'ye yerleşen Dr. Muzaffer Arslan olmuştur. Irak Türkmen Mili Partisi, tecrübeli ve idealist yöneticilerin emekleri neticesinde Türkmenlerin varlığını dünyayı göstermiştir. Bu parti aracılığıyla, kuzey Irak'a radyo, TV ve basın yayın organları ulaştırılması ve hepsinden önemlisi de Türkçe eğitim veren okulların açması sağlamışlardır.¹⁶⁵

•Türkmen Birlik Partisi

Türkmen Birlik Partisi Irak Türkmen Mili Partisinden sonra 1992 yılında Kıbrıs'ta kurulmuştur. Partinin ilk başkanı Ahmet Kuş olmuştur. Bir süre sonra bu parti, aynı isimle Birlik ve Kardeşlik partisi ile birleştirilmiştir.¹⁶⁶ 1994 yılında Erbil'de gerçekleştirilen yönerge doğrultusunda partinin başkanı Riyaz Sarıkahye olarak belirlenmiştir. . Ardından Başkan tarafından Türkmenler yeniden örgütlenmiştir. İlk olarak Türkmen Milli Partisi adı ile kurulmuştur. Ancak bölgedeki Kürt gruplar tarafından aynı isim altında başka Türkmen partisi kurulmaya çalışılmıştır. Bunun üzerine 1996 yılında yapılan partinin ikinci kongresinde Türkmenli Partisi olarak ismi değiştirilmiştir.¹⁶⁷

•Türkmen Bağımsızlık Hareketi (TBH)

Türkmen Bağımsızlık Hareketi partisi 1995 yılında Irak'ın kuzeyinde Erbil şehrinde Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın yeğeni Ferit Çelebi tarafından kurulmuştur. Çelebi ailesi Erbil'in önde gelen ailelerinden biridir. Bundan dolayı TBH Erbil'de geniş bir temele sahip olmuştur. Partinin içindeki bazı sebeplerden dolayı 1996 yılında partinin genel başkanlığı Ferit Çelebi'den Kenan Şakire devredilmiştir.¹⁶⁸

•Irak Türkmen Cephesi (ITC)

Irak Türkmen Cephesi partisi 1995 yılında kurulmuştur. Irak Türkmen Cephesi Türkmenler için yeni bir parti olarak değerlendirilmemelidir.. Çünkü Irak Türkmen cephesinin kuruluşu Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmen Partisi ve Türkmen Birlik Hareketinin bir araya getirmesi ile gerçekleştirilmiştir. Irak Türkmen Cephesi'nin hedefleri,e

¹⁶⁵ Yılmaz, 2012: 272- 273.

¹⁶⁶ Hasan, 2003: 52.

¹⁶⁷ Yılmaz, 2012: 273- 274.

¹⁶⁸ Yılmaz, 2012: 274.

Irak Türkmenlerin ve diğer Irak halkının Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde haklarına kavuşmaları ve Irak'ta yaşayan tüm etnik ve dini grupların bu haklara eşit bir şekilde ulaşması olarak belirlenmiştir..¹⁶⁹ Irak Türkmen cephesinin şimdiki başkanı ise Erşat Salihi'dir.

Irak Türkmen Cephesi, Erbil'de 1997 yılında birinci kongresini gerçekleştirmiştir. İkinci kongre ise 2002 yılında yapılmıştır. ITC çatısı altında toplanan Türkmen parti ve örgütleri şu şekildedir:

Irak Milli Türkmen Partisi

Türkmenli Partisi

Türkmen Bağımsızlık Hareketleri

Türkmen Kardeşlik Kulübü

Irak Türkmenlerin Kültürel ve Yardım Derneği

Türkmen İşbirliği ve Kültürel Müessesesi.¹⁷⁰

Irak Türkmen Cephesi'ni oluşturan temel merciler ise şu şekildedir:

1- Türkmen Şurası: Şura sekreterliği, Denetleme ve disiplin kuruluşlara bağlıdır.

2- Yürütme Konseyi: Irak Türkmen Cephesi'nin Başkanı ve altı mensuptan oluşan konsey şura tarafından seçilmektedir.

3- ITC Daireleri: Siyasi ve Dış İlişkileri Dairesi, Güvenlik Dairesi, Enformasyon Dairesi, Eğitim ve Kültür Dairesi, Sağlık, Sosyal ve Yardım Kuruluşları Dairesi ve Araştırma ve Planlama Dairesi.¹⁷¹

Irak Türkmen Cephesi'ne bağlı genel müdürlüğün denetiminde olan birliklere de şu şekildedir:

Türkmen Kadınlar Birliği, Irak Türkmen Öğrenci Birliği, Irak Türkmen Gençler Birliği, Göçmenler Birliği, Türkmen Edebiyatçılar Birliği, Türkmen Sanatçılar Birliği, Türkmen Talebe Veliler Birliği, Türkmen Şehit Aileleri Birliği, Türkmen Özürlüler Birliği, Türkmen Memurlar Birliği, Türkmen Tüccarlar Birliği, Türkmen Öğretmenler Birliği, Türkmen Meslekiler Birliği ve Türkmen Esnaflar Birliği.¹⁷²

•Şii Türkmen Partileri

Irak'ta üç önemli Şii Türkmen Partileri vardır. Bunlar, İslami Birlik Partisi, Türkmen İslami Hareketi ve Türkmen Vefa Hareketi'dir. Bu Partiler Şii olmasından dolayı bir süre İran ve Suriye'den destek almıştır. Türkmen Vefa Hareketi, 2001 yılında İran'ın başkentini

¹⁶⁹ Hasan, 2003: 52.

¹⁷⁰ Yılmaz, 2012: 276.

¹⁷¹ Hasan, 2003: 52.

¹⁷² Hasan, 2003: 52.

Tahran'da kurulmuştur. Bu hareketin önde gelen bazı isimleri vardır. Bunlar Arslan Tütüncü, Salih Beyatlı ve Fuat Tuzlu'dur. İsmi geçen bu Şii Türkmen Partiler 2003 yılında Kerkük'te düzenlenen kongreye katılarak her üçü ITC çatısı altına girmek istemiştir. Fakat bazı sebeplerden dolayı sadece İslami Türkmen Hareketi, Irak Türkmen cephesine katılmış, geri kalan partiler ITC dışında kalmıştır.¹⁷³

¹⁷³ Yılmaz, 2012: 274- 275.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KERKÜK'ÜN ETNİK YAPISI VE NÜFUSU

4.1. Kerkük Şehri

Kerkük: Irak'ın kuzeyinde bulunun Zağros dağlarının çevresinde yer alan ve Türk toplumunun önemli kültür merkezlerinden birisidir. Irak'ın Basra, Bağdat ve Musul'dan sonra dördüncü önemli kenti olma özelliğine sahip olan şehir, Bağdat- Erbil karayolu üzerinde bulunmaktadır. Bağdat'a karayolu ile 283 km, demiryolu ile ise 338 km. mesafede bulunan kent, deniz seviyesinden 310 m. yükseklikte bulunmaktadır.¹⁷⁴

Kerkük de bulunan petrol boru hattı bağlantıları Kerkük'ün Trablusşam, Yumurtalık ve Banyas şehir merkezlerinde bulunmaktadır. Daha önce Hayfa'ya bağlı olan bir başka petrol boru hattı, Filistin'in işgalinden sonra durdurulmuştur. Ayrıca 1980 yılında İran ve Irak arasında 8 yıl boyunca süren savaş nedeniyle Yumurtalık boru hattı hariç, diğer tüm boru hatları da kesintiye uğramıştır. Fakat 1990'da ortaya çıkan Körfez krizinden sonra Birleşmiş Milletlerin Irak'a uygulamış oldukları engellemeden dolayı, Kerkük ve Yumurtalık boru hatları da kapatılmıştır.¹⁷⁵

Kerkük'ün tarih sahnesine çıkmadan önce herhangi bir isminin olduğu bilinmemektedir. En eski çağlarda petrol (petrol) bölgesi olarak ün yapmış olan kent, günümüzde sürekli çıkan gazlarla ve sönmeyen ateşi ile kentin yakınında bulunan Babagurgur bölgesinde bulunmaktadır.¹⁷⁶ Asur ve eski Babil devleti dönemlerinde Kerkük bölgesine Garmakan, Süryani kaynaklarında ise Beth Garne denildiği bilinmektedir. Bu kaynaklarda geçen Karha-d-Beth Slokh adının Kerkük olduğunu ise G. Hoffman ortaya koymuştur. Ayrıca bu kentin din azizleri tarihinde Asur hükümdarı Sardana tarafından Medyalılara karşı kale hizmetini görmek için kurulduğu bilinmektedir. Fakat daha sonradan Kral Seleukos'un kentin hisarına bir burç eklemesiyle buraya Karh Selokh denilmiştir.¹⁷⁷

Kerkük kenti, Roma yolları haritasında M.S. 2. yüzyılda Concon olarak, Batlamyus coğrafyasında ise Korkhour diye isimlendirilmiştir. Şemseddin Sami ise Kerkük'ün en eski isminin Korkhour olduğunu Batlamyus'un görüşlerine dayanarak ortaya koymaktadır. Ayrıca

¹⁷⁴ Erendor, 2018: 183.

¹⁷⁵ Erendor, 2018: 183.

¹⁷⁶ Saatçi, 2015: 138.

¹⁷⁷ Erendor, 2018: 183.

Kerkük adının söylenen görüşlerin yanı sıra halen yanmakta olan ezeli ateş Babagurgur adındaki Gurgur'dan kaynaklanmış olabileceği görüşü üzerinde duranlar da olmuştur.¹⁷⁸

Tarih sahnesine bir süreliğine Karhini adının kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonra ise zamanla eski ad yerine Kerkük adı kullanılmıştır.¹⁷⁹ Bugün ki şekliyle Kerkük adına ilk kez Timur dönemine ait kaynaklarda rastlanmaktadır. Nitekim 14. yüzyılın sonlarına doğru burayı fetheden Timur, Kerkük ismini Şerafettin Ali Yezdi'nin tarihinde zikretmiştir.¹⁸⁰

19. yüzyılın sonlarına doğru Kuzey Irak'ın en önemli kenti haline gelen Kerkük'ün bu dönemde mahalle sayısı 14'e kadar yükselmiştir. Bu mahalleler: Kale'de Ağalık, Hamam ve Meydan; Kalenin aşağısında ise (Eskiyaka) Çay, Çukur, Musalla, Bulak, Avcı, Ahi Hüseyin, İmam Kasım ve Piryadı; Korya yakasında ise Begler, Sarıkahya ve Şaturlu mahalleleridir.¹⁸¹

Yıllar boyunca fazla bir değişikliğe uğramamış olan Kerkük şehri, petrol üretim merkezi haline geldikten sonra ve özellikle de 20. yüzyıldan itibaren hızlı bir gelişme ile büyük değişikliklere uğramıştır.¹⁸²

Kerkük'te 20.yüzyıl başlarında din ve kamu görevi gören 97 civarında yapı olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra ticaret ve sivil hizmeti veren yapıların toplamının 8104 olduğu görülüp tespit edilmiştir. Bu yapıların dağılımı ise şu şekilde olmuştur: 5100 ev, 1282 dükkan ve mağaza, 13 han, 15 kahve ve çayhane, 14 hamam, 12 fırın, 15 değirmen, 1 ip fabrikası, 20 bez ve kumaş imalathanesi, 148 bağ ve bahçe, 1384 tanesi ise tarladır.¹⁸³ Ayrıca hizmet veren bu yapıların arasında 36 cami ve mescit, 15 tekke ve zaviye, 7 medrese, 5 kilise ve manastır, 1 havra, 1 lise, 1 sanayi lisesi, 15 sıbyan mektebi, 1 hükümet konağı, 1 kışla, 1 redif deposu, 1 hastane, 1 telgrafhane ve 11 karakolhane.¹⁸⁴

1975 yılına kadar Kerkük ilinin idari bölümlerinde dört tane ilçe bulunmaktaydı. Bunlardan biri Kerkük, diğer kalan 3 ilçenin adı ise Kifri, Tuzhurmatu, ve Çemçemal'dır. Kerkük'ün merkez ilçesine bağlı diğer bölgeler ise Karahasan, Sıvan, Altinköprü ve Havice'dir. Kifri'ye bağlı bölgeler Karatepe, Şirvan ve Bebaz'dır. Tuzhurmatu ilçesinin diğer iki bölgesi Tavuk ve Kadirkerem olmakla birlikte Çemçemale bağlı bölgeler ise Ağçalar ve Sengav olmuştur.¹⁸⁵

¹⁷⁸ Saatçi, 2015: 139.

¹⁷⁹ Saatçi, 2015, 139.

¹⁸⁰ Kemali ve Sinjar, 2017: 20.

¹⁸¹ Saatçi, 2015: 148.

¹⁸² Saatçi, 2015: 137.

¹⁸³ Erendor, 2018: 184.

¹⁸⁴ Saatçi, 2015: 148.

¹⁸⁵ Saatçi, 2015: 93.

Kerkük yoğun bir Türkmen nüfusuna sahip olmasının yanı sıra Irak Türkmenleri için bir kültür merkezidir. Kerkük'e bağlı bölgeler ve köylerin tamamında Türkmen nüfusu bulunmaktadır. Bu köy ve bölgelerin belli başlıları ise şunlardır: Badava, Beşir, Bılava, Çardağlı, Göktepe, Ilıncak, Karaincir, Kızılyar, Kuştepe, Kümbetler, Leylan, Ömermenden, Tuzhurmatu, Tercil, Tirkalan, Tirkeşkan, Tokmaklı, Topzava, Yahyava ve Yayçı'dır. Bu köy ve bölgelerin bir kısmı Bağdat yönetimi tarafından yıkıldıktan sonra Türkmen halkının başka yerlere sürülmesine neden olmuştur.¹⁸⁶

Kerkük'te 1976'da Araplaşma politikası çerçevesinde şehrin ismi “El-Tamim” olarak değiştirilirken, orada bulunan Türkmen sayısı 1960 yılına kadar şehir nüfusunun % 95 oranını oluşturmaktadır. Fakat uygulanan Araplaşma politikasıyla beraber etrafta bulunan Kürt kesiminin şehirlere göç etmesiyle bu oran % 75'e kadar gelmiştir. Bunun neticesinde Kerkük'te sağlıksız imar ve çarpık kentleşme de görülmeye başlanmıştır.¹⁸⁷

Kerkük'te bulunan kalede yer alan Kemalade Ahmet Bey'in konağında Selçuki hanedanına ait olan “Buğday” hatunun türbesi bulunmaktadır. Irak'taki Türk aydınların araştırmalarına göre büyük Türk şairi olan Fuzuli'nin de kale içinde yer alan Zindan mahallesinde doğduğu ifade edilmektedir. Aslen ise Kerkük'lüdür.¹⁸⁸

Ayrıca Kerkük kalesinin içinde bulunan Gavurlar mahallesinde de Katolik mezhebine bağlı Hristiyan Türkmenler yaşamaktadır. Türklüklerini hiç bir zaman inkar etmedikleri gibi tarihi değerlerini de korumuşlardır. Moğollar döneminde Irak'a gelip oradan da Kerkük'e yerleşmişlerdir.¹⁸⁹

Petrol üretiminin yarısından fazlasının Kerkük çevresindeki petrol yataklarında sağlanması sebebiyle Kerkük, Irak için büyük bir öneme sahiptir. Fakat dünyanın en stratejik, değerli ve zengin rezervleri üzerinde bulunan Kerkük'ün buradan kazandığı pay neredeyse hiç yoktur. Buna sebebi ise petrolün yarattığı zenginliğin ve yatırımın Avrupa ve ABD banka hesaplarına aktarılmasıdır.¹⁹⁰

Kerkük'te altyapı yetersizliğinin yanı sıra kentlerde elektrik ve içme suyu sorunu da yaşanmaktadır. Ayrıca dünyada altıncı büyük petrol üretim merkezi olan Kerkük'te benzin ise karaborsada satılmaktadır. Kerkük'teki 1990 yılında gerçekleştirilen ekonomik engellemeye rağmen petrol üretimi % 70 civarındaydı. Bu engellemeye rağmen dünya genelindeki petrolün

¹⁸⁶ Erendor, 2018: 184.

¹⁸⁷ Erendor, 2018: 186.

¹⁸⁸ Yakuboğlu: 1976, 65.

¹⁸⁹ Yakuboğlu, 1976: 65- 57- 58.

¹⁹⁰ Kemali ve Sinjar, 2017: 21- 22.

% 2,2'si Kerkük'ten karşılanmaktaydı. Bundan dolayı Araplar ve Kürtler petrol yataklarını ele geçirmek amacıyla büyük bir rekabet içine girmişlerdir.¹⁹¹

Başka etnik ve gruplar gibi Türkmenler yüzlerce yıl Kerkük toprağında yaşamaktadır. Fakat tarih boyunca rejimin uygulamış olduğu baskılara maruz kalmışlardır. Bundan dolayı toplumda hep üçüncü sınıf konumunda olmuşlardır. Sadece rejimin değil Kürtler ile rejim arasında yapılan çatışma ve baskılara da yine Türkmen topluluğu maruz kalmıştır. Dünyanın en zengin petrol yataklarına sahip olan Kerkük, hiç bir zaman bu haktan istenilen seviyede ulaşamamıştır.

4.2. Kerkük'te Türkmen Varlığı ve Türkmen Nüfusu

Kerkük, tarihin gelişimi açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Nippur bölgesinde yapılan kazılara göre, Kerkük'ün içinde bulunduğu Kuzey Mezopotamya bölgesi, İslamiyet'ten yaklaşık olarak beş bin yıl önce Orta Asya'dan göç edip gelen ve ayrıca Türkçe de konuşan Sümer Türklerine ev sahipliği yapmıştır. Böylelikle bu bölgeye “Akad İli” adını verilmiştir.¹⁹² Bölgede bulunan Türk nüfusu, Türkistan bölgesinden gelen Türkmenler sayesinde önemli oranda çoğalmıştır. Ayrıca Güney bölgesine gelen Sümerler ise o bölgeye Sümmer ili adını vermişlerdir.¹⁹³

Tarihin gelişim açısından önemli olduğu kadar sahip olduğu yer altı kaynaklarının zenginliğiyle de her zaman önem taşıyan Kerkük, Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmeleri esnasında çok önemli bir görev görmüş ve böylelikle bir Türk yurdu haline gelmiştir. Anadolu da yapılan fetihten önceki dönemde Orta Asya'dan gelerek Kafkasya bölgesi üzerinden yakın Doğu'ya ve Anadolu'ya yapılan Türk göçleri sırasında, bölgede daha önce yerleşmiş olan topluluklar üzerinden hakimiyet kurulmuş ve böylelikle bölgeye yerleşmişlerdir.¹⁹⁴

Irak bölgesine yapılan yoğun Türkmen göçü Selçuklular (1040-1157) dönemiyle itibaren başlamıştır. Büyük Selçuklu Hakanı Tuğrul Bey, 1055 yılında Halife Kaim bi Emrullah'ın bir çağrısı üzerine Irak bölgesine gelerek Kerkük bölgesini hakimiyeti altına almıştır. Bu netice de Tuğrul Bey ile beraber birçok Türkmen, Irak'a gelmiştir. Selçuklulardan sonra Kerkük bölgesi, Musul Atabeyliği (1227-1233), Erbil Atabeyliği (1144-1233), Türkmen Kıpçak Atabeyliği (1130- 13. üncü yüzyılın başına kadar), İlhanlı (1256-1344), Karakoyun

¹⁹¹ Kemali ve Sinjar, 2017: 22.

¹⁹² Yalçın, 2005: 78.

¹⁹³ Parmaksız, 2007: 46.

¹⁹⁴ Yalçın, 2005: 81.

(1340-1514) ve Safevi (1501-1736) beyliklerinin egemenlikleri altında kalmıştır. Tüm bunlar Türkmenlerin 1300 yıldan daha fazla bir süredir Kerkük'te yaşadığını göstermektedir.¹⁹⁵

Yavuz Sultan Selim'in 1514 yılında gerçekleştirdiği Çaldıran Savaşından sonra Kerkük Bölgesi, 1517 yılında Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat'a yaptığı seferle birlikte bölgedeki Osmanlı egemenliğinin temelleri oturtulmuş ve böylelikle Irak'ta yeni bir Türkmen yerleşimi başlamıştır. Kerkük Osmanlı devletinin iradesi altına girmeden önce Gök Yurt olarak bilinmiştir ve resmi kayıtlara böyle geçmiştir. Bu süreçte Musul ve Bağdat arasındaki ticaret yolunda önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Osmanlı Devleti böylelikle V. Murat döneminden itibaren yarı yerleşik ve göçebe olan Kürt ile Arap aşiretlerinin saldırılarını önlemek için Bağdat-Musul yolunu güvence altına almıştır. Bundan dolayı yol üzerinde bulunan şehir ve kasaba merkezlerine Sünni mezhebine bağlı Türkmenleri yerleştirmişlerdir.¹⁹⁶

Tarih içerisinde Kerkük ve civarında Türk varlığının diğer etnik gruplar ile kıyaslanmayacak kadar çok olduğu bir gerçektir. Ancak, geçmişe ait çok sağlıklı nüfus istatistiklerinin elimizde olmayışı ve çeşitli arşivlerde bu konu ile ilgili ham malzemenin derlenmemiş olması, kesin rakamları vermemize engel teşkil etmektedir. Buna rağmen, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başına ait, kolay ulaşılabilen Osmanlı kaynakları bu konuda bizlere ipuçları vermektedir. Genel olarak salnameler diye bilinen ve her yıl devlet tarafından yayınlanan eserlerde nüfus bilgileri de verilmektedir. Fakat Osmanlı idarî sistemi içinde etnik kimlikten ziyade, cemaat ve din esas alınarak sayım yapıldığı için bu kaynaklarda verilen değerlerde nüfus, cemaat ve din sınıflaması ile verilmiştir. Ancak büyük çoğunluğu Müslüman olarak gösterilen Kerkük kentinin nüfusunun, etnik bakımdan çoğunluğunun Türk olduğuna şüphe yoktur. Bölge halkının çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar; Türkmen, Kürt ve Arap topluluklarından oluşmaktadır. Bölgedeki Müslüman çoğunluk ehl-i sünnetin dört mezhebine mensup iken, Caferî mezhebine mensup Türkmenlerin ve Arapların yanı sıra, küçük çapta Yezidî ve Alevî topluluklar da bulunmaktadır. Bölgede azınlık olarak kalan gayri-müslimler; Hristiyan veya Yahudi dinine mensup topluluklardır.¹⁹⁷

Nüfus yapısı olarak Kerkük bölgesi ele alındığında, Arap, Kürt ve Türkmen gibi Müslüman olan halkların yanında Süryani, Keldani ve Musevi gibi Gayrimüslim olan birçok halkın da bulunduğu görülmektedir. 19. yüzyıldan itibaren bu bölgenin coğrafi konumu ve yeraltı kaynakları dikkat çekmiştir. Böylelikle Birinci Dünya Savaşından sonra İngiliz ve

¹⁹⁵ Yalçın, 2015: 8.

¹⁹⁶ Yalçın, 2015: 6.

¹⁹⁷ Kopar, 2009: 122.

Fransızlar için ele geçirilmesi gereken bir bölge olarak görülmeye başlanmıştır. Bu amaçtan hareket eden İngiltere, Osmanlı Devleti'nin savaşta mağlup olması için ve böylece Kerkük Bölgesi üzerinde hakimiyet sağlayabilmek için her türlü yola başvurmuştur.¹⁹⁸

Kerkük Bölgesi nüfusu hakkında bilinen en eski kaynaklar, 1948 yılına kadar dayanmaktadır. Yapılan bu sayım defterlerindeki kayıtlara göre bölgede 182 hane, 24 bekar Müslüman, 104 tane hane Yahudi ve 53 hane, 1 Hristiyan olmak üzere toplam olarak 342 hane ve 25 tane de bekar erkek bulunmuştur. Ayrıca bu tarihte yine Kerkük'ün merkez olarak bulunduğu Sancak bölgesinde ise toplam olarak 6283 tane hane ve 934 tane ise bekar nüfusu mevcut olmuştur. XVI. yüzyılda bu nüfus oranında dalgalanmalar meydana gelse de daha sonraki yıllarda devamlılık göstermiştir. Fakat bu devamlılık XIX. yüzyıldan sonra giderek büyük bir artış göstermiştir. 1850 yılında Kerkük bölgesinin nüfus dağılımı 17.000 ile 20.000 kişi arasındadır. Nitekim 1881-1883 yılları arasında yapılan genel nüfus sayımına göre Kerkük bölgesinde toplam olarak 22.00 Müslüman, 2 Rum, 243 Katolik ve 441 tane ise Yahudi olmak üzere 22.694 kişilik bir nüfus vardır. Ayrıca Şemseddin Sami, 1890 yılında Kerkük nüfusunun 30.000 kişi olduğunu ifade etmiştir. Sadece o değil 1308 tarihli Musul Vilayeti Şehnamesine göre de Kerkük bölgesinde 4630 hane, 12 han, 1183 dükkan ve mağaza, 8 hamam, 36 cami ve mescit, 5 medrese, 12 mektep, 3 fırın, 12 tekke ve zaviye, 5 kilise ve manastır, 2 kışla ve 10 tane ise karakol olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁹

Bunun yanı sıra 1960 yılına kadar Kerkük'te bulunan nüfusun % 95'inin Türkmen olduğu bilinmektedir. Fakat daha sonraki yıllarda yayılan Araplaştırma politikası nedeniyle on binlerce Arap ailesi Kerkük bölgesine yerleştirilmiştir. Öte yandan Kürtlerin mesken civar illerdeki köylerin yakılıp yıktırılması, birçok Kürt halkının da Kerkük bölgesine gelip yerleşmelerine neden olmuştur. Bundan dolayı 1980 yıllarında Kerkük'te bulunan ezici Türkmen yoğunluğu giderek zedelenmiş ve bu % 95'lik bir orandan % 75'lik bir orana kadar düşüş göstermiştir.²⁰⁰

Kerkük, 1990 yılında Kerkük ve Havice olmak üzere iki kazaya sahiptir. Kerkük kazasında Karahasan, Şivan, Tazehurmatu, Dakük, ve Beci adında toplam beş tane nahiyeden ibarettir. Havice kazasında ise Abbas ve Riyaz olmak üzere iki tane nahiye bulunmaktadır. Son yıllarda Kerkük bölgesinin nüfusu neredeyse 400.000'i aşmaktaydır. Bu oran 1987

¹⁹⁸ Yalçın, 2005: 80.

¹⁹⁹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kerkuk> (erişim tarihi: 16.3.2019).

²⁰⁰ Köylü, 2017: 93.

yılında 418.624 dilimlik bir oran ile gösterilmiştir. Fakat merkezi Kerkük bölgesinde nüfusu 592.869 olarak ifade edilmektedir.²⁰¹

17 Temmuz 1968 tarihinde iktidara gelen Baas partisi Kerkük'ün kimliğini değiştirmeye yönelik çalışmalarına 1970'li yıllar da hız kazandırmıştır.²⁰² Böylelikle Kerkük'te Araplaştırma politikası uygulanmaya başlamıştır. Daha sonra ise Kerkük'te idari yapı değiştirilerek bazı ilçeler başka vilayetlere bağlanmaya başlanmıştır. Böylelikle Kifri ilçesi Diyale vilayetine, Tuzhurmatu ilçesi Selahaddin vilayetine, Çemçemal ilçesi Süleymaniye vilayetine bağlı hale getirilmiştir. Arap ailelerinin Kerkük'e yerleşmeleri için parti ve hükümet onları göçe teşvik etmiştir. 1980 dikta rejimi döneminde Türkmenlerin en önde gelen liderleri, birçok öğretmen, subay, avukat, devlet adamı ve üniversite öğrencisi tutuklanarak idam edilmiştir. Ayrıca Türkmen kökenli birçok ticaret ve iş adamın iş konusunda yasaklanışlardır. Bu yasaklardan en fazla etkilenen yine Türkmenler olmuştur. Bu yasaklar ve uygulanan Araplaştırma politikaları 2003 yılından Bass rejiminin yıkılmasına kadar olan döneme kadar gelmiştir. Bundan dolayı binlerce Türkmen işsizlik ve uygulanan baskılar sebebiyle Kerkük'ü terk etmek zorunda kalmıştır.²⁰³

1977 yılında Kerkük'te yapılan nüfus sayımı sonucunda elde edilen istatistiki veriler Bass partisi tarafından doğrulanmıştır. Yapılan bu doğrulama, Türkmen aşiretlerinin bir kısmının kendilerini nüfus sayımında Arap olarak yazdırmalarına neden olmuştur. Aynı şekilde 1987 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımında bu Araplaştırma politikası devam etmiştir. Böylece sadece Ermeni, Asuri ve Keldani vatandaşları değil tüm Hristiyan Türkmenler de Arap olarak nüfusa geçirilmişlerdir.²⁰⁴

1990 yılı ve 1997 sonrası dönemde Irak Türkmenlerinin göç hareketlerine maruz kaldığı ve bunun sonucunda Kerkük gibi bölgelerin nüfus yapısının yine değiştirilmeye belirtilmiştir.²⁰⁵

4.3. Kerkük Türkmenlerinde Sosyal İlişkiler

Irak Türkmenleri arasında sosyal ilişkiler çok büyük önem taşımaktadır. Bunun en açık örneklerini ise kendi arasında oluşturdukları geleneklerdir. Irak Türkmenlerinin gelenekleri gereği küçüklere şefkat, büyüklere ise saygı çok büyük önem arz etmektedir. Yaşanılan mahallede kim olursa olsun, büyük veya küçük fark etmez her daim saygı duyulur.

²⁰¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kerkuk> (erişim tarihi: 16.3.2019).

²⁰² Nakip, 2005: 19.

²⁰³ Yalçın, 2015: 19- 20.

²⁰⁴ Yalçın, 2015: 20.

²⁰⁵ Yalçın, 2015: 21.

Aileler arasında dayanışmalar, birbirlerini ziyaret etmeler, sevinçli ve üzüntülü zamanlarda hep yan yana olmak adeta birer kuraldır. Kadınlar ve erkekler misafirlikleri ayrı ayrı gerçekleştirmektedir. Kadınlar daha çok evlerde, erkekler ise kahvehane, divanhane ve kütüphane gibi alanlarda toplanıp bir araya gelirler. Günümüzde eskisi kadar olmasa dahi halen Türk toplumu üzerinde etkisini devam ettiren divanlar yer almaktadır.²⁰⁶

Divanhane: Maddi durumu iyi olan her aile, evinin bir bölümünü veya geniş olan bir odasını daima gelen misafirlere açık tutar. Bu odalarda günün konuları konuşulur, ölen veya hasta bir kişi için bilgi edinilir ve bunun yanı sıra yardıma muhtaç olan her türlü insana karşı tedbirler alınır. Divanhaneler sadece sosyal ihtiyaçları karşılamak için değil, edebi ve ilmi birer sohbet alanının yanı sıra bir dayanışma meclisi görevi de görür. Bu divanhanelerde şairler şiirler okur ve nükteler söyler. Buralarda sadece günlük değil ramazan ve diğer ayın günlerinde de insanlar toplanır ve iftar yapılır ve namaz kılınır. Ayrıca divanhanelerde oturup kalkmanın bir adabı ve usulü vardır. Herkes kendine göre oturma yerini bilmenin yanı sıra bu adap usullerine de uymak durumundadır. Bu divanhanelerde toplum saygısı çok önem taşır. Örneğin saygı değer biri konuşma yaptığında konuşmaları büyük bir sessizlikle dinlenir. Zamanı olmadan konuşan kişinin konuşmasına müdahale edilmez. Ayrıca bu divanhanelerin sahipleri bilgili, saygılı ve cömert oldukları için orada bulunan halka layık olan değeri nasıl vereceklerini de iyi bilirler. Gelen kişilere sadece değer değil saygı ile ağırlandılar. Divanhane açmak sadece maddi durumu iyi olanların yapacağı bir şey değildir. Bunun için kişi de öncelikli olarak kendisine ve topluma saygı ve değer vermesi gerekmektedir. Divanhanelere genellikle yatsı namazından sonra gidilir. Burada sigara, çay, kahve ve şerbet içilip tatlı ve şeker ikram edilir. Divanhanelerin başka bir özelliği ise yabancıların kullanabileceği özel odalar yapmalarıdır.²⁰⁷

Divanların yanı sıra halkın toplandığı alanlardan bir diğeri de kahvelerdir. Bazı kahvelerde geceleri yatsı namazından sonra kitaplar okunur ve insanlar kitabı okuyan kişinin etrafında toplanarak büyük bir zevk ile onu dinlerler. Okunan kitaplar halka hitap eden kitaplardır. Bunlar ise: Anter Rüstem Zal, Battal Gazi, Yusuf ve Zeliha ve Fuzuli'nin şiirleridir. Bunun en çok ön plana çıkan örneği ise Kerkük'te meşhur olan “Çift Kahve” kahvesidir. Ayrıca bu kahvenin bir başka özelliği ise şair ve ediplerin bulunduğu yer olmasıdır. Kerkük'ün meşhur şairi olan Hicri Dede, bu kahvede oturup yazmış olduğu şiirlerini nargile eşliğinde orada bulunan insanlara okumaktadır. Özellikle Kerküklülere has olan bazı

²⁰⁶ Yakuboğlu, 1976: 79- 80.

²⁰⁷ Yakuboğlu, 1976: 80- 81.

kahvelerde ramazan geceleri “Sini Zarf” oyunu oynanır. Eğlenceli olan bu oyun, kazanan tarafa baklava alması ile sonuçlanır. Alınan bu baklava orada bulunan herkese ikram edilerek eğlenilir.²⁰⁸

²⁰⁸ Yakuboğlu, 1976: 81.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE KULLANILAN TEKNİKLER

5.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın konusunu, Irak'ta yaşayan ve köklü bir geçmişe sahip olan ve ülkenin en yoğun üçüncü nüfusunu oluşturan Türkmenler oluşturmaktadır. Bu çalışmanın gerçekleştirilme amacı ise, tarih boyunca görmezden gelinen Türkmenlerin tarihi ve köklü geçmişlerini, demografik, kültürel, dini, ekonomik ve siyasi varlıklarını ve yapılarını ortaya çıkarmaktır. Irak'ta tarihsel süreç boyunca sürekli değişen egemen anlayışın ve iktidarın kendilerine göstermiş oldukları yaklaşım ve tutumların Türkmen toplumu üzerindeki etkileri anlaşılmasına çalışılmıştır. Kerkük örneği üzerinden hareket edilen bu çalışmada literatürden elde edilen veriler ışığında, Türkmenlerle gerçekleştirilen görüşmeler yorumlanmış ve sosyolojik olarak analiz edilmiştir.

Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Türkmenlerinin Irak'taki tarihi ve kültürel varlığının ortaya çıkaran bu çalışma, literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

Gerçekleştirilen çalışma ile birlikte Türkmenlerin kökenleri, kimliği ve zengin kültürüne vurgu yapılmış ve kendilerine ait gelenek ve göreneklere ortaya çıkarılmıştır. Aynı zamanda sebepleriyle birlikte ülkelerinde yaşadıkları zorluklar ve bunların Türkmenler üzerindeki etkileri, sosyo-kültürel özellikleri ve ekonomik durumları katılımcılardan elde edilen verilerden hareketle bütüncül olarak sosyolojik bir perspektifle ele alınmıştır.

5.2. Çalışmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Kerkük'te saha çalışmamızı gerçekleştirirken görüşmeler sırasında bazı zorluklar ile karşılaşmıştır. Katılımcılardan bazıları ses kaydı alınmasını istememiştir. Her ne kadar görüşmeler not alınsa da veri kaybının yaşanmasının önüne geçilememiştir.

Çalışmanın bir diğer sınırlılığı ise son zamanlarda Kerkük'teki siyasi istikrasızlıktan dolayı doğru bilgiye ulaşma noktasında katılımcıların sorulara çekingen tavır göstermeleridir. Aynı zamanda kadın görüşmecilerin çalışmaya katılmakta göstermiş oldukları çekimser tavır, kadın görüşmecilere ulaşılmada sıkıntı yaşanmasına sebep olmuştur.

Çalışmanın bir diğer kısıtlılığı ise, veri yorumlama aşamasında yaşanmıştır. İlgili konu kapsamında benzer çalışma gerçekleştirilmediği için toplanan veriler diğer çalışmalarla karşılaştırılamamıştır.

5.3. Araştırmanın Sahası ve Katılımcıların Özellikleri

Çalışmanın evreni Irak'ta yaşayan Türkmenlerdir. Ancak çalışma kapsamında Türkmenlerin en yoğun nüfusunun bulunduğu kent olan Kerkük örnek olarak seçilmiştir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda veri elde edilebilecek katılımcılara ulaşmak için amaçsal örnekleme tekniği kullanılmıştır. Çalışmada kendi içerisinde çeşitli tekniklere ayrılan amaçsal örnekleme türlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme, konu hakkında en fazla bilgi sahibi olan kişilere ulaşmamızı sağlayan ve diğerlerine bu konu hakkında kimlerin bilgi verebileceğine ilişkin yönlendirmelerin üzerinden diğer katılımcılara ulaşılmasını sağlayan bir örnekleme tekniğidir.²⁰⁹ Araştırmacının bu bölgede yaşamaması ve Kerkük'te yaşayan hiç Türkmen tanıması sebebiyle katılımcılara kartopu örnekleme tekniği kullanılarak ulaşılmıştır. Tek bir kişi ile başlayan veri toplama süreci, her bir katılımcının başkalarına yönlendirmesiyle devam etmiştir. Kaç kişiyle görüşüleceği ise "... kavramların ve süreçlerin tekrar etmeye başladığı aşamaya (doyum noktası) kadar veri toplamaya devam edilmesi..." dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.²¹⁰ Kerkük'te yaşayan Türkmenler içerisinde farklı yaşlarda olan 5 kadın ve 15 erkekten oluşan toplam 20 Türkmen ile görüşme gerçekleştirilmiştir (Bkz Tablo 5.1.).

Tablo 5.1: Görüşmelerin Demografik Dağılımı

Görüşme	Doğum yeri	Cinsiyet	Yaş	Medeni durum	Eğitim durumu	İş /Meslek
1. Görüşme	Kerkük	Erkek	21	Bekar	Lise mezunu	Öğrenci
2. Görüşme	Kerkük	Erkek	22	Evli	Lisan mezunu	İşsiz
3. Görüşme	Kerkük	Erkek	46	Evli	Yüksek lisans	Öğretim üyesi
4. Görüşme	Kerkük	Kadın	31	Evli	Lisans mezunu	Öğretmen
5. Görüşme	Kerkük	Kadın	34	Bekar	Lisans mezunu	Öğretmen
6. Görüşme	Kerkük	Erkek	44	Evli	Orta okul mezunu	Serbest meslek
7. Görüşme	Kerkük	Erkek	34	Evli	Lisans mezunu	Memur
8. Görüşme	Kerkük	Erkek	29	Evli	Yüksek lisans	Öğretim üyesi
9. Görüşme	Kerkük	Erkek	21	Bekar	Lisans mezunu	İşsiz
10. Görüşme	Kerkük	Erkek	20	Bekar	Lise mezunu	Öğrenci
11. Görüşme	Kerkük	Erkek	34	Bekar	Yüksek lisans	Akademisin
12. Görüşme	Kerkük	Erkek	28	Evli	Lisans mezunu	Memur
13. Görüşme	Kerkük	Erkek	21	Bekar	Lise mezunu	Öğrenci
14. Görüşme	Kerkük	Kadın	31	Evli	Lisans mezunu	İşsiz
15. Görüşme	Kerkük	Erkek	39	Evli	Lisans mezunu	Memur
16. Görüşme	Kerkük	Kadın	27	Bekar	Lisans mezunu	İşsiz
17. Görüşme	Kerkük	Erkek	23	Bekar	Lise mezunu	Öğrenci
18. Görüşme	Kerkük	Kadın	22	Bekar	Lise mezunu	Öğrenci
19. Görüşme	Kerkük	Erkek	30	Bekar	Lisans mezunu	İşsiz
20. Görüşme	Kerkük	Erkek	35	Bekar	Lisans mezunu	İşsiz

²⁰⁹ Patton, 2002:237.

²¹⁰ Glaser ve Strauss, 1967'den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2016: 125.

5.4. Çalışmanın Yöntemi ve Kullanılan Teknikler

Bu çalışma nitel araştırma yöntemine göre düzenlenmiştir. Anlama ve yorumlamayı esas alan nitel çalışmalar “...derinlerde olanı, söylenmemişi, dikkate alınmayan günlük hayatın içinde kaybolanı öne çıkartmayı ve anlamlı kılmayı amaçlar.”²¹¹ Tez çalışması ile gerçekleştirilmek istenen amaçlar nitel bakış açısının gereklilikleriyle paralellik göstermektedir. Irak Türkmenleri siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarını anlamak, onların bakış açılarını ve deneyimlerini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel çalışmalarda oldukça yaygın bir şekilde kullanılan görüşme tekniği, katılımcıların “görüşlerini, deneyimlerini ve duygularını ortaya çıkarma”mızı sağlamaktadır.²¹² Yıldırım ve Şimşek (2016: 130), literatürde “yapılandırılmış” ve “yapılandırılmamış” olmak üzere iki temel görüşme türünün geçmekte olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışma kapsamında da yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. “Yapılandırılmış görüşmede amaç, görüşülen bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki paralelliği ve farklılığı saptamak ve buna göre karşılaştırmalar yapmaktır”.²¹³ Görüşme formu kişilerin demografik, sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerini ve bunlara ilişkin deneyimlerini ortaya çıkarmaya yönelik toplam 31 sorundan oluşmaktadır (Bkz. Ek 1).

Toplam 20 kişiyle görüşmüş ve görüşmeler ortalama 30 ila 40 dakika arasında sürmüştür. Görüşmeler gerçekleştirilmeden önce katılımcılardan ses kaydı için onam alınmıştır. 17 katılımcı ses kaydının alınmasına izin verirken 3 görüşmeci ses kaydı alınmasını istememiştir. Ses kaydı alınmayan katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler, kısa notlar halinde yazılmış ve görüşmeler bittikten sonra ayrıntılarıyla yazıya geçirilmiştir. Ses kaydına alınan görüşmeler de yazılı ortama aktarılmıştır. Her bir katılımcı K1’den K20’e kadar kodlanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Betimsel analiz “...kim, ne ve neden gibi çeşitli sorular”ın yanıtladığı analiz tekniğidir.²¹⁴ Betimsel analizde amaç, “ elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır.”²¹⁵ Betimsel analizde verilerin “araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği”²¹⁶ durumu üzerinden hareket edilmiş ve veriler katılımcılara yöneltilen sorular temele alınarak analiz edilmiştir.

²¹¹ Bal, 2016:72

²¹² Yıldırım ve Şimşek, 2016: 136.

²¹³ Brannigan, 1985’den aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2013:130.

²¹⁴ Üredi, 2017: 147.

²¹⁵ Yıldırım ve Şimşek, 2016:239.

²¹⁶ Yıldırım ve Şimşek, 2016:239.

ALTICI BÖLÜM

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 6.1: Katılımcıların Cinsiyeti

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Erkek	15	75
Kadın	5	25
Toplam	20	100

Katılımcıların %25'i kadınlardan oluşmaktadır. Erkeklerin oranı ise %75'tir. Görüldüğü gibi en yoğun katılımcılar erkeklerden oluşmaktadır. Tabloya bakıldığında kadın katılımcı sayısının az olduğu görülmektedir. Bunu temel sebebi ise Irak'ta Kerkük gibi bölgelerde kadınlar ile iletişim kurmanın zorluğudur.

Tablo 6.2: Katılımcıların Yaş Grupları

Yaş Grubu	Frekans	Yüzde (%)
18-25	7	35
26-33	6	30
34-41	5	25
42-49	2	10
Toplam	20	100

Katılımcıların %35'i 18-25 yaş grubu, %30'u 26-33 yaş grubu, %25'i 34-41 yaş grubu ve %10'unun 42-49 yaş grubu içinde yer almaktadır. Tablo 6.1.4'e bakıldığında katılımcıların en yoğun olduğu yaş grubu 18-25 iken, en az olduğu yaş grubunun 42-49 olduğu görülmektedir.

Tablo 6.3: Katılımcıların Medeni Durumu

Medeni Durumu	Frekans	Yüzde (%)
Evli	9	45
Bekar	11	55
Dul	0	0
Boşanmış	0	0
Toplam	20	100

Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında, büyük bir çoğunluğunun %55 oranı ile bekar olduğu ve %45 oranı ile evli oldukları görülmektedir. Katılımcıların arasında dul ve boşanmış kişiler yer almamaktadır. Bu durum Kerkük Türkmenlerinin yaşam biçiminin, kültür, gelenek ve ekonomik koşullarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Tablo 6.4: Katılımcıların Aile Üyesi Sayısı

Aile Üyesi	Frekans	Yüzde (%)
1-4	8	40
5-8	10	50
9-12	2	10
Toplam	20	100

Katılımcıların aile üyelerinin toplam sayısına bakıldığında, %40'ının 14 kişiden oluştuğu, %50'sinin 5-8 kişiden oluştuğu ve %10'unun 9-12 kişiden oluştuğu tespit edilmiştir.

Tablo 6.5: Katılımcıların Eğitim Durumu

Eğitim Seviyesi	Frekans	Yüzde (%)
Ortaokul mezunu	1	5
Lise okul mezunu	5	25
Lisans mezunu	11	55
Yüksek lisans ve üzeri	3	15
Toplam	20	100

Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında %5'inin ortaokul mezunu, %25'inin lise mezunu, %55'inin lisans mezunu ve son olarak %15'inin yüksek lisans ve üzeri eğitim aldığı görülmüştür. Genel olarak katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında çoğu lisans mezunlarından oluşmaktadır. 20 katılımcının arasında bir tanesi Ortaokul mezunu diğer katılımcılar ise lisans ve lisansüstü derecelerde mezun olduğunu belirtmiştir. Bu durum Türkmenlerin eğitime ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Çünkü Irak tarihine bakıldığında en çok eğitime önem veren etnik grubun Türkmenler olduğu görülmektedir.

Tablo 6.6: Katılımcıların Meslek Durumu

Meslek	Frekans	Yüzde (%)
Öğrenci	5	25
Memur	3	15
Öğretmen	2	10
Öğretim Üyesi	3	15
Serbest Meslek	1	5
İşsiz	6	30
Toplam	20	100

Katılımcıların meslek durumuna bakıldığında %25'inin öğrenci, %15'inin devlet memuru, %10'unu öğretmen, %15'i Öğretim Üyesi, %5'i serbest meslek sahibi kişilerdir. Aynı zamanda katılımcıların %30'u işsizdir. En yoğun katılımı gösteren grubun işsizler olduğu görülmektedir. Bunu temel nedeni ise Kerkük'te 2003'ten sonra çıkan savaş ve siyasi

istikrasızlıktan dolayı artan işsizlik oranının olarak ifade edilebilir. Bu durum Kerkük halkının tamamını etkilemektedir.

6.1. Sosyal Boyut

Çalışmamızın bu bölümünde Kerkük'te yapılan görüşmeler ışığında elde edilen veriler başlıklar halinde aşağıdaki gibi yorumlanmıştır.

6.1.1. Kerkük Türkmenlerinin Kendi Aralarındaki Sosyal İlişkileri

Katılımcıların birçoğuna göre Kerkük'te Türkmenler arasında güçlü bir sosyal ilişki mevcuttur. Bunun en önemli sebebi ise Kerkük'teki Türkmenler aynı semtlerde yaşıyor olmaları, gelenek ve göreneklerine bağlı kalabilmeleridir. Ayrıca Kerkük'teki Türkmenler arasında tarihten gelen güçlü bir komşuluk ve akrabalık bağı mevcut ve birbirleriyle kız alıp verme kültürü bir hayli güçlüdür.

K 1

Türkmenlerin kendi aralarındaki sosyal ilişkileri ben yaşadığım semt olarak size örnek veriyorum halkın içinde birisi olarak size örnek veriyorum benim yaşadığım semt Musala fakat Musala semtinde Türkmenlerin sosyal ilişkileri özellikle Türkmen Türkmenlere olan sosyal ilişkileri çok güçlü diyebilirim. Bunu sebebi ister komşu olsun ister diğer semtin çocuğu olsun onlarla birlikte sürekli bir arkadaşlık halindayız. Bazen gece yarısına kadar dışarıda görüşüp konuşuyoruz. Aileleri ise bazen bir misafirlige gidiyoruz Musala'nın içinden başka bir mahalleye gidiyoruz. Ancak kalıcı olarak bir gün iki gün yoksa daha fazla kalıyoruz.

Katılımcının ifadelerinden anlaşıldığı üzere Musala ve Korea semtlerinde hayatlarını sürdürdüklerini bilgisine ulaşılmıştır. Her ne kadar yukarıda aktarılan görüşün destekçileri çok olsa da aksi görüşe sahip olanların da göz aradı etmemiz mümkün değildir. Az olmakla birlikte bazı katılımcılar, Türkmenler arasındaki sosyal ilişkilerin eskiye oranla daha zayıf olduğunu düşünmektedir. Bunun temel nedenini ise tarihten günümüze kadar olan süreçte Kerkük şehrinin demografik açıdan uğradığı değişimlere bağlamışlardır.

6.1.2. Kerkük'teki Türkmen Halkının Sosyo-ekonomik Durumunun Değerlendirilmesi

Katılımcılar genel olarak Kerkük şehrinde yaşayan Türkmenlerin ekonomik durumunu olumlu görmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durumu ise birbiriyle ilintili iki farklı faktörden kaynaklandığını düşünmektedirler. Bunlardan birincisi, tarih boyunca yaşamakla birlikte özellikle ABD'nin 2003 yılındaki işgali sonrası Kerkük'te hem siyasi açıdan hem de güvenlik açısından yaşanan sorunlar kaynaklandığını düşünmektedir. Örnek vermek gerekirse DAESH

terör örgütünün 2014 yılında Kerkük'e yönelik yaptığı saldırılar şehri Irak'ın en güvensiz bölgesine çevirmiştir. Bu durum ister istemez şehrin ekonomik açıdan gerilemesine sebep olmuştur.

K 2

Kerkük'teki Türkmenlerin sosyo-ekonomik durumu baya kötü, bunun temel nedeni son zamanlarda Kerkük'te bir sürü çatışmalar yaşandı. Özellikle 2003 ABD'nin işgalden sonra Kerkük'teki işler biraz çalışmaya başladığını diyebilirim, bu 2014 yılına kadar sürdü. Ancak DAESH terör örgütünün Kerkük'e yönelik yaptığı saldırılar yüzünden işler tamamen durdu tabi işler tamamen durduysa bunu çok tesiri şehrin asıl sahibini etmiştir.

Güvenliğin olmadığı bir bölgede yatırımın olması nerdeyse imkansız hale gelmektedir. Dolayısıyla şehirde esen bu olumsuz hava başta Türkmenler olmak üzere Kerkük'te yaşayan diğer etnik grupları da olumsuz yönde etkilemiş. Bu durum özellikle halkı ekonomik açıdan olumsuz etkilemiştir. Bazı katılımcılar da Kerkük Türkmenlerinin bu durumunu tarihten günümüze kadar siyasi otoritenin şehirde etnik kökene dayalı politikalardan kaynakladığını düşünmektedirler. Çünkü şehrin yönetimini kontrol eden güçler her zaman Türkmenlerin ekonomik açıdan zayıflaması için uğraşmıştır. Örneğin Kerkük'te yaşayan bir Türkmenin devlet kurumlarında çalışabilmesi diğer etnik gruplarla kıyaslandığında daha da zor bir hale getirilmiştir.

6.1.3. Kerkük Türkmenlerin Şehirde Yaşayan Diğer Etnik Gruplar ile Kültürel İlişkileri

Çalışma boyunca gerçekleştirilen gözlemler Kerkük'te şehirde yaşayan Türkmenlerin diğer etnik gruplarla kültürel ilişkilerinin çok zayıf olduğunu yönünde olmuştur. Örneğin Türkmenlerin yaygın olarak yaşadığı semtlerde diğer etnik gruba mensup ailelerin yaşaması oldukça nadirdir.

K 3

Tabi onu da kabul edenler var ve etmeyenler yalnız edenler oldukça azdır yani genelde etmiyoruz. Fakat Kerkük'ün yapısına baktığımız zaman bunu tespit etmesi kolaydır söyleyebilirim, çünkü Türkmenlerin semtleri farklıdır aslında diğer Milletler de öyle mesela Arapların veya Kürtlerin semtleri farklıdır. Örneğin Türkmenlerin yoğun olduğu semtlerde bir Kürdün veya bir Arap'ın bulunması nerdeyse imkansızdır, bunu tam tersini de doğru mesela Kürdün veya Arap'ın yoğun olduğu semtlerde Türkmen'in bulunması çok zordur. Bu da bunu gösteriyor diğer etnik grup ile yaşamaktan pek hoşlanmayan bir yapımız var.

Şehrin demografik yapısından kaynaklanması sebebiyle bu durumun tersini söylememiz mümkündür. Çünkü her etnik grup kendi kültürünü, gelenek ve göreneğini

muhafaza etmiş ve diğer etnik gruplarla kültürel ve sosyal etkileşime sıcak bakılmamıştır. Dolayısıyla şehirde birlikte yaşama kültürünün nerdeyse hiç olmadığı söylemek pek yanlış olmaz.

6.1.4. Kerkük'te Türkmenlere Yönelik Gerçekleştirilen İrkçi Faaliyetleri

Kerkük'te etnik ırkçılığa maruz kaldınız mı? sorusuna katılımcıların çoğunluğu evet cevabını vermiştir. Bunun temel sebebini ise tarih boyunca şehirde oluşan güç dengesine bağlamışlardır. Örneğin Irak'ın kuruluşundan 2003 işgaline kadar olan dönemde Araplar Bass partisi, hem Türkmenlere hem de Kürtlere karşı ırkçı politikalar uygulamıştır. 2003 işgali sonrası Kerkük'te hava Kürtler lehine olmuş ve bu kez başta Türkmenler olmak üzere şehirde yaşayan diğer etnik gruplara aynı muamele gerçekleştirilmiştir.

K 7

Evet kaldık günümüzde de kalıyoruz nedense bilmiyorum Kerkük'ün kaderi mi şansını mı bilmiyorum böyledir yani ırkçılığa her gün maruz kalıyoruz, mesela 2003'ten önce Baas partisi döneminde rejim bazı kültürel ve sosyal hakları Türkmenlerden menetmişti, yalnız bu zihniyet günümüze kadar devam ediyor. Yani kısaca Türkmenler her gün etnik ırkçılığa maruz kalıyoruz.

Bu durum iktidarın kendileri dışındaki etnik grupların hiç birine güven duymayan yaklaşımıyla ilgilidir. Kerkük'te iktidara gelen her siyasi gücün kendisine mensup olmayan diğer etnik grubu yok etmeye yönelik politikalar yürütmesinden kaynaklanmaktadır. Yani Kerkük'te yıllar geçmiş iktidarlar ve yönetimler değişmiş ama şehirde yaşayan Türkmenler için hiç bir olumlu gelişme yaşanmamıştır.

6.1.5. Kerkük'teki Türkmenlerin Eğitim Durumu

Kerkük'teki Türkmenlerin eğitim durumuna bakıldığında tarih boyunca gözle görülür bir gelişme yaşanmamıştır. Katılımcılara göre her ne kadar ABD'nin 2003 işgali sonrası Türkmenlerin eğitime yönelik bazı adımlar atılsa da bu adımlar beklentileri karşılamamıştır. Çünkü Kerkük'te Türkçe eğitim veren bir kaç tane okul mevcuttur ve bu okulların ihtiyaçları da devlet tarafından karşılanmamaktadır. Örneğin Kerkük Üniversitesinde Türkçe bölümü olmasına rağmen Bağdat merkezi hükümeti, bölüme öğretim üyesi atması gerçekleştirilmemiştir.

K 10

Türkmenlerin eğitimi geliştirmek için devlet tarafından ciddi adımlar atmasını hiç sanmıyorum, çünkü okulun yoksa Türkçe bölümünü en basit ihtiyaçlarını karşılamıyor, burada bizim (Türkmen Eğitim

Merkezi) var okulun tüm ihtiyaçları bu kurum tarafından karşılaşıyor, yani kısaca devletin hiç bir desteği olmadığını söyleyebilirim.

Devlet bilinçli yâda bilinçsiz Türkmenlerin eğitiminin gelişimi açısından herhangi bir ciddi atım atmamaktadır. Türkmenlerin eğitimine önem veren en önemli kuruluş Kerkük'te bulunmaktadır (Türkmen Eğitim Merkezidir). Türkmen okullarının kırtasiye ve giyim ihtiyaçları söz konusu kurum tarafından tedarik edilmektedir.

6.1.6. Kerkük'teki Türkmenlerin Diğer Etnik Gruplar ile Yaşadığı Etnik Çatışmalar

Katılımcıların çoğunun görüşüne göre Kerkük'te etnik çatışmasından ziyade etnik çekişme veya başka bir ifadeyle etnik sürtüşme mevcuttur. Her ne kadar tarih sayfalarına bakıldığında küçük çaplı çatışmalar yaşanmıştır. Tarihte ve günümüzde yaşanan etnik çekişmelerin çoğunu katılımcılar bir güç mücadelesi olarak değerlendirmektedir.

K3

Tabi bu bölgelerde sürekli bir çatışma yoksa bir çekişme hep vardır. Bunun temel nedeni ise bu bölgede özellikle Kerkük'te dış güçlerin var olmasıdır. Kerkük'ün etnik yapısı karmaşık olduğu için dış güçlerin buradaki etniklerin kendi lehine çalışmaktadır.

Ayrıca bazı katılımcılar günümüzde yaşanan sürtüşmelerini de dış güçlerin şehrin petrolünü kontrol etmeye yönelik politikalara bağlamaktadırlar. Ayrıca Kerkük'te yaşanan çekişmelerin şehrin sahip olduğu etnik yapısından kaynaklandığı söylemek de yanlış olmaz. Son olarak 2003 işgali sonrasında şehirde yaşanan çatışmalarının bir etnik çatışmadan ziyade siyasilerin çekişmesi olarak yorumlamak mümkündür.

6.1.7. Türkmenlerin Kerkük'te Yaşamaktan Memnun Olma Durumları

Yukarda anlatılan bütün olumsuzluklara katılımcıların ezici çoğunluğu Kerkük'te yaşamaktan memnun kaldıklarını söylemişlerdir. Bunun en önemli sebebini ise Kerkük'ü bir vatan toprağı ve kendilerini de bu şehre bağlan kan ve ruh bağı olduğunu göstermişlerdir.

K 1

Bütün zorluklara rağmen Kerkük'te yaşamaktan memnunum, tamam bunu kabul ediyorum, pek fazla gençlere önem verilmiyor, bazen gittiğimiz bir alışveriş merkezinde ya da bir kafeteryada burası sadece aile yeri diyip kovabiliyorlar, evet böyle şeyler oluyor, bunların olmasına rağmen eğitimin geride kalmasına rağmen Kerkük'te yaşamaktan memnunum ve memnun kalmaya devam edeceğim, çünkü ben Kerkük'te doğdum ve Kerkük'e hizmet ederek öleceğim.

K 3

Kerkük'te yaşamaktan hiç memnun değilim, çünkü bir genç olarak Kerkük'te bana hitap edebilecek hiç bir şey yok bir kaç kafeterya dışında tabi onun dışında sıkıcı bir yer ihmal edilmiş bir yer, yani ne devletin ne de kurum kuruluşların hiç bir katkısı yok bu konuda bilerek ihmal edilmiştir ve gençlere bilerek yurt dışına göndereceklerini düşünüyorum ya da göndermeye çalıştıklarını düşünüyorum, en basit örnek iyi bir hastane yok yani birisi tedavi olmak isterse yurt dışına gidiyor, eğitim almak için yurt dışına gitmek gerek. Kısacası ihmal edilmiş bir yer o yüzden Kerkük'te yaşamaktan hiç memnun değilim.

Bunun yanı sıra bazı katılımcılar Kerkük'te yaşamaktan hiç memnun olmadıklarını dile getirmişlerdir. Kişiler bunun sebebi olarak Türkmenlere veya Türkmen gençlere hitap edecek hiçbir sosyal ve kültürel etkinliğin olmaması durumuna ilişkin açıklamalarda bulunmuşlardır.

6.2. Siyasi Boyut

6.2.1. ABD'nin İşgali Sonrası Irak'ta Türkmenlerin Durumu

ABD'nin 21 Mart 2003 yılında Irak'a yönelik gerçekleştirdiği askeri müdahaleler ve söz konusu müdahale sonucunda ülkenin işgal edilmesi başta Irak Türkmenleri olmak üzere diğer etnik gruplar için de bir dönüm noktası olarak görülmüştür. Çünkü Saddam Hüseyin gibi bir diktatör rejiminden kurtulmak, Türkmenler için rüya gibi değerlendirilen bir olaydır. Çünkü Saddam Hüseyin iktidarı döneminde Türkmenleri temsil eden bütün siyasi partilerin, kurul ve kuruluşların faaliyetleri yasaklanmış ya da kapatılmıştır. Böylesine zalim ve gaddar bir yönetimin bitmesi Türkmenler için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

K 11

İşgal den sonra Türkmenler için tabi yeni bir dönem başladığı çünkü Paas Partisinden kurtulmak çok zordu bunu hayal bile edemezdik. Fakat biz iyi olmasına isterken birden ne olduysa kötüye doğru ilerlemeye gitti. Eskiden Paas döneminde bizim partiler faaliyet yapamazdı Erbil hariçtir. Ancak 2003'ten sonra Kerkük'e geldiler. Kerkük'te bazı faaliyet yaptılar ve büyük umut ile başladılar. Yalnız ABD'nin güçlerinin koyduğu yasaklar bizim elimizi ve kolumuzu bağladılar ister siyasi ister sosyal her acısından elimizi kolumuzu bağladılar o yüzden iyi olduğunu düşünüyorum. Aslında iyi oldu da o da bir yönden insan eskisinden daha özgürdür ama bazı yönden kaybettiğimizi düşünüyorum.

K 3

2003'ten sonra Türkmenler için yeni bir dönem başladığını sanmıyorum. Çünkü 2003'te Irak'ta parlamento kurulduktan sonra Türkmenler üçüncü en önemli etnik yapı olarak kabul edilmedi. Dolayısıyla oradaki hiç bir yönetimde Türkmenlere kendi ağırlıklarına göre yer vermediler. Bu yüzden Türkmenler hep mağdur kaldılar. Mesela örnek veriyorum 2003'ten sonra Kürtlere %17 bütçe verdiler fakat Türkmenlere %1 bütçe vermediler kendilerini halletsinler bu da tabi bir eksiklik. Kısaca Türkmen halkına karşı bir zulüm sayılır.

Fakat bu yeni dönemin Türkmenlerin lehine mi yoksa aleyhine mi olduğu sorusuna çoğu katılımcı aleyhine olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır. Çünkü işgal sonrası Irak'ta kurulan hükümetler Türkmenlerin beklentilerini karşılamadıkları gibi adeta bir başka Saddam yönetimini yaşatmışlardır. Her ne kadar 2005 yılında kabul edilen Irak yeni anayasasında Türkmenlere bazı haklar tanınmışsa da ancak bu haklar günümüze kadar uygulanmamıştır. Yani kısacası işgalden sonra genel olarak Türkmenler için gözle görülür bir değişiklik yaşanmamıştır.

6.2.2. İşgalden Sonra Kerkük Türkmenlerine Uygulanan Baskılar

Yukarıda anlatıldığı gibi İşgal sonrasında Irak'ta başlayan yeni dönem Türkmenler için tam anlamıyla bir hayal kırıklığı olmuştur. Çünkü işgal sonrasında özellikle Kerkük Türkmenlerine yönelik baskılar artmıştır. Ayrıca işgal sonrasında Irak'ta başlayan mezhep savaşları da başta Türkmenler olmak üzere Kerkük'te yaşayan diğer etnik grupları da olumsuz yönde etkilemiştir (etkilemektedir). Özellikle de işgal sonrasında Arap ve Kürtlerin Kerkük'e yönelik başlattığı yoğun göç, Türkmenlerin kimliğini yok etmeye yönelik olarak değerlendirilebilir.

K 15

Elbette baskılar yapıldı ve yapmaktadır. Tabi bunun Türkmen kimliğini yok etme amacıyla yaptılar. Kerkük gibi bir yer nüfusun çoğunluğunun Türkmen olmasına rağmen şehrin demografik yapısını değiştirdiler. Suriye'den Türkiye'den hatta Irak'ın kuzeyinden köylüleri getirip Kerkük'e yerleştirdiler ve yeni semtler açtılar ve böylece Kerkük'te yaşayan Kürtlerin nüfusunu üç kata hatta dört kata çıkartmaya çalıştılar. Böylece Türkmenleri azınlık olarak gösterdiler ve şimdi 2019 Haziran ayındayız baskılar devam etmektedir. Fakat bu baskılar sadece insanları buraya getirmek içersinde kalmadılar bizim buradaki Türkmen tarihini, Türkmen varlığı ile ilgili ne varsa hepsini yıktılar yaktdılar yok etiler. Örnek olarak Musala mezarlığı şahittir. Musala mezarlığını bir bölümünü yıktılar ve mezarın üzerine evler inşa etiler ve semt kurdular. Tabi bu mezar bir milletin geçmişidir yani Türkmenler için son derece manevi bir değeri vardır. Ayrıca Kerkük kelesinde (gök kümbet) diye bir kümbet var Selçuk rom mimarisine aittir, bunu da yıktılar.

Bunun dışında 2014 yılında DAESH terör örgütünün Irak'a yönelik gerçekleştirdiği saldırılar da Türkmenleri zor durumda bırakmıştır. Söz konusu saldırılar Türkmenlerin yaşadığı bölgelerde olmasından dolayı çoğu Türkmen göç etmek zorunda kalmıştır. Bu durumda özellikle Türkmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölge olan Kerkük şehrinin demografik yapısının değişmesine sebep olmuştur. Son olarak DAESH terör örgütünün 2015 yılında Kerkük'e bağlı (Amirli) ilçesinde onlarca Türkmen katılmıştır.

6.2.3. Yeni Irak Anayasasında Türkmenlere Verilen Haklara İlişkin Bilgileri

Bu soruya çoğu katılımcı Irak Yeni Anayasasında haklarını bildiklerini belirtmiştir. Ancak çoğu katılımcıya göre söz konusu haklar Türkmenlerin beklentilerini karşılayamamıştır.

K 13

Evet, Irak anayasasındaki haklarımı biliyorum. Ancak şunu da bilmek lazım bu verilerin haklar Türkmenlerin beklentilerini karşılamadığını söyleyebiliriz.

K 16

Evet, haklarımızı biliyorum, Ama ne yazık ki verilen haklar şimdiye kadar uygulamaya geçememiş.

Katılımcılar diğer etnik kökene sahip kişilerin haklarıyla kıyasladıklarında Türkmenlere verilen hukuki hakların oldukça az olduğunu ve uygulamada da bunların yetersiz olduğunu çeşitli biçimlerde dile getirmişlerdir

6.2.4. Anayasa'da Türkmenlere Verilen Sosyal ve Kültürel Hakların Uygulanma Durumuna İlişkin Değerlendirmeleri

İşgal sonrasında 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasasına göre Türkmenlere bazı sosyal ve kültürel haklar tanındığı görülmektedir. Ancak söz konusu hakların uygulama kısmına bakıldığında bu hakların uygulanması için Bağdat Yönetimi herhangi bir ciddi adım atmamıştır. Bunun temel nedeni ise işgal sonrasında Irak'ta iktidara gelen güçlerin bir önceki rejimle Türkmenlere karşı aynı zihniyete sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

K 19

Irak Anayasasından Türkmenlere verilen sosyal ve kültür haklar ne yazık ki çoğunu devlet tarafından uygulanmıyor. Mesela Türkmenler kendi dili ile eğitim alabiliyor. Yalnız bunun yeterli olmadığını düşünüyorum. Çünkü devletin destek verilmesi gerek. Örneğin bizim Kerkük'te Türkmenlere okul açtılar ancak Türkmen okullarına hiç destek vermiyorlar.

Kısaca Türkmenlere verilen sosyal ve kültürel haklar sadece kağıt üzerine kalmış diyebilirim.

6.2.5. Irak'ta Bulunan Türkmen Siyasi Partilerin Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Bilindiği gibi Saddam rejimi döneminde Türkmenleri temsil eden çoğu siyasi parti kapatılmış ya da partilerin faaliyetleri sınırlandırılmıştır. Ancak işgal sonrasındaki Irak'ta oluşan yeni dönemde Türkmenleri temsil eden siyasi partilerinin faaliyet göstermesine yönelik bir zemin hazırlamıştır.

K 17

Şimdi bir sürü Türkmen siyasi parti kuruluşlarımız var bide Türkmen adını kullanan Kürt ya da Arap ya da başka etniklere ait partiler vardır hepsi eşittir sıfır halktan yana hiç bir halktan yana değil. Ayrıca gerçek Türkmen temsil eden de Türkmenlere temsil etmiyorlar. Çünkü halkın isteğini yerine getirmiyor. Çünkü iş biraz şahsılaştı herkes kendi menfaatini çalışıyor diyebilirim.

Ancak çoğu katılımcıya göre işgal sonrasında kurulan bu siyasi partiler Türkmenlerin beklentilerini karşılamamış hatta kendi kişisel menfaatleri temelinde faaliyet gösterdiklerini ifade etmişlerdir.

K 3

Türkmen cephesi hariç hiç bir partinin Türkmen milletine yararı olduğunu ben asla düşünmüyorum. Çünkü kurulan partiler hepsi başka partiler tarafından ya Kürt partiler tarafından ya da Arap partiler tarafından kurulmuş ve desteği de oradan alıyorlar dolayısıyla Türkmen milletini çalışmıyorlar.

Ayrıca katılımcılara, söz konusu partilerin kendi özgür iradelerine sahip olmadıklarını, dış ve iç güçler tarafından yönlendirdiklerini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Son olarak, söz konusu siyasi partilerin dağınık bir şekilde faaliyet göstermeleri de Irak'ın yönetimde güçsüz kalmalarını beraberinde getirmiştir.

6.2.6. Türkmenlerin Irak'taki Türkmen Partilerinden Beklentileri

Katılımcılar Türkmen siyasi partilerinden beklentilerini şu şekilde sıralamışlardır:

- 1- Türkmen kimliğini korumaya yönelik faaliyet göstermeleri,
- 2- Parti içi yönetimde gençlere fırsat sağlanması,
- 3- Irak Anayasasında Türkmenlere tanılan hakların uygulanması için ciddi adımlar atılması için çalışılması,
- 4- Türkmenlerin eğitimine önem verilmesi ve
- 5- Irak yönetiminde daha etkin bir konuma gelmeleri.

6.3. Kültürel Boyut

6.3.1. Irak Türkmenlerinin Kültürlerini Devam Ettirmeye Yönelik Yaklaşımları

Türkmenler, Irak'ın içinde yaşayan etnik gruplar arasında kendi kültürlerine, gelenek ve göreneklerine değer veren milletlerin başında yer almaktadırlar. Çalışmamız çerçevesinde Kerkük şehrinde gerçekleştirilen saha çalışmamız neticesinde elde edilen en önemli veri, çoğu Türkmen'in geçmişlerine olan bağlılıklarıdır.

K 20

Bence Türkmen kültürüne değer veriliyor, mesela bugün Türkmen bayramında bizim insanlarımız özgürce kendi kıyafetini giyebiliyorlar kimse demiyor bu kıyafeti niye giyindin. Yani kısaca bizim Kerkük'te Türkmenler kendi aralarında Türkmen kültürüne çok önem veriyorlar, zaten Türkmenler kültüre, adete ve geleneğe önem veren bir millettir.

Görüşme yapıldığı sırada çoğu katılımcının kendilerine ait yerel kıyafetlerle görüşme yaptıkları gözlenmiştir. Bu durum Irak'ta özelde ise Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin kendi kültürlerine verdikleri önemin ve bağlılığın en önemli kanıtı olarak gösterilebilir. Bunun dışında Türkmenler kendi kültürlerini korumaya yönelik çeşitli kuruluşlar ve örgütler oluşturmuşlardır.

6.3.2. Türkmenlere Ait Kültürel Kuruluşların Değerlendirilmesi

Saddam iktidarı döneminde Irak genelinde milletleri temsil eden hiçbir örgütün kurulmasına izin verilmemiştir. Fakat 2003 yılından sonra Saddam rejiminin yıkılmasıyla birlikte Irak'ta göreceli de olsa demokrasi havası esmeye başlamıştır. Irak'ta oluşan bu yeni durumdan istifade eden Türkmenler kendi kültürlerini idame etmek için bazı kurul ve örgütler kurmaya başlamıştır.

K 6

Bizim Kerkük'te Türkmenlere ait bazı kültürel kuruluş ve örgütler vardır, bu örgütler bazı münasebette bazı faaliyet yapıyorlar da ama ben şahsen yetersiz olduğunu düşünüyorum. Çünkü daha fazla yapılması gerekiyor.

İşgal sonrasında oluşturulan örgüt ve kurullar, amaçlarına yönelik pek hizmet vermemiştir. Bunun iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, sözü konusu örgütlerin devlet tarafından desteklenmemesi ve çoğu zaman etkinliklerinin devlet tarafından kısıtlanması olarak ifade edilebilir. İkincisi ise sonradan kurulan bu kurul ve örgütleri yöneten kişilerin bilgi ve tecrübe sahibi olmamalarından kaynaklanmaktadır. Bu görüşümüzü de çoğu katılımcı desteklemiştir.

6.3.3. Kerkük'teki Türkmenlerin Eğitime Verdikleri Önem

2003 işgali sonrası güvenlik ve siyasi açıdan yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen Türkmenler kendi eğitimlerine önem vermiş ve geliştirmek için çaba sarf etmişlerdir. Çünkü tarih boyunca Türkmen kültüründe eğitim önemli bir konuma sahip olmuştur. Bu da Irak

Türkmenlerin ülke de yaşayan diğer etnik gruplara kıyasla daha eğitimli bir millet olarak ön plana çıkmalarını sağlamıştır.

K 3

Tarih boyunca bizim Türkmenler eğitime çok önem vermiştir. Şimdi bizim Irak'ta Türkmenler bütün zorluklara rağmen eğitim düzeyimiz çok iyi söyleyebilirim. Çünkü kendilerini geliştirmek için her şey yapıyorlar, özellikle eğitim konusunda.

Çalışma kapsamında da katılımcılarımızın çoğunun en azından bir diplomaya sahip oldukları görülmüştür. Dolayısıyla bu durum Türkmenlerin kendilerini geliştirmeye ne denli özen gösterdiğinin bariz bir kanıtıdır. Son olarak saha çalışması kapsamında Kerkük Üniversitesinde gerçekleştirilen çalışmalarda gözlemlenen en önemli nokta öğretim üyelerinin büyük bir kısmının Türkmenlerden oluştuğunun bulgulanmasıdır.

K 11

Türkmenler kendilerini geliştirmek için çapa sarf ediyorlar, buna şahidim akdimesen olduğum için bir çok Türkmenler var kimse desteklememesine rağmen kendilerini iyi bir şekilde geliştiriyorlar. Bence bunu kültürden kaynaklı çünkü Türkmen kültüründe eğitime çok önem veriliyor.

6.3.4. Kerkük'te Yaşayan Türkmenlerin Geleceği

Türkmenler, Irak'ın kuruluşundan (1920) itibaren kendilerine yönelik yapılan bütün baskı ve asimilasyon politikalarına rağmen ülkedeki varlıklarını sürdürmüş ve sürdürmeye devam etmişlerdir.

K 8

Bakın bin yıl boyunca burada iktidar ürettiği altı devlet beş yüz Osmanlı İmparatorluğuna yeni bu geleneğe sahipler bugün fırsat yoktur, ilerde fırsat olursa tekrardan parlak bir döneme geçerler. Ayrıca ben bu kanaatteyim, devlet ne kadar Türkmenlere önem verirse Türkmenler devletini hizmet etmek için hiç bir şekilde çekilmezler, iyi bir şekilde dürüstçe de ve kötüyü kullanmadan yönetme kabiliyeti vardır.

Her ne kadar Irak'ın kuruluşundan beri ülkede esen rüzgarın Türkmenler lehine olmasa da bu durumun bir değişme olasılığı oldukça yüksektir. Çünkü Irak'ın sahip olduğu siyasi ve sosyal yapı kaygan bir zeminde kurulması sebebiyle ülkedeki mevcut durumun değişme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla Türkmenlerin Irak'ta geçmişte sahip oldukları haklara gelecekte yeniden elde etmeleri de mümkün görünmektedir.

6.4. Ekonomik Boyut

6.4.1. Kerkük'teki Türkmenlerin Ekonomik Durumu

Genel olarak Irak'ın sahip olduğu enerji kaynaklarının büyük bir bölümünün Kerkük il sınırları içinde bulunmasına rağmen burada yaşayan Türkmenler en fakir milletlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

K 16

Şimdi ben Türkmenlerin ekonomik durumunu hiç iyi görmüyorum, çünkü birçok Türkmen genç mezunumuz var, atamasını yapılmıyor. Ayrıca Kerkük'te sürekli çıkan savaş ve siyasi istikrarsızlıktan dolayı işsizlik ortaya çıkıyor tabi bundan tüm Kerkük halkı etkilenir. Dolayısıyla Türkmenlerin ekonomisinin düşük olduğunu düşünüyorum.

Kerkük, 2003 işgali sonrası Irak'ın genelinde yaşanan siyasi istikrarsızlığın en yoğun yaşandığı şehirlerin başında yer almaktadır. Dolayısıyla ister istemez söz konusu şehrin ekonomik açıdan çökmesine sebebiyet vermiştir. İstikrarsızlığın yaşandığı bir bölgede yatırım yapmanın zor olması başta Türkmenler olmak üzere diğer tüm etnik grupları da olumsuz yönde etki etmektedir.

6.4.2. Kerkük'te Türkmenlerin Ekonomik Gelirleri

İstikrarsızlığın en yoğun şekilde yaşandığı bir bölgede sabit gelirden bahsetmek biraz zordur. Önceki bölümlerde aktarıldığı üzere Kerkük hem siyasi hem de ekonomik açıdan krizlerin en belirgin olarak yaşandığı şehirlerin başında yer almaktadır.

K 6

Ben serbest meslek yaptığım için aylık sabit bir gelire sahip değilim, çünkü güne göre gelirim değişiyor.

K 12

Şimdi ben memur olduğum için aylık sabit bir gelire sahibim, fakat memur olmayan kişilerin aylık bir gelire sahip olmadığını biliyorum.

Kerkük'te yaşanan bu olumsuz şartlar yerel halkın çalışmasına engel teşkil etmektedir. Genel olarak Kerkük il sınırlarında yaşayan Türkmenler iki farklı sektörde çalışmaktadır. Bunlardan ilki devlet kurum ve kuruluşlarında çalışanlardır. Devlet memurları göreceli de olsa daha sabit bir gelire sahiptir. İkincisi ise özel sektörlerde çalışan insanlardır. Bu çalışanlar birinci gruba kıyasla değişken bir gelir elde etmektedirler.

6.4.3. Irak'taki Türkmenlerin Ekonomik Durumunu Kalkındırmak için Atılması

Gereken Adımlar

Çoğu katılımcıya göre başta Kerkük Türkmenleri olmak üzere şehirde yaşayan diğer etnik grupların ekonomik açıdan kalkınması için aşağıdaki adımların atılması gerekmektedir:

1. Kerkük'te hem siyasi hem de güvenlik açısından istikrarın sağlanması.
2. Kerkük il sınırları içerisinde yatırımların yapılması için zemin hazırlanması.
3. Petro dolar yasasının uygulanması.
4. Türkmen gençleri için iş fırsatının yaratılması.

6.4.4. Kerkük'teki Türkmenlerin Diğer Etnik Gruplar ile Ekonomik İlişkileri

Veri toplama sırasında ön plana çıkan en dikkate değer verilerden birisi de Türkmenlerin şehirde yaşayan diğer etnik gruplarla olan sosyal ilişkilerinin zayıflığıdır.

K 6

Evet Türkmenlerin iş adamı Arap iş adamı ile yoksa Kürt iş adamı ile ticaret ilişkileri vardır. Hatta normal bir işte etnikler arasında ortaklık vardır, çarşıya gidince bunu açıkça görebiliyoruz.

Ancak bu durumun ekonomik ilişkiler için geçerli olmadığını söylemek mümkündür. Özellikle Türkmen iş adamlarının diğer etnik gruplara mensup meslektaşlarıyla iyi ekonomik ilişkilere sahip oldukları saptanmıştır. Bu durum da ortak ekonomik çıkarlar çerçevesinde değerlendirilebilir.

SONUÇ

Irak'ta yaklaşık üç milyon nüfusa sahip olduğu tahmin edilen Irak Türkmenleri, yoğun olarak ülkenin kuzey ve orta bölgelerinde yaşamaktadır. Günümüzde hala Türkmen nüfusuna ilişkin kesin bir bilgiye sahip olunamamasının sebebi, iktidarların sağlıklı bir sayım yapma isteğinden kaçınmasıdır. Irak'ta köklü bir geçmişe ve zengin bir kültüre sahip olan Türkmenlerin günümüz Irak sınırları içerisine yerleşmeleri Abbasi ve Emevi dönemine kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla Irak'ın Türkmenleri en kadim ve eski milletlerden biri olarak ifade edilebilir. Bir diğer ifadeyle Türkmenler, Irak'ın çok kültürlü-kimlikli yapısının en temel ve köklü ögesi olarak ifade edilebilir. Buna rağmen Türkmenler, özellikle son yüzyılda Irak'ta asli bir millet olarak görülmemiş, kültürel ve sosyal hakları garanti altına alınmamış ve böylece yok sayılmaya çalışılmışlardır.

Türkmenler tarih boyunca Irak'ta farklı rejimler çeşitli baskı ve zulümlerle karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca Türkmenler çeşitli rejimler tarafından uygulanan asimilasyon politikalar sebebiyle ciddi baskılara maruz kalmışlardır. Ancak tarih boyunca yaşadıkları tüm baskı ve zorluklara rağmen Türkmenler kendi kimliklerini ve varlıklarını korumayı başarmışlardır.

Bass Partisinin programında Arap dışında hiç bir ırka yer verilmemesi sebebiyle Türkmenler Bass Partisinin iktidarlığında en karanlık ve zor günlerini yaşamışlardır. Dolayısıyla Bass partisi döneminde Türkmenler büyük baskı altına alınmışlar ve zulümlere uğramışlar ve Türkmenlere ait tüm siyasi partiler, kültürel kurum ve kuruluşları yasaklayıp kapatmışlardır.

2003 yılına kadar Türkmenler Irak'ta Araplar tarafından yok sayılmış ve baskıya maruz bırakılmışlardır. Fakat 2003 yılında ABD'nin Saddam rejimine yönelik başlattığı askeri müdahale, Türkmenler için adeta bir umut doğmasına sebep olmuştur. Fakat işgalden sonra Irak'ta oluşan yeni konjonktür Türkmenleri hayal kırıklığına uğratmıştır. Çünkü işgal sonrasında Kürtler özellikle de ABD'nin desteğine arkalarına alarak Türkmenlerin yoğunlukla yaşadıkları bölgeleri "Kürdistan'ın bir parçası" olarak değerlendirmiş ve bölgeye yoğun bir göç dalgası başlatmıştır. Söz konusu bölgede yaşayan Türkmenler ciddi bir baskıya maruz bırakılmışlardır. Bu durum ister istemez bölgenin demografik yapısını değiştirmiştir. Kürtler özellikle işgal sonrasında Irak'ta hem askeri hem de siyasi yönden elde ettikleri muazzam güç ile Türkmenlerin yoğunlukla yaşadığı bölgeler olan ve "Tartışmalı Bölgeler" olarak ifade

edilen alanlarda kontrol sağlamaya çalışmışlardır. Bu durum Türkmenlerin Kürtlerin karşısında daha savunmasız kalmalarına neden olmuştur. Dolayısıyla işgal sonrasında Irak'ta etnik kökenli çeşitli çekişmelere ve çatışmalara yol açmıştır. Velhasıl işgal sonrasında Irak'ta oluşan bu kaos durumu ülkeyi belirsizliğe doğru sürüklemiştir. Ülkede oluşan söz konusu kaos ve güvensiz ortamından en fazla zarar gören yine Türkmenler olmuştur. Bunlara ek olarak işgal sonrasında oluşan bu yeni durumlar Irak'ın ekonomisinin neredeyse çökmesini sağlayacak bir ortam hazırlamıştır. Şüphesiz oluşan bu ekonomik çöküntü, zaten fakir olan Türkmenleri daha zor bir durumda bırakmıştır.

DAEŞ terör örgütü 2011 yılında Irak'a büyük bir saldırı gerçekleştirilmiş ve Irak'ın topraklarının üçte birini ele geçirmiştir. Irak'ın en büyük şehri olan Musul işgal edilmiş ardından Türkmenlerin yoğun olduğu bölgelere ilerlemeye başlanmıştır. Sonuç olarak Kerkük'ün etrafında Türkmenlerin yoğun yaşadığı köyler işgal edilmiş ve orada Türkmenlere yönelik büyük katliamlar düzenlenmiştir.

2005 yılında Irak anayasasında Irak'ın içinde bulunan etnik gruplara çeşitli sosyal, siyasal ve kültürel haklar tanımlanmıştır. Çıkan yeni anayasada göreceli olsa da Türkmenlere de bazı haklar tanınmıştır. Fakat diğer etnik kökenli gruplara verilen haklarla kıyaslandığında Türkmenlere verilen hakların daha kısıtlı ve sınırlı olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Türkmenlere tanınan sosyal ve kültürel hakların uygulanması konusunda da Bağdat yönetimi herhangi bir ciddi adım atmamıştır. Bu durum, ise işgal sonrasında Irak'ta iktidara gelen güçlerin de Türkmenlere karşı bir önceki rejimlere benzer bir zihniyete sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışma kapsamında Irak Türkmenlerinin yoğun bir şekilde yaşadığı kent olan Kerkük'te saha çalışması gerçekleştirilmiş ve oldukça önemli veriler elde edilmiştir. Gerçekleştirilen yapılandırılmış görüşmeler sonucunda Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yapılarına ilişkin çeşitli bilgilere ulaşılmıştır. Katılımcıların çoğu, Yeni Irak Anayasasında var olan haklarını bildiklerini belirtmiş ancak söz konusu hakların onların beklentilerini karşılamadığını ifade etmişlerdir.

Türkmenlerin eğitimini geliştirme amacıyla Irak hükümeti tarafından hiçbir adım atılmamaktadır. Dolayısıyla Türkmenlerin eğitim sisteminde hep sorun yaşanmıştır. Şimdi Kerkük'te ya da diğer kentlerde Türkmenlere ait sadece bir kaç okul vardır fakat okulun ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmamaktadır. Bunun yanı sıra öğretmen atamaları konusunda Türkmen okullarına devlet yeterince atama gerçekleştirilmemektedir. Bütün bu

zorluklara rağmen Irak Türkmenleri eğitim açısından kendilerini geliştirmek için çaba göstermektedirler.

Alan çalışması sırasında Kerkük şehrinde Türkmenlerin kendi aralarında güçlü bir sosyal ilişkiyi sahip oldukları görülmüştür. Bunun temel nedeni ise Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin bir arada aynı semtlerde yaşamaları sebebiyledir. Başka bir nedeni ise Kerkük'teki Türkmenlerin kendi aralarında güçlü bir akrabalık bağına sahip olmaları ve aralarında kız isteme ve verme kültürüne sahip olmaları olarak ifade edilebilir.

Genel olarak bakıldığında Kerkük'teki Türkmen halkının ekonomik durumunun iyi olmadığı görülmektedir. Bunun iki temel sebebi vardır:- Birincisi, tarih boyunca özellikle de ABD'nin 2003 işgali sonrasında Kerkük'te hem siyasi hem de güvenlik açısından yaşanan istikrarsızlıklardan dolayı şehrin ekonomisinin giderek daha da kötü hale gelmesidir. Ardından DAESH terör örgütünün 2014 yılında Kerkük'e yaptığı saldırılar şehrin Irak'ın en güvenli bölgesi haline gelmesine sebep olmuştur. Bu durum, güvenliğin olmadığı bir bölgede ekonomik yatırımların gerçekleştirilmesini oldukça olumsuz yönde etkilenmiştir. Dolayısıyla şehirde esen bu olumsuz hava başta Türkmenler olmak üzere Kerkük'te yaşayan diğer etnik grupları da olumsuz yönde etkilemiş ve halkın özellikle de Türkmenlerin fakirleşmesine sebep olmuştur.

Gerçekleştirilen alan çalışması sırasında Kerkük'te yaşayan Türkmenlerin diğer etnik gruplarla kültürel ilişkilerinin çok zayıf olduğunu görülmüştür. Örneğin Türkmenlerin çoğunluğunun yaşadığı semtlerde, diğer etnik gruba mensup aileler neredeyse hiç yaşamamaktadır. Bu durumun tam tersini de söylemek mümkündür. Bu da şehrin demografik yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü her etnik grup kendi kültürünü ve gelenek ve göreneğini muhafaza etmiş hiç bir zaman diğer etnik gruplarla kültürel ve sosyal açıdan herhangi bir etkileşime girmemişlerdir. Dolayısıyla bu durum da şehirde birlikte yaşama kültürünün neredeyse hiç olmaması paralellik gösteren bir durum olarak değerlendirilebilir.

Katılımcıların çoğu, Kerkük'te yaşamaktan memnun kaldıklarını söylemiştir. Bunun önemli nedeni ise Kerkük'ü bir vatan toprağı olarak görmeleri olarak bulgulanmıştır.

Çoğu katılımcı işgal sonrasında kurulan siyasi partilerin Türkmenlerin beklentileri yönünde değil, kendi kişisel menfaatleri için uğraştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcılara göre söz konusu partiler kendi iradelerine sahip olmadıklarını ve dış ve iç güçler tarafından yönlendirildiklerini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda katılımcılar, söz konusu siyasi partilerin dağınık bir şekilde faaliyet göstermelerini Irak'ın yönetiminde güçsüz kalmalarını da beraberinde getirdiği ifade etmiştir.

Katılımcıların Türkmen partilerinden bazı beklentileri vardır. Bunlar şu şekilde bulgulanmıştır: Türkmen kimliğini korumaya yönelik faaliyet gösterilmesi, parti içi yönetimde gençlere fırsat sağlanması, Irak anayasasında Türkmenlere tanılan hakların uygulanmasını sağlayacak ciddi adımlar atılması için çalışılması, Türkmenlerin eğitimine önem verilmesi ve Irak yönetiminde daha etkin bir konuma gelmeleri elde edilen veriler ve literatür taraması göstermektedir ki Türkmenler tarih boyunca Irak'ta maruz kaldıkları bütün baskılara ve yaşadıkları mağduriyetlere rağmen kendi kimliklerini korumayı başarmışlardır. Irak'taki Türkmenler kendi haklarını elde etmek adına silahı eylem dışında her türlü yola başvurmuşlardır. Türkmenlerin Irak'ta çerçevesinde tarih boyunca yürüttükleri bu haklı mücadeleler sonucunda her ne kadar beklentileri tamamen karşılamasa da bazı haklar elde edebilmişlerdir.

Irak'ın çok kültürlü ve çok etnikli yapısı, politik, ekonomik, sosyal ve siyasal düzlemde çeşitli karmaşaların ve çatışmaların yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Çok kültürlü yapısının yanı sıra farklı çıkar gruplarının hâkimiyetine geçmiş iktidar alanı da bu kaotik ortamın çözülmesindeki en büyük engillerden birisi olmuştur. tüm bunlar Türkmenlerin sosyal, kültürel yapılarını ve hukuki haklarını doğrudan etkilenmiş ve şekillendirmiştir. Son söz olarak, Türkmenlerin siyasi alanda var olmaları ve tanınmaları, onların kimliklerini, varlıklarını, ve haklarına erişebilmenin ve mevcut dezavantajlı konumlarının üstesinden gelebilmelerinin temel teşkil eden çıkış noktası olacağı olarak ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Anwar, İ. (2012), Irak'ta Türkçe Eğitiminin Dünü ve Bugünü, *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi* Yıl:2, Sayı:2 Ankara.
- Bademci, A. (2014), *Irakta Türkmen Dramı*, Dogan Yayıncılık, İstanbul.
- Bal, H. (2016), *Nitel Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Uygulamalı- Örnekli)*, Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Baştürk, L. Torlak, F. vd. (2013), *Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Analiz (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı), Ankara.
- Çankara, Y. (2014), *ABD'nin Irak Operasyonu Sonrasında Türkmenlerin Konumu ve Geleceği, Tarihte Günümüzde Ortadoğu'da Türkmenler (Irak-Türkiye-Suriye)*, Uluslararası Sempozyumu, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.
- Çetinoğlu, O. (2012), *Bilenlerin Dilinden Irak Türkleri*, Biltur Basım Yayın Hizmet A.Ş. İstanbul.
- Çubukçu, M. ve Özhan, T. (2010), *İşgal Altında İstikrar Arayışları 2010 Irak Seçimleri*. SETA Analiz (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı), Sayı 20, Ankara, 1-36.
- Doğan, S. (2018), *Irak Türkmenleri*, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Araştırma 68, 1-28.
- Duman, B. (2010), *2003 Sonrası Irak Siyasetinde Türkmenler ve 2010 Seçimleri*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor no 16, Ankara.
- Duman, B. (2011), *Irak'ta Türkmen Varlığı*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor no 33, Ankara.
- Duman, B. (2012), *Irak'ta Türkmen Eğitiminin Durumu*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor no 21, Ankara.
- Duman, B. (2014), *İŞİD Operasyonlarının Türkmenler Üzerindeki Etkisi*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor no 7, Ankara.
- Duman, B. (2016), *İŞİD Sonrası Türkmenler ve Türkmen Bölgelerinin Durumu*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor no 203, Ankara.
- Duman, B. (2017), *Telaferli Türkmen Göçmen Durumu ve Telafer'in Geleceği*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor no 215, Ankara.
- Erendor, M. (2018), *Irak Türkmenleri Türkmenlerin Dünü, Bugünü, Yarını*. Bilgeğuz Basım Yayıncılık, İstanbul.
- Erkmen, S. (2009), *Irak'ın kilit Noktası Telafer*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No: 3, Ankara.
- Erkmen, S. (2010), *Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri*, Ortadoğu Etütleri, 2 (3), 107- 145.

- Ertuğul, Ü. (2006), *Irak Türkleri ve Türkiye*, İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük vakfı), İstanbul.
- Gökler, F. Y. (2014), *İŞİD Operasyonları Sonrası Irak'ta İnsanı Durum, Türkmenler ve Türkiye'nin Irak'a Yaptığı İnsanı yardımlar*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor no 13. Ankara.
- Göngür, F. (2014), Ortadoğu Denkleminde Irak Türkmenleri ve Geleceği, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimler Dergisi*, 1(2), Ankara.
- Hasan, M. (2003), *Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler*. Özdağ, Ü. Laciner, S ve Erkmen, S. Irak Krizi (2002- 2003), Asam yayını, Ankara. 45- 62.
- Haşim, C. (2003), *Muzakarak Vazir Irak'ı Maa Saddam ve Bakir, Dar Elsaki*.
- Hürmüzlü, E. (1997), *Irak Türkleri*, Kişisel Baskı, İstanbul, S 5- 21.
- Hürmüzlü, E. (2003), *Irak ve Türkmenler*, İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı), İstanbul.
- Hürmüzlü, E. (2006), *Irak'ta Türkmen Gerçeği*, İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı), İstanbul, S 9- 180.
- Kazancı, H. (2004), Irak'ın Hassas Dengelerindeki Türkmenler. *2023 Dergisi*.
- Kekilli, E. (2018), *Irak Genel Seçimleri- Irak'ta Yeni Bir Siyasi Kültür Anlayışı*, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1- 28.
- Kemli, U ve Sinjar, A. (2017), *Irak Yönetimi Altında Türkmenler (1918- 2003)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Koçsoy, Ş. (1991), *Irak Türkleri ve Türk- Irak ilişkileri (1932- 1963)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul,
- Kopar, M. (2009), Bir Türkmen Şehri Kerkük, *Avrasya Etüdleri dergisi*, Ankara, 113- 136.
- Köprülü, Z. (1996), *Irak'ta Türk Varlığı*, Ankara.
- Köylü, M. (2017), *Türkmen Yurdunun İstilas Musul ve Kerkük'ün Siyasi Tarihi*, Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti, Ankara.
- Nakip, M. (2013), *Irak'ta İhtilafli Bölgeler ve Türkmenler*, Ortadoğu Analize, 5(49), 98- 104.
- Özkan, S. (2009), *Telafer'in Stratejik Önemi ve Türkmenler*, Avrasya Etüdleri, 137- 155.
- Özmen, H. (2002), *Irak'ta Türkmenler ve İnsan Hakları*, Dar Aras Yayınevi, Ankara.
- Parmaksız, A. (2007), *Kerkük'ün Jeopolitiği ve Türkiye*, 43- 56.
- PATTON, M.Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. United States of America: Sage Publications.

- Saatçi, S. (2003), *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri*, Ötüken Neşriyet A.Ş. İstanbul,
- Saatçi, S. (2015), *Irak Türkmen Boyları Oymaklar ve yerleşme bölgeleri*, Ötüken Neşriyet A.Ş. İstanbul.
- Samanci, A. (1999), *Türkmenlerin Siyasi Tarihi*, Dar El-Saki Yayınevi, Beyrut.
- Serkeci, İ. (2005), *Irak'tan Türkmen Güçleri ve Göç Eğitimleri*, Global Strateji Enstitüsü, Ankara.
- Tokatlı, Ü. (1995), Kerkük'te Evlenme Adetleri, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ankara.
- Türel, Y.(2004), *Uluslararası Politikada Ortadoğu: Birinci Dünya Savaşından 2000'e*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Üredi, L. (2017), *Bilimsel Araştırma Türleri: Nitel ve Nicel Araştırma, Sözlü Tarihi*. D.A. Arslan. (Ed). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Paradigma Basın Yayın Dağıtım, Ankara, 129- 165.
- Yakuboğlu, E. (1976), *Irak Türkleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Yalcın, E. (2015), *Kerkük'ün Nüfus Yapısını Değiştirmeye Yönelik Çalışmalar*, 1- 25.
- Yazıcı, N. (2011), *Irak'ta Hükümet Olufumu Sürecinde Türkmenlerin Siyasi Durumu*, Başkent Üniversitesi Atatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara, (25), 5- 7.
- Yıldırım, A ve Şimşek, A. (2016), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yılmaz, S. (2012), *Irak dosyası*, Kum Saati Yayın Dağıtım Ltd.Şti, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Bozak, M. Türkmen Siyası partileri Üzerine, <http://www.kerkukgazetesi.com/1641-2/> (Erişim tarihi: 11-8-2019).
- Gündüz, A. Kerkük Kuzey Irak'ın Doğusunda Tarihi bir Şehir. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kerkuk> (Erişim Tarihi: 16.3.2019).
- Irak Baas'ı <https://www.tesadernegi.org/irak-baasi.html> (Erişim Tarihi 26-12-2018).
- Küzeci, Ş. 2018 Irak Parlamento Seçimleri Kerkük ve Türkmenler, <http://www.kerkukgazetesi.com/3871-2/> (Erişim tarihi: 2-1-219).

Ek 1- Mülakat Formu

1- Cinsiyetiniz nedir?

Kadın ()

Erkek ()

2- Kaç yaşındasınız? ()

3- Medeni durumunuz nedir?

Hiç evlenmemiş ()

Evli eşiyle birlikte yaşıyor ()

Evli eşinden ayır yaşıyor ()

Dul ()

Boşanma ()

Diğer (Lütfen belirtiniz)

4- Hanenizde kaç kişi yaşamaktadır? ()

5- Eğitim seviyeniz nedir?

Okur yazar olmayan ()

Sadece okur var ()

İlkokul mezunu ()

Ortaokul mezunu ()

Lise okul mezunu ()

Lisans mezunu ()

Yüksek lisans ve üzeri ()

6- Mesleğiniz nedir

()

Sosyal boyutu:

1. Irak'taki Türkmenlerin sosyal durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
2. Kerkük Türkmenlerin arasında bulunan sosyal ilişkileri nasıl görüyorsunuz?
3. Kerkük'teki Türkmen halkının sosyo- ekonomik durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
4. Kerkük'te diğer etnik gruplara birlikte yaşama kültürüyle ilgili nasıl düşünüyorsunuz?
5. Bir Kerkük Türkmen'i olarak etnik Irkçılığa maruz kalıyor musunuz?
6. Kerkük'teki Türkmenlerin eğitim açısından gelişimi için devlet tarafından ciddi adımlar atılıyor mu? Görüşünüzü bildirebilir misiniz?
7. Kerkük'teki Türkmenler siyasi ve sosyal açıdan şehirde yaşayan diğer farklı gruplar ile herhangi bir çatışma yaşadı mı?
- 8- Kerkük'te yaşamaktan memnun musunuz?

Siyasi boyutu:

1. Sizce ABD'nin işgali sonrası Irak'ta Türkmen için yeni bir dönem başladı mı? Bu konu hakkında sizin görüşleriniz nelerdir?
2. Eğer Türkmenler için yeni bir dönem başladıysa, bunun nedenleri sizce nelerdir?
3. Etnik açısından işgal dan sonra Kerkük Türkmenlerini yönelik her hangi bir baskı yapıldı mı? Eğer yapıldıysa bu baskıların sebepleri nelerdir? Bu baskılar Türkmenlerin kimliğini yok etmeyi yönelik miydi?
4. yeni Irak Anayasasında Türkmenlere verilen haklarınızı biliyor musunuz?
5. Anayasa'da Türkmenlere verilen sosyal ve kültürel haklar (Merkezi Hükümet) Bağdat hükümeti tarafından uyguluyor mu?
6. Irak'ta bulunan Türkmen siyasi partilerin, Türkmen halkının temsili yeti adına faaliyetlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
7. Irak'taki Türkmen partilerinden beklentileriniz nelerdir?

Kültürel boyut:

1. Irak Türkmenlerin kültürüne değer veriliyor mu?
- 2.Kerkük'te Türkmenlerin kültürünü yaşatmaya yönelik kurulan örgüt ve kuruluşların etkinliklerinin nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 3.Kerkük'teki Türkmenler bilimsel açıdan kentlerinin geliştirmek için çapa sarf ediyorlar mı?
4. Kerkük Türkmenleri şehirde bulunan kültürel kuruluşlarda kendi haklarını savunmak için olanak sağlanıyor mu? Bu konuda düşünceniz nelerdir?
5. Irak geleninde Kerkük özelinde Türkmenlerin geleceğini neler görüyor sunuz?

Ekonomik Boyutu:

1. Irak'taki Türkmenlerin ekonomik durumunu nasıl değerlendiriyor sunuz?
2. Irak'taki Türkmenlerin sabit bir ekonomik geliri var mı? Bu konuda nasıl düşünüyor sunuz?
3. Sizce Irak'taki Türkmenlerin ekonomik durumunu kalkındırma adına nasıl bir yol haritası izlemesi lazım?
4. Kerkük'teki Türkmenlerin diğer etnik gruplar ile ekonomik ilişkileri var mı? Varsa ilişkinin geliş artını nasıl değerlendiriyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	HEERSH HASAN MAHMOOD MAHMOOD
Doğum Yeri - Tarihi	Irak, Erbil - 18 Haziran 1991
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Gel Lisesi
Lisans Diploması	Sosyoloji
Yabancı Dil / Diller	Arapça, İngilizce, Türkçe
Çalıştığı Kurumlar	Salahaddin Üniversitesi Irak-Erbil
E-Posta	hershhasan40@gmail.com